



ХАҢЫАТ
1937 СЫЛТАН
ТАХСАР

САХА РЕСПУБЛИКАТЫН НЬУРБА УЛУУХУН ХАҢЫАТА

НЬУРБА

12+



ТЭРИЙЭЭЧЧИЛЭР: СР Правительствота, Ньурба улуухун "Ньурба" ("Огни Нюрбы") хаһыат редакцията" автономнай тэрилтэ

– ТҮА ХАҢААЙЫСТЫБАТА –

Кыстык туруга этэнгэ

Улууустаабы тыа хаһаайыстыбатын департаменын кылаабынай зоотехника Алина Романова иһитиннэрэринэн, сүөһү-сылгы кыстыга билингитэ этэнгэ. Кулун тутар 1 күнүгү туругунан улуус үрдүнэн барыта 13157 ынах сүөһү, ол иһигэр 4745 ынах кыстаан турар. Ынахтар төрөөн эрэллэр, ол курдук 660 тарбыях төрөөтө. Сылгы ахсаана - 10777, ол иһигэр 6934 бэй баар. 1 биз төрөөтө. 6550 сылгы аһылыкка киллэриллэн турар.

Кулун тутар 9 к. улуус үрдүнэн оппут саппааһа 20352 туюнна баар. Бу сүөһү күөххэ үктэнэригэр дэлэччи тийэр. Уотурбаны уонна эбиэс бурдугу аҕаларга харчыта быһаарылынабына эмнэ былырыынны курдук уотурба уонна эбиэс аҕалылыахтаах. Атын улуустарга 775 туюнна от атыланна. Ол иһигэр Уус-Алдан, Чурапчы уонна Эбээн-Бытантай улуустара атылланан тизммиттэрэ. Атылыгыра анаан бэлэмнэммит от саппааһа өссө 1424 туюнна баар.

Көтөр фабрикаатыгар

кууруссаны аҕалы саҕаланна

Бу күнүгэр Ньурбатаабы көтөр фабрикаатыгар Дьокуускайтан кууруссалары аҕалы саҕаланна. Дьокуускайдаабы көтөр фабрикаатыттан "Хайн-лайн" боруода бастакы 4500 ыччат куурусса кэлэн онуларын булдулар.

Көтөр фабрикаатын дириэктэрэ Петр Гаврильев кэпсириинэн, билигин күн айы график быһытынан таһа сылдьаллар. Кулун тутар 20 к. дири барыта 49680 куурусса кэлиэхтээх. Куурусса аһылыгар анаан 700 туюнна уотурбаны кыһынны суолунан аҕаларга суоттаналлар, дуогабар түһэрситтэр. Билингитэ номнуо 120 т уотурба кэлэн турар, аны 580 туюнна аҕалылыахтаах.

"Кууруссабыт этин фарштаан уонна бэйэтинэн нэһилиэнньэбэ атылаан 10 туюннаны батардыбыт, - дири Петр Иннокентьевич. - Өссө да 20 туюнна баар. Халлаан сылгийн эрэринэн сибээстээн, бу хаалбыт кууруссабыт этин барытын эрийэн фарш онгорго быһаардыбыт. Итинтэн 15 т кэрингэ фарш ылан дьонго атылылаахпыт. Бородууксуйабытын Ньурба улуухугар эрэ буолбакка, ыаллы Бүлүү улуустарыгар эмнэ ытан атылалар олоробут. Үнүр Мириинэйгэ баран эмнэ дьаарбанкаҕа кыттан балтараа туюнна эти уонна фаршы атылаабыппыт. Сунтаарга эмнэ ити курдук нэдиэлэ айы бородууксуйабытын ытан атылалар олоробут. Быйыл биһиэхэ былаан быһытынан 11,8 мөл. устуука сыммыты ыларга сорууда тиэрдилиннэ. Ону толорор туһугар үлэлиэхпит.

Геннадий АНТОНОВ.

– Бырагыраама олоххо кириэр –

Саҥа микрооройуонна – тобус мөлүйүөн

Бу ый бастакы күнүгүгэр үөрүүлээх сонун кэлиэ. Өрөспүүбүдүкэ кэтэх дьэни тутууга көбүлүүр араас хайысхалаах улахан бырагыраама үлэтир. Ньурба куоракка Убайаан өттүгэр 32 учаастактаах Новый диэн микрооройуонна уот-күөс суох буолан тутуу олус бытааннык барар. Ол иһин ити бырагыраамаҕа электрификация хайысхатынан субсидия ыларга куорат дьаһалтата сайаапка ыппыта. Отут кирибит сайаапкаттан тутуу министриэтибэт уон үһүн аһардыбыт, ол иһигэр бааллар Ньурба куората уонна Октябрьскай нэһилиэк.

"Аны туран бырагыраама ирдэбиллэн элбэх оҕолоох ыалларга бэриллибит учаастак ахсаана аҕарын кэригэ буолуохтаах диэн. Бэриллибит 24 учаастак хаһаайыннарын кытта үлэ бара турар. Онтон хаалбыт арыс сир элбэх оҕолоохторго эбии түнгэтиллэрэ былааннаар", - диэн билсиппиннэрэр бырагыраамаҕа быһаччы үлэлэспит баһылык солбуйааччыта Мария Куличкина.

Субсидия суумата 9 300 000 солкуобай кэрингэ. Маны тэнгэ куорат салалтата Березовка микрооройуон уотун боппуруоһугар күөскэ үлэлэһэ сылдьар.

Ньурба куорат дьаһалтатын пресс-сулууспата.

Кулун тутар 5 күнүгэр Ньурба куоратыгар «Нюрба МОЛЛ» административнай аты-эргиз уонна элбэх өгөнү онгорор киин үөрүүлээх аһылыгыта буолла.

Киин аһылыгытыгар улуус баһылыгын үп-экономика боппуруостарын, инвестиция уонна бырайыактыр управлениетын солбуйааччы Николай Бурнашев, «Ньурба куорат» дьаһалтатын баһылыга Александр Иванов, уон алта сыл убааны эйгэтигэр үлэ-дэбит «Гарантстрой» ХЭО салайааччыта, «Нюрба МОЛЛ» киин генеральной дириэктэрэ Осип Николаев, «Урбааны өйүүр» киин генеральной дириэктэрэ Нюргуяна Михайлова, улуустаабы култуура Департаменын салайааччыта Розалия Тихонова кыттыгыны ылылар уонна эбэрдэ тыл эттилэр.

Аалай лиэнтэни быһыы кэнниттэн алгысчыт, үрдүк категориялаах норуот эмчитэ Алиса Михайловна Иннокентьева саҥа дьэни алгыһынан арыйда. Куорат олох-

тоохторо уонна ыалдыттар саҥа дьэ аһылыгытыгар көхтөөхтүк кытыннылар.

Улуус баһылыгын үп-экономика боппуруоһун солбуйааччы Николай Иванович Бурнашев: «2016 сыллаахха Ньурба куорат дьаһалтатын баһылыгынан Алексей Михайлович Иннокентьев үлэтир кэмигэр «Гарантстрой» ХЭО көбүлээнинэн муниципальной чааһынай биригэ үлэлэнигэр дуогабар түһэриллэн, 2017 сылтан тутуу саҕаланан, 2021 сылга үлэбэ кириэ. Эбийэк тутуутугар улуус уонна куорат бүд-дүөтүттэн үп көрүлүбэтэбэ.

Дьэ иккис, үһүс этээнин тутуутугар үп укпут «Гарантстрой» ХЭО бэйэтин бас билиитигэр хаалар. Бастакы этээс аҥаара уонна сирин учаастага Ньурба куорат бас

Ньурбабыт куоратын кэрэ ангардара!

Улун, хаһаангытааҕар да тымны кыһын кэннэ үөрүү аргыстаах, сылаас тыннаах, күннүү чабылхай сааскы маннайы бырааһыннык тийэн кэлбитинэн эбэрдэ истигин, санаа бастыгын аныбыт!

Дьахтар киһи суолтата күннээҕи олобуон, оҕону иштиинэн, дьэни-уоту бэрийиинэн эрэ мунгурдаммакка, киһи ураты ис кыабынан, мындыр толкуйунан, сатабылынан олох бары эйгэтигэр үрдүктүк сыаналанар. Ол да иһин салайааччы дьахтар, урбаанныт дьахтар, ситиһилээх дьахтар ахсаана күннэтэ элбии турар. Куорат олохтоохторо хас биридибит киһи туттабыт орто дойдуга олохторун оностубут сатабыллаах дьахталларынан, ону кытта тэнгэ дьүөрэли уонна үрдүктүк туттабыт ийи куттаах ийэлэри. Хас бириди дьахтар

олоххо сыһыанттан, үүнэр ыччаты иштииттэн дойду сайдыыта, дьон-сэргэ майгыта быһаччы тутулуктаабын биһиги билинэбит уонна эһиги үрдүк ааккытыгар сүгүрүйүбүт.

Сааскы күн сылама кэрэ көстүүтүн, сырдык санаабытын тунсара турдун, дьэ-уот, үлэ-хамнас этэн-нэ буоллуннар, доруобай уонна дьоллоох буолун! Сирдээ-би аналгытыннан омуу элбэтэ, олобу кизгэтэ, көстү-бэт күөс буолан биһиэхэ өрүү көмө-тирэх буола турун! Мунура суох махталы уонна истиг эбэрдэни кытта

Ньурба куорат баһылыга
Александр ИВАНОВ.

– Сонуннар –

Ньурбаба Үлэ уонна социальной сайдыы министирэстибэтэ үлэлээтэ

Кулун тутар 3 күнүгэр СӨ Үлэбэ уонна социальной сайдыыга министирэ Елена Волкова салайааччылаах дэ-лэгэссийэ Ньурба улуухугар "Арчы" сокуоннай саастарын туола илик оҕолору реабилитациялыр киингэ, улуустаабы социальной көмүскэл управлениетыгар сыл-дьан үлэ кэлэктииптэрин кытары көрсүстэ.

Кэлбит ыалдыттар үлэ-хамнас туһунан, социальной эйгэбэ сыһыаннаан нэһилиэнньэни кытары үлэ хайдах ыгтылларын ыйыталастылар. Маны таһынан, сотору-таабыта аһылыбыт «Нюрба-Молл» аты киингэр таарыйан, социальной хантараагынан субсидия ылан, бэйэ дьыалатын арынан үлэтир эдэр үлэһиттэри кытта көрсөн, үлэлэрин билестилэр. Улуус дьаһалтатыгар са-нга тэриллэн үлэтиэхтээх СӨ ГБУ «Ньурбатаабы улуус-тар икки ардыларынаабы дьэ кэргэнгэ уонна оҕо-көмөнү оноруу комплекснай киин» кэлэктиипин кыта-ры көрсүүһү онлайн форматтынан ытылынына.

Көрсүүһү СӨ Үлэбэ уонна социальной сайдыыга министирэ Елена Волкова сокуоннай саастарын туола илик оҕолору реабилитациялыр «Арчы» киини Ньур-батаабы доруобуйаларынан хааччахтаах оҕолору реби-литациялыр киини кытта холбуур туһунан билиһин-нэрдэ. Улууска бу икки улахан тэрилтэлэр холбоһор тү-гэнэригэр туох уларытыы барыахтаабын, ханнык ыраахаттары көрсүөхтэрин сөбүн туһунан кэпэтии буолла. Сокуоннай саастарын туола илик оҕолору реби-литациялыр «Арчы» киин дириэктэрэ муус устар 1 күнүттэн комплекснай киин салайааччытынан анана-рын туһунан министир иһитиннэрдэ. "Арчы" киин ди-риэктэрэ Марианна Алексеева, доруобуйаларынан хач-чахтаах оҕолору реабилитациялыр киин салайааччыта Самангади Дондокова бэйэлэрин санааларын эттилэр. Ааспыт сылга бүрүкээбит пандемия ыраытынан кэми-гэр Ньурбатаабы доруобуйаларынан хааччахтаах оҕо-лору реабилитациялыр киин салайааччыта Самангади Базарсадаевна кыһаллан үлэлээбитин туһунан министир бэлэтиэн ааста. Ньурбатаабы доруобуйаларынан хааччахтаах оҕолору реабилитациялыр киин медико-социальной отделение сэбиэдиссэйигэр Валентина Еф-ремова СӨ Бырабытыалыстыбатын Бэрэссэдээтэлэ А.В.Тарасенко Грамотатын үөрүүлээх быһыыга-майгыга

миниистир туттарда. Демография уонна дьэ кэргэн бэ-лиитикэтин эһиэхэ уонна саастарын туола илик оҕо-лор, кыаммат дьон бырааптары көмүскээһингэ Де-партамент салайааччытын солбуйааччы Лана Петрова көрүүтэ-истиитэ суох хаалбыт оҕолору көрүү, оҕону иитигэ ылыы, оҕону төрөппүккэ төннөрүү, эһиэхэ ту-һунан билиһиннэрдэ. Дэлэгэссийэ салгыы Ньурбатаа-бы улуустар икки ардыларынаабы кырдырастар уонна инбэлииттэр интэринээт-дьэтирэгэр сылдьан үлэ-хамнас туһунан билсэстэ.

Антонина СЕМЕНОВА.

Эстафета саҕаланна

Олунньу 27 күнүгэр Саха өрөспүүбүдүкэтин судаары-стыбаннай уонна политическай дьэтигэлэ, СӨ, Муома, Горнай уонна Ньурба оройуоннарын бочуоттаах олохтоо-бо, СӨ үөрэтириитин туйгуна, СӨ доруобуйа харыстабы-лын туйгуна, СӨ авиациятын бочуоттаах үлэтигэр Варвара Андреевна Петрова төрөөбүтэ 85 сылын көрсө, Ньурба оройуонун иһинэн ыгтыллар эстафета саҕаланна.

Тэрээһин символун Варвара Андреевна төрөөбүт-үөскээбит сириттэн-уотуттан Үөдэйтэн нэһилиэк баһы-лыга Мария Пудовна Николаева салайааччылаах дэ-лэгэссийэ кэлэн Чуукар нэһилиэгин баһылыгар Влади-мир Петрович Степановка туттарда. Ыалдыттары саха дьонун сиринэн аартыкка алаадынан айах тутан көр-сөн, нэһилиэк иһинэн экскурсиялатан билиһиннэрдил-лэр.

Ити кэннэ икки өттүттэн табаарыстыы көрсүүһү бы-һытынан эбэрдэ нүмөрдлэр, төгүрүк өстүөл тула ахтыы кэпэтии, санаа атаһаһыта буолла. Үөдэйтэн В.А.Петрова олобун, үлэтин арылар кинигэлэринэн, хаартыскаларынан быыстапка туруоран кэлбит дьон болҕомтогун тарта. Ону сэргэ Чуукар историятын, дьонун-сэргэтин кэспир кинигэлэр, фотоальбомнар, стендэ быыстапкаҕа эмнэ туран ыалдыттар сэнээрди-лэр.

Бу кэннэ Үөдэй дэлегэссийэтэ оскуола, оҕо саадын үлэһиттэрэ тэрилтэлэринэн баран өссө чугастык билес-тилэр. Бу эстафета бэлиэтэ Чуукарга бири нэдиэлэ ту-руо, ол чэрчитинэн араас былааннамыт тэрээһиннэр буолуохтара.

Түмүгэр Күндээдэ нэһилиэгэр илдээн үөрүүлээх быһыыга-майгыга туттарыахтара.

Надежда КАЗАКОВА.

– Бэлиэ түгэн –

Саҥа саҕалааччыларга өйөбүл буолуо

билиитигэр бэриллэн, административнай дьэтиэннэ. Бу биисинэс уонна былаас бэ-йэтин сөбүлээн көрдөрөр бырайыак буо-лар», - диэн түмүктээн туран, "Нюрба МОЛЛ" киин генеральной дириэктэригэр Осип Николаевка улуус дьаһалтатын аатыгтан эбэрдэ суругу туттарда.

Куорат дьаһалтатын баһылыга Алек-сандр Игнатьевич Иванов: «Ньурба дьону-гар-сэргэтигэр туһалаах тунсабай көстүү-лээх дьэ үлэбэ кириэ. Дьонно табыгас-таах усулбууяны тэрийэр сылтан, «Нюр-ба МОЛЛ»-га «Россельхозбанк», «Ком-мунтепосбэит», аптека, олох-дьаһах өн-гөлөрө, аты-эргээн туючукалара бааллар.

Бастакы этээскэ бэйэ онгуктары, бородууксуйаларын бири сиргэ түмэн

атылыгыр анал хос онгоһулунна. Манна «Кооператор» ХЭО маһаһыннардааҕар удамыр сыаналаах олохтоох бородууксуйа-ны атылыгыр буолуохтара. Саҥа олоххо кириэхтээх "Сделано в Нюрбе" быра-йыакка Ньурба куорат дьаһалтата, урбааны өйүүр киин уонна "Гарантстрой" ХЭО биригэ үлэлэһэргэ илии баттаһахтаах». «Нюрба МОЛЛ» генеральной дириэктэрэ Осип Николаев улуус баһылыгар Алексей Иннокентьевка махтанарын биллэрдэ. Са-на аһылыбыт киингэ 24 үлэ миэстэтэ тахсыбытын туһунан бэлиэтээн эттэ.

– Ньурба куорат килбэйэр киинигэр аһылыбыт киин саҕа саҕалыыр эдэр ур-баанныгыттарга өйөбүл буолуоҕа. Биисинэс оскуолалар бэйэлэрин онгуктарынан бата-рар кыахтаныахтара, - диэн урбааны өйүүр киин салайааччыта Нюргуяна Михайлова түмүк онордо.

Антонина СЕМЕНОВА.

Кулун тутар 1 күнүгэр Ил Дархан өрөспүүбүлүккүбү бэйэни хааччактананы режим кулун тутар 15 күнүгэр диэри унатар туһунан ыйаабы таһаарда. Билингитэ күнү нэпэ 40-чалы киһи коронавируһунан ыалдыр, оһон инфекцияҕа хаптары тохтуу илик. Ол иһин хааччактананы режим салдынар. Арай сымнатывы быһыытын спортивной объектар киһээннэ диэри үлэниллэрэ көнүллэннэ. Бу иһинэ сарсыардатын үлэни турбуттар. Күн-дьыл сыһыйарынан тумуу, грипп ыарыыта эбиллэр туруктаах. Оһон мааскалаах сылдьан, бары миэрэлэри тутуһан, бэйэни харыстар ордук.

Кулун тутар 1 күнүгэр Айсен Николаев Москваҕа федеральной министрствэлэр, бизнэстиктибэлэр, бидэмстиктибэлэр сайлааччыларын кытары көрсөн, регион социальной-экономической сайдыытын боппурустарыгар үлэстэ.

Кулун тутар 2 күнүгэр Ил Дархан дойдуга Президент Владимир Путин чоһ салаатын сайдыытыгар ыһпыт мунһабыр кытынна. Путин чоһ бырамысалына дойдуга оттугун-энергетикатын комплексыгар биир тутуу салаа буоларынан, чоһу хос туур регионнар сайдыыларыгар улахан суолталааҕын бэлиэтэстэ. 2017 сылтан саҕалаан 400 мөл. таһа уонна чоһ сылын ахсын хостонор, ол онтон улахан ангара экспортка, сүрүннээн АТР регионугар барар. Экспорт кыабын улаатыннары тыраанспар тиһигэр уонна логистикаҕа саналы сыһыаны ирдиэр.

Саха сиригэр 2010 сылтан чоһу хостоһун икки төгүл улаатта уонна 20 мөл. туоннаҕа тэннэстэ. 2021 сылга хостоһун кээмэй икки төгүл эбиллэн, 39 мөл. туоннаҕа тиирдиллэ. Оттон 2024 сылга 80 мөл. туоннаҕа диэри улаатыннары соруқ турар. Бу Россия көрдөрүүтүн тупсарыа уонна Австралия кэнниттэн экспортка аан дойдуга иккис миэстэҕэ таһаарыа.

Айсен Николаев бэйэтэ эттиһигэр Саха сиригэр чоһу хостоһунна саһа байытар кыаһталар киририллэрин эттэ. Ол ээрэри Россия тыраанспарга инфраструктура илинги туһаайыа Саха сирин чоһун бырамысалынаһын үүнэр тэһмиттэн хаалан иһэрин бэлиэтэстэ. Оһон сиэттэрэн Владимир Путин РФ Бырабыытыстыбытыгар Саха сириттэн чоһу илинги туһаайыыга тиһиһини улаатыннары сыллаах БАМ илинги учаһастаһын кэнэтиргэ эһии эттиһилэр киллэрэргэ, бырайыагы үбүлэһиннэ механизмы толкуйдуурга соруудах биэрдэ.

Айсен Николаев бу быһаары регионна эрэ буолбакка, бүтүн Россия чоһун салаатыгар хамсааһыны таһаарыа, экономикаҕа сабыдыалыа диэн этэр. БАМ суолун кэнэтиһи суотугар АТР ырыһанагар Саха сирин чоһун экспортка таһаарыны улаатыннарыа. Нолуоктан кирири 2024 сылга 6 төгүл, ол эбэтэр 40 млрд. солк. диэри эбиллэр сабадаланар, Саха сиригэр бу салааҕа үлэһээчи аһсаана 2024 сылга диэри икки төгүл, ол эбэтэр 21 тыһ. киһиэхэ диэри элбик.

Кулун тутар 3 күнүгэр "Хуа Но Э Сян" диэн Кытайга россиякай эрһин хампааннаһын кытта бииргэ үлэһээһингэ Айсен Николаев бу хампааннаһа дириэктэрдэрин эһиэтин бэрэһэһээтэлэ Артем Шарову кытта дуоһабар түһриэстэ. Оһон олоһуран Кытай ырыһанагар Саха сирин тэһилтэлэрин бородууксуһаларын уонна өнөрлөрүн таһаарыы буолуо. Ил Дархан бу сөбүлэһии суолталааһын, өрөспүүбүлүкэбит хостонор баһйтан ураты атын бородууксуһаны экспортка таһаарыыга, Кытайтан инвестицияны тардыыга үлэһээргэ интэриэһтэһэтин биллэрдэ.

Кулун тутар 4 күнүгэр Россия Президентин граның фондата уопастыбаннай тэриллиэтэри өйүүр сыллаах регионнар быраһыраамаларын үбүлэһиннэ эһии үп көрөр сыллаах куонкуруһу биллэрбитэ. Субъектар ортолоругар ыһтыллыбыт бас-

— Ил Дархан нэһиэлэтэ —

Айсен Николаев үлэтин сүрүн түгэһнэрбиттэн



таһы куонкурус түмүгэ таһыста. Уһук Илин уокуругар баһын көрдөрүүлэһинэн Саха сирэ ааттанна уонна регионнартан биир ботуччу суоманы - 41,9 мөл. солк. үбүлэһини ылар буолла. Бу үп-харчы быһылыгы сыллааһы Ил Дархан граныгар ыһтыллар иккис өрөспүүбүлүкэтэһи куонкурус үбүлэһинигэр эһии көмө быһыытын ыһтыллыа. Норуоттан таһсар бырайыактары өйөөһунгэ быһыл Ил Дархан граныгар куонкурус саас биллэриллиэ. Быһырын Улуу Кыайыы 75 сылыгар уопастыбаннай тэриллиэтэри өйүүр сыллаах Ил Дархан граның ылыы иһин баһастаһы куонкурус ыам ыһын 9 күнүгэр биллэриллибитэ. Ол көрүүгэ улуустартан, куораттан 250-тан таһса бырайыак кыһтыбыта. Түмүгүн аһырдыах ыһыгар таһаарыттар. Экспертэр быһаарыларынан 43 НКО кыайылаах таһсан, Ил Дархан граныгар тиксэн, үбүнэн көмө ылбыттар. Быһылгы куонкурус туһунан сийилиһи One click Yakutia (yakutia.click.ru) сайтан билсээххитин сөп.

Кулун тутар 4 күнүгэр Айсен Николаев регионна территорияһы кэлимни сайыннары (ТКС) механизмын олоһхо киллэриигэ сүбэ мунһах ыһта. Киини быһырын саһа федеральной сокуон ыһтыллыбытын, оһно сөп түбэһиннэрэн субъектар кэлимник сайдыы территориятын бэйэлэрэ быһааралларын санаатта. Онуоһа кэлимник сайдыы территориятыгар тутуу баһыахтаах сирэ-уота бүтүнүү кириэр. Оһон судаарыстыбаннай, муниципальной наадыһыга хамсаабаат бааһаах-дуоллаах объектардаах сир учаһастаһын ылар бырааптаахтар. Судаарыстыба, муниципалитет өттүттэн инвестордаһа көмө оһоһуллар. Билигин регион Бырабытыстыыбата федеральной сокуонна регион норуоламмыт правовой акталарын сөп түбэһиннэриигэ уонна ТКС туһунан сокуону оһорууга үлэни ыһтар. Тутуу министрствэлэргэ тутулуубут сир-уот дуоһабардарын ТКС механизмыгар көһөрүүгэ үлэни саһалаабыт. Холубур, билингитэ Дьюкуһсайга итиник 13 дуоһабар баар. Бу дуоһабырын 208 дьэс көтүүрүлүөхтээх, билингитэ 19 дьэс көтүүрүлүбүт. Айсен Николаев мунһах түмүгүнэн Бырабытыстыыбата дуоһабардаһы хаттаан түһэри үлэтин түргэтэһэгэ соруудахтаата. Бу оһорор дьэһни эрэ буолбак-

ка, социальной объектары, офис дьэһилэрин, бырамысыланнас кластердарын таһрыһарын эттэ. ТКС механизма бырайыактары олоһхо киллэриһини тэһмиридэргэ көмөлөөх буолуо.

Кулун тутар 5 күнүгэр Ил Дархан үөрүүлээх быһыыга-майыга элбэх оһолоох ийэлэргэ судаарыстыбаннай наһарадалары туттарда. "Кийини төрөтөн, улаатыннаран таһаарыы - бу дьол уонна улахан эһпиэтинэһ. Бүтүн биһиги ийэ буолууну, оһо төрөһүнүн күүскэ өйүүбүт. Быһырын оһолоох ыаллары өйөөһунгэ аһаан 2,5 төгүл элбэх үп-харчы көрүүлүбүтэ. Биһиги ийэлэр оһолорун сөптөөх усулуобуйаҕа ийтэн-үөрэтэн таһааралларыгар аһаан бары күүһүтүн уруоһуһт", - диэн Айсен Сергеевич бэлиэтэстэ. Итиэннэ Дьахталлар аан дойдугаһы күһнэриһин өрөспүүбүлүкэ кэһэ ангардарын иһс сүрээһиттэн эһэрдээһтэ.

"Ийэ албан аатың III истиэпэһэ" бэлиэ 23 ийэһэ туттарыллына. "Ийэ албан аатың II истиэпэһэ" бэлиэһин аһыс оһолоох - Чурапчы Мындаһаһыттан Жанна Кожуроһа, Үөһэ Бүлүү Хомустаһыттан Татьяна Обоһеһа, Ус Алдан Дүһсүнүттэн Сайнара Солоһеһеһа, "Ийэ албан аатың I истиэпэһэ" бэлиэһин Ус Алдан Чараһыттан 9 оһолоох Айталиһа Макеһеһа наһарадаланһылар. Ийэлэр ааттарыттан Евдокия Лукина Ил Дарханга элбэх оһолоох ыаллары куруу өйүүрүн иһин маһтанна.

Кулун тутар 6 күнүгэр быһыл өрөспүүбүлүкэһэ аһн баһсаан Таһаһыт күнэ бэлиэтэһнэ. Ил Дархан бэйэтин эһэрдэһитгэр Саха сирин таһаһыттарыа күүстээх санаалаах, тулуурдаах, үлэһит дьон буолаһалларын, кинилэр үлэлэрэ улахан күһү, сыраны эрэйэрин, ол иһин бу хайысһаны иһ-иһиттэн билэр, төрүт дьарыгы дьин өйдүүр, көс олоһу билэр, тутуһар дьон эрэ кыайа-хото туталларын бэлиэтэһн эттэ. Билигин өрөспүүбүлүкэһэ 106 ыһтаадаһа 1200-тән таһса киһи үлэһир, таһа аһсаана 155 тыһыһыңчанн таһыста. Өрөспүүбүлүкэһэ таһа иһтиһигэр, племенной үлэһэ, мэчирэһн сирин харыһтааһынга, адырһа кыһлан дьэс кыһыһын-сүөлүн харыһтааһынга судаарыстыба өттүттэн өйбүлгэ болһомто уурулар. Таһа иһтиһин сайыннарыһыга удыур общиналар улахан кылааттаахтар. Эдэр таһаһыттары өйөөн, аһпыт сылтан өрөспүүбүлүкэһэ "Эдэр таһаһыт" диэн быраһыраама олоһхо кирибитэ. 35 саастарын ситэ илик таһаһыттар 1 мөл. солк. дьэс ағыһаһаһа эбэтэр туттарга аһаан ылар кыаһтанһылар. Быһырын көмө харчыны 11 эдэр таһаһыт ылбыта. Тыһа хаһаһыстыбатын салаатыһын ыһтаадаларга оһорорго уонна үлэһиргэ сөптөөх усулуобуйаны тэһриэргэ утумнаах үлэ ыһтыллар: таһаһыттар баһазалар, таһа тутар харааһалар тутуллаһалар, хаарыһан, уустук сирдэриһин айанһыһар тэһхинькэ ағыһаһыһалар. Тупса болһомто чуум үлэһитэригэр уурулар.

Бу күн Ил Дархан Томпо улууһун Топлинаһыттан Вениамин Баһшеһа Василий Кладкин аһынн Судаарыстыбаннай бириэмийэтин аһыһар туһунан ыйааһ таһаарда. Вениамин Григорьевич "Томпо" тыһа хаһаһыстыбатын кооперативың I № дээһ ыһтаадытын биригэһиэр. Кыра эрдэһиттэн ыһтаадаһа таһаһылыбыт удыур таһаһыт, 1981 сыллааһа оһуоһаны бүтэригэһиттэн дьарыктанаһар. Билигин ыһтаадыһар 1230 табалаах. 2001 сылга Баһшеһтар дьэс кэргэн баһын көс ыал аатың ылбыта. Киини - СӨ тыатын хаһаһыстыбатын үтүө-

лээх үлэһитэ. Баһшеһтар түөрт оһолоохтор. Улахан уол төрөһпүттэриң кытта бииргэ үлэһээр, Россия күрэхтэриң кыайыһылааһа. Кыһстара Наталия Москватааһы гражданская авиация техникэһэй университетын бүтэрибитэ, билигин таһаһыт-чуум үлэһитэ, эһиэ дьонун кытта үлэһир. Баһшеһтар үүнэр көлүөнэһэ баһын холубурга сылдыһаллар. Айсен Николаев Вениамин Григорьевичка уонна бары таһаһыттарга уустук үлэлэригэр ситиһини баһарда, төрүт дьарыгы сайыннаралларын иһин маһтанна.

Кулун тутар 6 күнүгэр Айсен Николаев үгэһ быһыытын Дьюкуһсай куорат объектарыгар сырытта. Бу сырыыга суолу өрөмүөннэһини уонна хаары тэһиэр, мунһар полигон үлэтин бэрэбиэркээһтэ. Окружной шоссеһа Жорниһкай улуссаттан Бүлүү тырааһар диэри учаһастаһа капитальной өрөмүөнү "Дорстрой" ХЭТ ыһта сылдыһар. Быһыл хаһаангытааһар да улахан былаан - кийн куоракка 48 км уһталаах суолу-ийһи оһорор соруқ турар. Ил Дархан бэлиэтэһитинэн, бу саһа үйэ баһастаһы уон сыһыгар өрөмүөннэммит уулуссалардааһар икки бүк элбэх.

Ол курдук, Окружной шоссе хас биридии өттүгэр иккиһи баһалаах буолуо. Суолу өрөмүөннэһингэ "Куттала суоһ уонна хаачыстыбаһаах автомобильной суол-иһс" национальной бырайыаһын 832 мөл. солк. үбүлэһин көрүлэр. Бу учаһастаһ 4,2 км. уһуннаах буоһар. Быһырын сир болотунатың кэһэһпиттэр. Бүлүү тырааһар эргимтэһэ кэһэһиллэ. Ил Дархан 2021 сылга сүрүн объекка үлэ түмүктэһиэ, чуһастааһы кэмгэ атын уулуссаларга үлэ саһаланыа диэн ыһда.

Кулун тутар саһаланыыттан кийн куорат коммунальһыктыра күүстээх реһимгэ көһтүлэр. Айсен Николаев этэриһнэн, куорат салалтата хаары таһыны быһыл болһобор саһалаабыт. Чааһынай территориялартан хаары ыраһтаан тэһиллэрин бэлиэтэһтэ. Номнуо быһырынгы сыллааһар элбэх хаар таһылыбыт. Бу үлэ саһаныа, оһон аһпыт сылга курдук ууга барыы бэлиэтэһиэ суоһа диэн регион баһылыга эттэ.

Маны сэргэ куорат дьаһалтата ОДКХ, энергетика министрствэлэтин кытары Роспотребнадзор сэрэтиһин туоратыыга үлэһээр. Сокуонунан хаары чөмөһөөһун полигонун сорһото бетон бүрүйүүлээх буолуоһаах. Билигин бырайыак-смета докумунна оһоһуһуһан, сөптөөх үп көрүллэн, бу өттүгэр үлэ барыа.

Кулун тутар 6 күнүгэр регион баһылыга 203 микро-оройуонга үөрэх объектарың көрдө. Айсен Николаев "Звездочка" уһуһаанга уонна саһа үлэһэ кийриэхтээх гимназияһа сырытта. Билингитэ уһуһаан объектын бэдрээһиттэ - "Саһастрой 2002" ХЭТ наһзор уорганнарын ирдэһиллэриһин оһоһуһуһу сэрэтиһилэри туоратыыга үлэ ыһтан, уһуһаан чуһастааһы кэмгэ оһолору көрһөрө бэһэн. Бу ағыттартан ураты, доруобуйаларыгар хааччактаах оһолоһорго аһаан тутулуубут куоракка баһастаһы уһуһаан буоһар. Үс тыһыһыңчанн таһса кв.м. иһннээх, 240 миэстэлээх туоһ-баар аныгы усулуобуйа көрүлүбүт.

"Глобалһнай үөрэхтэһин кийнэ" диэн ааттаах саһа гимназияһа муус уһтаран I кылааска оһолору ыһыыга суртуу саһаланыа. Итиэннэ лицензия докумунун толобуһтарын кэһнэ бары кылаастарга оһолору сүүмэрдэһин саһаланыа. Үс мэндиэ мэннээх объект 360 миэстэлээх, 25 кабинеттаах, икки спортивной былаһааккалаах. Айсен Николаев этэриһнэн, саһа үөрэх тэриллиэтэ баһадан ыйһн 1 күнүгэр аһыһынаһына 203 микро-оройуонга оһолору үөрэһинэн хааччыһы кыһалһата быһаарыһыла.

Афанасий НОЕВ,
Ил Дархан пресс-эһкирэтэһэр.

Сергей Васильев-Борогоонскай аатың сүгэр Ньурба паарката сөргүтүлэр бырайыага оһоһуһаларыгар баһастаһы этабыһан хорчуоһпа өттүгэр кыһын да, сайын да тохтоло суоһ үлэһир павильон тутуута этэ. Баһастаһы этап үбэ өрөспүүбүлүкэ архитектура салаллатың өйбүлүһн көрүлүбүтэ. Оһон атына, санатан эттэххэ, "Жилье и городская среда" наһпроект эрчэтиһн ыһтыллар Арасһыйа кыра куораттарыгар тупсаһай куорат эйгэтин олоһтуур куонкуруһка иккис тэһн кыһтан, кыайан аһпыт күһүннэн саһалаан паарка дьону-сэргэһи күһнэтэ угуһа турар.

Билигин паарка павильонуһар туоһ баарыһ? Павильон икки өттүлээх. Биригэр анығылыы "Эдисон" диэн кафе, биригэр куорат дьаһалтатың аһнын үлэһир, паарканы көрөр-харайар "Дирекция развития общественных пространств" (ДРОП) диэн тэриллиэ. Ону таһыһан манна эдэр

— "Оһорор дьэс уонна куорат эйгэтэ" наһбырайыак —

Павильон аһна өрүү аһаһас

дьон хангы прокаттаан каток үлэлэтэлэр. Дирекция баар өттө офис эрэ курдук буолбатах. Бу павильон уопсайынан Ньурба куорат олоһтооһоторо, ыалдыһтары сыһыннан аһаар, түмсэр, бэйэлэрэ тэреһин тэриэр кийннэрэ буолуоһаах диэн сыллаах. Ол сыл күһнэтэ ситиһиллэн иһэр.

Ол курдук, баччаангы диэри ДРОП-ка чөкө мунһаһтар, көрсүһүлэр буола турбут буолаһтарына, маннайгы саасы быраһаһынныкка аһаан кулун тутар 7 күнүгэр социальной өрүттээх, үгүс кытааччыны, партнеры, спонсордары түмүт "Студио 107" диэн салон кэриһи оһорор маастар кыргыттары элбэх оһолоох ийэлэргэ анаһлаах "Преображение" бырайыактарың тү-

мүкүүр тэреһиннэрэ буоһан аһта.

Тэриэһччилэр санааларын үлэһтэллэр: "Биһиэхэ маннык кийн баар буолбута олус үчүгэй. Күнүн, чааһын болһоһон, көнүл ыһан бэйэбит баһарарыгыһын сылдаһыт. Дьэс ыраас, сылаас, кийгэ. Маннааһы үлэһиттэр барытыгар көмө буола сылдыһаллар".

Аны туран халлаан сыһыйан пааркаһа кэлэр-барар дьон өссэ элбээтэ. Ким эрэ кафеһа кэһэн чэй, кофе иһэр, ким эрэ сыһырдыр, хангылыһар. Маны барытын ДРОП салаһааччыта Александр Улинова павильон улахан түһнүгүнэн көрөн туран "Бу барыта бырайыакпыт уруһууһар баар этэ..." диэр.

Төлөбүрүн туһунан этэр буоллаһа, куорат баһылыга Александр Иванов көрүүтүнэн, дьаһалыһан, урбаанһыһтарга сайдалларыгар, өнөрлөрүн тупсаралларыгар өйбүл буоһан кафе да, хангы да проката биир сыл аренда төлөөһөттөр. Оһон куорат уопастыбаннай олоһор, социальной эйгэтигэр кылааттарың киллэрэр көхтөөх олоһтооһотөр тэреһиннэриң босһо ыһталлар.

Бу "Студио 107" тэреһинигэр Александр Игнаһевич тэл этэ туран павильон улахан тэреһиннэриң ситимэ маннык кэрэ, бэлиэ күһтэн саһаламмытыттан үөрбүтүн чопчулаата, хас бириһи ыалдыкка сибэкки туттарыһылаах ырыатың бэлэх уонна.

Ити курдук павильон аһна өрүү аһаһаһын өссө төгүл биллэрэбит.

Ньурба куорат дьаһалтатың
пресс-сулуһспата.

Кулун тутар 2-5 күннэригэр Ил Түмэн сир сыһыаннаһыларыгар, сиртэн хостонор баайга уонна экологияга сис кэмитиэтин бэрэссэдээтэлэ В.М.Прокопьев Ньурбага кэлэн олохтоохтору кытта көрсүстэ. Владимир Михайловичтыын быыс булан көрсүһэн билигин нэһилиэнньэни долгутаар боппуруостар тула санаатын иһиттим. Ону эһиги болбормотугутугар таһаарабын.

Бу сырыбар ааспыкка сылдыбатах нэһиликтэрбэр активы кытта көрсүстүм, нэһилиэнньэни кытта баар балаһанньаны учуоттаан куйаар нөнүгө кэпсэтии буолла. Араас боппуруостар көтөбүллээлэр, аан дойду да таһымнаах, Арасыйыага, өрөспүүбүлүккэ баар балаһанньаны элбэктик ыйыталлар.

Улэбэр сыһыаннаан этэр буоллаха, бастакытынан, Ил Түмэн биэр сүрүн сыала-соруга федеральной былааһы кытта үлэ-лээһин, федеральной сокуоннары, араас уураахтары, дьаһаллары бэйэбит таһыммытыгар сөп түбэһиннэрин, ураты усулуобуйалаах өрөспүүбүлүккэбит нэһилиэнньэтин интэриэһин учуоттаан сөптөөх этиилэри киллэрээһин, биэр эмит түгэнгэ сыһааналты тахсыбыт буоллабына ону көннөрөөһүнүгэ үлэ-лээһит, элбэх болбормотугун онно уурабыт. Биллэн турар, сорох сокуоннар Арасыйыа киэҥ доулун регионнарын уратыларын ситири учуоттаабакка ылыллыгыттар баар суол. Холобура, сир, сиртэн хостонор баайдар, ойуур, булгааһын, балыктааһын да боппуруостарыгар сөпсөсөптө түгэннэр бааллар.

Ол быһыыгар, иккис өттүнэн, тахсыбыт араас официальной докууоннары токурутан дыонго-сэргэбэ тиэрдээһин, сыһаан өйдөбүлү биэрээһин эмиэ баар. Чуолаан, билигин кэмнэ, икки сыллаабыта “регуляторнай гильотина” дьэн өйдөбүлү кирибит. Ол аата урукку сэбиэскэй сағана ылыллыбыт араас ирдэбиллэр, нормативнай-правовой аактар, ыстарааптыр санкциялар туттулаллар тохтообута, биэр уураабынан барыта көтүрүлүбүтэ. Ити хонтуроолуу уонна надзордуу функцияны кытта сибэстээх этэ. Ол түмүгэр билигин баар усулуобуйага сөп түбэһиннэрэн нормативтар санаттан оңоһуллохтоохтар.

Дьэ бу маны араастаан сыһаан өйдөөһүн, токурутааһын да тахар. Холобура, оһох туттуллуотун туһунан ватсаабынан информация тарҕаммытын билэбит. Арасыйыа таһымгар араас улахан объектары бэйэ онгорбут оһохторунан сылытталарын ону сүрүннэри итиник хабааннаах норматив ылыллыбыта. Кэтэх хаһаайыстыбабытыгар туттар кирпииччэ оһохпугар ити сыһыана суох дьэн быһааччы этиэххэ наада. Биһиги оһохпун ким да кэлэн көтүрүт дьэн боппуруоһу туруору суоҕа, оһон манна долгулар төрүөт суох.

Арасыйыа Бырабытталыстыбатын уураабынан баһары утары оһунуу быраабылатыгар элбэх уларыты киирибитэ. Онно сыһаннаан, нэһилиэнньэ ортогугар аны түптэ оттубат буолбуппун дьэн долгуйу сағаланна. Ол өйдөнөр. Биһиги усулуобуйабытыгар ыа сиригэр сүөһүбүтүн, сылгыбытын сайын түптэлээмит үөнтөн-көйүртөн харыстыбыт. Олоххо кирибит быраабыланан олохтоох бэйэни салайыныгы кэккэ боломуочуялар бэрилиннилэр. Ол быһыытын олохтоох бэйэни салайыныгы уорганна быһаарыт миэстэтигэр кыра дьаама хаһан түптэлиэххэ сөп. Биллэн турар кэккэ ирдэбиллээх, тутуулартан тэйиччи соғус буолуохтаах. Бэйэни тэйэрэнин иһигэр шашлыктыгыгар анал сиргэ тимир иһиттээх инин буоллаһына,

– Дьокутаат трибуна –

Нэһилиэнньэни кытта көрсүстэ

эбэтэр тимир бочукага бөгү-сыһы ума-тарын, онтун сабыллар буоллабына, ол буолубат. Арай дьэйттэн 5 м. тэйиччи буолуохтаах дьэн ирдэбиллээх.

Дьон элбэктик интэриэһиригэр боппуруоһунан охтубут маһы, нууччалы валежник, туһаны буолар. Эссө Приморской кыраай хас да сыллаабыта манник боппуруоһу Арасыйыа таһыммыгар быһаарыаха дьэн этии киллэрбитэ. Биһиги ону биэр бастакынан араас таһымга күөскэ өйөөбүппүт. Ол түмүгэр икки сыллаабыта ойуур Кодексагыгар туһаннаах уураахтарга уларыты киирэн билигин охтубут маһы, валежниги хомуйуу көнүллэммитэ. Ол ғынан баран, өскөтүн мас өлбөтөх, сиилиһиттэн үүнэ сатыр буоллабына, хомуйулубат дьэн этиилээх.

Биһиги анаан-минээн соторутаабыта ойуур департаменын, улуустар лесхозтарын салайааччыларын, кэккэ улуустар бэрэстэбиитлээри кыттыылаах муннах ыҕтан турабын. Араас субъектарга эбии хаачахтааһыннары киллэрбиттэрэ. Ол түмүгэр сорох субъектарга мутугу эрэ хомуйар курдук өйдөбүл, балаһанньа кирибитэ. Ол өйдөнөр, киин Арасыйыа, сорох субъект сир-эйдута кыарабаас, биһигиэхэ холооттоххо. Саха сиригэр мөлүйүүнүнэн гектар ойуур маһа охтон сыттыа сытар. Ол иһин икки да сыллаабыта, бүгүн да этэбин, биһиги өрөспүүбүлүккэбитигэр сокуонунан манна сыһаннаах эбии хаачахтааһыннары киллэрэхпит суоҕа. Бу муннаахха айылба ресурстарын, сир баайын сүрүннэригэр кэмтиэт салайааччытын быһытынан ону этэн турабын.

Эссө эбии биэр түгэни бэлиэтиэм этэ. Улахан куораттарга ГАИ хаппыт маһы хантан тэйиэн иһэбин дьэн тохоттор түгэннэр баар буолааччы. Ол иһин Дьокускай, Нерюнги курдук улахан куораттарга, бағар Мииринэй, Ленскэй куораттарга эмиэ, манник түбэлтэбэ охтубут мас, валежник бөлэмнэнэ барыах иннинэ лесхозтарга биллэрини сурук (уведомление) бэриллиэхтээх. Оччобу бу киһи хомуйарга бырааптанар. Эссө ити механизма чуолкайдык быһаарыллыа. Бу муннаахха официальной этэн турабын: ыа сиригэр бюрократическай туорайдааһын кириэ суохтаах дьэн. Нэһиликтэринэн сырыттаха сыттыбыт, хаппыт мас туһунан элбэх боппуруос кириэр. Холобура, үүнэн турар хаппыт маһы алҕаска суулардаахына оһугтарына бу валежник буолар дьэн чингэтик этиэхпин сөп.

Бултааһын боппуруоһугар кэккэ ыйытыктар эмиэ кириэрлэр. Биһигиэхэ сыһаннаан быраабыла куһағана суохтук оңоһулунна. Бултааһын туһунан сокуон 11 ыста-тыйатыгар ааспыт сылга уларыты киллэрэммит сэрэбиздэһин систимэтин олоххо киллэрдибит. Ис хоһооно тугуй? Булт лицензиятын 35 % улуустарга бэйэбит дьаһаһын дьэн бэриллэр, 35 % сэрэбизийинэн түңгэтиллэр, хаалбыт 30 % учарата суох бэрээдэгинэн бэриллэр, бу кэлин ачычан сөп.

Сүрүн кыһалҕабыт бөрөнү бултааһын буолла. Ол иһин лицензия бөрөнү бултааччылары көбүлүүргэ ананар. Иккиннинэн, булт аһаһанын аағыга кыттыбыт, зимне-маршрутный учет дэнэр, маны таһынан

булт аһаһана аҕыйаабатыгар тэрээһиннэри ыыппыт уонна онно кыттар, булт аһаһана аҕыйаабатыгар үлэлэһэр дыоннору көбүлээһин быһытынан дьэн 4 сүрүн принциптээх. Ол эрээри сорох сиргэ маны эмиэ токурутан нэһилиэнньэбэ тиэрдээлэр. Булдуһан дьарыктанар тэрлэтэбит бальнай систимэбэ сыһалардаах киллэрбитин көннөрүүхпүт. Уңсүһөн лицензия ылааһын дьэн саға сиригэр-майгытыгар сөп түбэстэ, итингэ көннөрүүгэ үлэлиэхпит.

Аны аҕыйах хонуктаабыта тарҕаммыт Бүлүү уонна Марха өрүстэрбитигэр сыһаннаах информация туһунан эттэххэ, соторутаабыта Ил Дархан Айсен Николаев ыыппыт экологическай сэбиэт муннааҕар научнай чинчийи уонна нэһилиэнньэни иһэр уунан хааччыыты туһунан кэпсэтии буолбута. Олунньу 24 күнүгэр Бырабытталыстыба бэрэссэдээтэлин солбуйааччы С.В.Местников салайааччылаах межведомственной хаһыһыа муннааҕар эмиэ кыттыыны ылбытым. Марха, Бүлүү өрүскэ сыһаннаах 2015 сылтан сағалан, чуолаан 2018 с. буолбут саахал түмүгүнэн хас да парламентскай истиини ыыппытыт. Ол түмүгэр ылыһыллыбыт рекомендация пууннара туолан иһээлэр, үлэ бара турар. Сылын аайы биридэ-иккитэ официальной муннаах буолар, ону таһынан олус элбэх рабочай муннаағы араас тэрлэтэри, исписэлиһтэри кытта ыҕтан кэлиим.

Рекомендациялар сүһүлэрэ, бастакынан, нэһилиэнньэни ыраас уунан хааччыыны. Итингэ анал бырагыраама оңоһуллан, 2 млрд. таһа үп көрүллэн үлэ сағаламмыта иккис сылыгар барда. 2023-2024 сылыгар түмүктэнибэ. 30-ча нэһилиэн-ньэлээх пуунтан 14-гэр иһэр уу станциялар тутулуһуннар. Ону таһынан сир аннынаағы уу альтернативнай источнигы көр-дөөһүн үлэтэ салҕанар.

Экология боппуруоһа бу өрүстэрбитигэр хайдаһы, дьэн дыону олус долгугар. Анал туһунан бырагыраама оңоһулан, сүрүннээн 2018 сыллаахха Хотугу сир прикладной экологиятын институтун иһинэн элбэх научнай тэрлэтэр кыттылаах үлэ сағаламмыта. Былырын пандемия мэйэйдээн сорох түгэннэр кыаллыбатахтарынын иһин, быйыл үлэ салгыты ытыллыа.

2018 сыллаахха Иирэлээх, Малай Ботубуйа Бүлүүгэ түһэр төрдүгэр, ол аата Мииринэй анныгар, уттун ылыллыбыт аналлытарга, чинчийбит сорох балыктарыгар паразиттар элбэхтэрэ көстүбүт. Маны сөпкө өйдүүэххэ наада. Ханник бағарар кыыла, көтөргө, балыкка, киһиэхэ эмиэ паразит айылҕаттан баар. Төһөтө эрэ, ханник эрэ паразит буртуга суох, ханник эрэ киһиэхэ дьайылаах буолуон сөп. Ону наука быһаарыахтаах, ол чинчийи, бүтэниктээх быһаары оңоһулла илик.

Сунтаар, Ньурба, Үөһээ Бүлүү, Бүлүү өттө ситэ чинчийиллэ илик, ол чинчийилибэ. Сорох аналлытар ылыллыбыттара. Ити үлэ түмүгэ 2021 сылга, бағар уһатыахпыт дин сылдабыт, 2022 сылга бүтэниктээх түмүгү ылаахпыт. Марха өрүскэ бастакы чинчийиһэр быйыл сағаланыахтара. Сааскы ыитан сағалаан, сайын эмиэ кэлэн уу борообатын уонна балыктан анализ ылаахтара.

Марха уонна Бүлүү өрүстэр ситэри

чинчийиллэ илик, үлэ салгыты барар.

Бу быһыыгар наһаа элбэх араас сымыһа сураһтар, сонуннар, фейк диибит, ситиминэн тарҕаналлар. Холобура, ити туалет дьааматыгар нолуок түһэр үһү дьэн сурах аны дыону аймаата. Хомойуох иһин, билигин куйаар ситимигэр ким бағарар тугу санаабытын бичийэн таһаарар кэмэ. Сорох дьон ситэри билбэттэригэр, сорох билэ-билэ соруйан суруйан ытыарыттан буолуон сөп. Куйаар ситимин, чуолаан ватсап нөһүгө кэлэр иһитиннэриилэри сиидэлээн сөптөөхтук өйдүүэххэ наада. Мунаахсыйар боппуруостарга, тосту-туора балаһанньа баар буоллабына официальной уорганнарга быһа таһсан ыйытыахха, эбэтэр официальной информацияны ылаахха, аағыахха наада.

Бу билигин 2021 сылга тух соруктар биһиги иннибитигэр туралларый диир буоллаха, бастакыта ыа хаһаайыстыбатын кытта сибэстээх. ыа хаһаайыстыбатын салгыы сайыннарыга саға механизм үлэбэ кириэхтээх. Тэрлелиһээх, кооперативнай, баһынай хаһаайыстыбалар туттарар үттэрин сыаната 60 солк. итэбэс буолуу суохтаах, өрөспүүбүлүкэ бүддьүөттүн он төлөнөр. Ханна да кыттыспаныт, юридическай сирэй буолбаныт диир кэтэх сүөһүлээх дыонго ыанар ынарын төбөтүгэр 35 тыһ.солк. бэриллэр.

Биллэн турар, ханник бағарар саға киллэри итэбэстээх-быһаастаах буолуон сөп. Ил Дархан 1-2-3 кварталлар түмүктэринэн үчүгүйдик анализтыахпыт, кэлэр сылга итэбэстэр баар буоллаһтарына эбии дьаһаллары ылаахпыт дьэн этэн турар.

Быйыл өрөспүүбүлүккэ Доробуйа сылынан биллэрилиннэ. Бу улахан суолтаалаах. Ааспыт сыллаахы пандемия доробуйа харыстабыла төһө бөлэмнээһин көрдөрдө, уустук балаһанньа аан дойдуга, Арасыйыага, өрөспүүбүлүккэ буолан ааста. Араас бырагыраамаларынан, ол иһигэр федеральной, чуғастаағы 4-5 сылга элбэх объект тутулуохтаах уонна аныгы медицинай тэрлэлэринэн хааччылаахтаах, кадр бөлэмнээһингэ үлэ күүһүрүүхтээх. 70-ча араас объект тутулуохтааһын иһигэр 14 оройуон кииннэригэр бальыһалар тутулуохтара. Ол иһигэр Ньурбага бальыһа тутууга 2024 сылга былаанга кирилэ.

Ил Түмэнгэ төһөнөр буоллаха, биһиги биэр улахан үлэбит - Конституцияга уларытылары киллэри. Ону таһынан Ил Түмэн кэлэр 7 ынырытын структуратын оңороһун. Онно дьүүллээһин сағаланна. Араас көрүүлэр, варианттар бааллар. Бу үлэ күһүнгэ диэри ытыллыа. Ол түмүгүнэн сыл бүтүүтэ биһиги Конституциябытыгар уларыты киллэри кэмэтиһинэн структура уларыты киллэрэхпит.

Маны таһынан 2019 с. Арасыйыа 131 сокуонулар уларыты киирибитэ. Уокуруктар систимэлэригэр олохтоох бэйэни салайыныгы баар буолуохтаах дьэн. Билингитэ бириэмэ баар. Сүбэлэһи барар. Соторутаағыта тахсыбыт оройуоннары холбууллар үһү дьэн сурах олобо суох. Онтон улуустар иһтигэр хайдах систимэтиһин барара элбэх дьүүллэһиттэн тутулуохтаах буолуоҕа. Бу туһунан этэр эрдэ.

Кэпсэттэ Лариса ДОРОФЕЕВА.

– Сонуннар –

«Сааскы мичээрээр» бэстибээл

Аан дойдутаағы дьахталлар күннэригэр анаан улуус, куорат таһымнаах араас тэрээһиннэр ытыллыһыннар. «Кыталик» култуура киинигэр куорат дьахталларын Сэбиэтэ кэрэбэ тардыһыга уонна талааны арийыһыга анаан бэстибээл тэрийэн ытта.

«Ньурба куорат» дьаһалтатын баһылыга Александр Иванов мустубут кэрэ аңаардары кэлэн иһэр сааскы маннаһыгы бырааһынньыгынан эбэрделээн тыл эттэ. Улуус баһылыгынын социальнай боппуруоска солбуйааччы Анна Уларова кэлээри турар дьахталлар бырааһынньыктарынан эбэрделээтэ.

Быйыл дьахтар хамсааһыныгар биэр бэлиэ түгэнинэн Саха сиригэр өрөспүүбүлүкэтээби дьахталлар XV сийиэстэрэ буоларын бэлиэтээн эттэ. Соторутаағыта «Далбар Хотун» өрөспүүбүлүкэтээби күрөххэ кыттар сыаллаах-соруктаах оройуоннаағы бастакы түһүмэх ытыллыбытын, улуус сэттэ нэһилиэгин мааны ийэлэрэ күрөххэ кыттыыны ылбыттарын иһитиннэрдэ. Улуус баһылыга Алексей Иннокентьев аатыттан Махтал суруктары уонна тэрийэр

хамыһыыа аатыттан Бочуотунай грамоталары, сэртипикээттэри күрэх кыттылаахтарыгар үөрүүлэх быһыыга-майгыга тутартаата. Ньурба улууһугар ытыллыбыт «Далбар Хотун» күрэх кыайылааҕар Семенова Маргарита Николаевнага өрөспүүбүлүкэтээби күрэххэ ситиһиилээхтик кыттарыгар бағарда.

Улуус, куорат дьахталларын Сэбиэтин аатыттан эбэрдэ тыллар этилиннэр. Улуус нэһиликтэригэр, куоратыттан талба талааннаах мааны ийэлэр, эбээлэр быыстапка-дыаарбаҕага кыттаннар, илиһинэн оңоһуллубут эксклюзивнай оңоһуктарын көрдөрүүгэ туруоран, дьон биһирээбилли ыллылар.

Антонина СЕМЕНОВА.

"Сделано в Нюрбе" бренд бородууксуйата атыыга хамаҕатык барда

Кулун тутар 5 күнүгэр Ньурба килбэйэр киинигэр саға тутулуубут "Нюрба Молл"

үөрүүлээх аһыллытын кэмигэр аты-кутуу дьаарбаҕата ытыллына. Манна сүрүннээн Ньурба улууһун Бизнес-инкубаторын резиденнара кытыннылар. Ол курдук атыыга бэйэ онгоруу полуфабрикаттар (харта, үөрэ, пельмень, фарш, кэтилиз, халдыас, ыһаарыга бэлэм собо), бырылаһ, коза үүтэ, куруппааскы сымыыта (перепелиные яйца), күөх луук, бэйэ пасекатыттан мөтө курдук саға төрүт уонна мааны аһа-үөлэ атыыга турда.

Мантан кэлин урбаанньыттар "Сделано в Нюрбе" бренд иһинэн бородууксуйаларын атыыга тиһигин быспака таһаараллара күүтүлэр. Олохтоохторго бэйэ дьонун сүөһүтүн, оһуруотун аһын амтана дағаны ураты, күндү.

Александра ВАРЛАМОВА

Булаан торумнанна

Кулун тутар 4 күнүгэр улуус эр дьонун, ағалар түмсүүлэрин активын, бырабыланныатын сүбэ муннаба буолла. Барыта 28 делегат Ньурба куоратыттан, нэһиликтэртэн кыттыыны ыллылар.

Биллэрин курдук, бырабыланныы саҕаба инники буолан ааспыт Ньурба оро-

йуонун ағалар кэмпириэһийэлэригэр талыллыбыта, бигэргэммитэ. Бу муннаахха икки сүрүн тосхолу дьүүлэһэн биэр санааба бары кэлиилэр. Ол курдук Ньурба оройуонун ағалар, эр дьон Сүбэтин салайааччытынан биэр санаанан, куоластааһын түмүгүнэн Игнатьев Геннадий Васильевич (МУП НАТП дириэктэрэ) талылынна. Салгыы сыллаағы үлэ былаанын дьүүллэһи, үлэ-хамнас сүрүн хайысхаларын быһаары, бырабыланныы састаабын эйгүлэринэн наардааһын, санаа атастаһыта буолла.

Бэлиэтээн эттэххэ, санаа атастаһыта олус аһабастык ааста, дириг ис хоһоонноох этиилэр иһилинилэр. Оҕо, ыччат итиитигэр, үлэбэ сыһарыны, баар ыарахаттар, тэрээһиннэр тустарынан у.д.а. Ағалар, эр дьон оройуоннаағы Сүбэтэ маннаһыгы тэрээһингэ «Уол ағатынаан» күрэх ытыытыга кыттыыны ылыны биэр санаанан өйөөтүлэр.

Түмүгэр, мустубуттар бары Ағалар, эр дьон түмсүүтэ тиһигин быспака, ситимнээхтик, биэр санаанан үлэлиэхтээхтерин чопчулаатылар.

Альберт НЕУСТРОЕВ.

- Ыччат түмсүүлэрэ -

Концепция онгостор наада эбит

Поэт "Орто дойдум ордугун тыллар күөххэ көрөбүн..." диэбитин арыый уларытан "кэнчээри ыччаппар көрөбүн" диэм, кини ону бырастыгы гынааба.

Сэрэбиккит курдук бүгүнгү матырыяал эдэр ыччаттар түмсүүлэрин-хамсааһыннардын таарыйыаба. Мэнэ халлаан куйаарыттан хаба тардан этиллибэт - Ньурба ыччагын баһыйар өтө аныгы сайдылаах олох инники кирбиитигэр иһэр, суолдукт сулуска тэнгээхтэр абыыаба суохтар. Оройун ыччат политикагы салаата ытар үлэтинэн өрөспүүбүлүкүбэ үчүгүйдэр ахсааннырлар сылдыраа ону эмиэ тоһулуур.

Санаттааха, өскө урут ыччаттар тэрээннэрэ саатарар-аралдьытар туһаайынын үлүһүйэн испит буоллахтарына билигин ол сүтэн симэлийэрэ чугаһаата. Онук буолуохтаах даҕаны - нуучалар "Делу время, потехе - час" диэн мээһэбэ эпэптэр инни.

Субу соторутаабыта ыччат управлениетын салайааччыта Альберт Неустроевтын кэпсэтин баран мэхитиитигэр, сүөм үрдэтимин. Туох да кырааската-дуйа суох сэрэгэни сүһүнүнэн эдэр ыччаты патриот тыныгар иити сүрүн сыал-сорук буолбут. Ол "төрөөбүт дойдуну таптааха" диэн луонун тылларынан унга-хангас бырааһы буолбакка эдэр дьон киинэрэ түспүт сирдэригэр үтүөтөн төлүүр иэстээхтэрин өйдүүлэригэр уһууу, историяны бэйэлэрэ суруйалларыгар холонууга өйбөүлү оңоруу эбит.

Соторунан күөх Ньурба ыччаттара историяга сыһаннаах десаннарга айаанга туруохтара, ааспыгы эргиллэн көрөннөр бүгүнгү олоххо туһанахтара, билиилэрэ-көрүүлэрэ кэнгээннэр саҕаны-сонуну олоххо киллэриэхтэрэ. Абааччылар ол туһунан тапталаах "Ньурба" хаһыакка дуоһуяа аарыахтара.

Кистэммэт, ыччат өйө-санаата уонна олоххо сыанастара хайдах да сүүс бырыһыан үтүгү-тураан үчүгү буолбат. Бэл, тыа маһа араастаах буоллаа - төһөбүтү да очонон арааспыт чуолкай. Бүгүнгү олохпут уустуктара ыччат сорох аранатыгар үчүгүэй суохтук дайарын мэлдьэһэн туһа суох. Ыччат очурдарга оҕустарбатын туһугар бу кэмгэ кинилэрдийн үлэ хаһаангытаабыр да күүһүрүөхтэбэ өйдөнөр. Ыраах соһустан сабалыам, бука соһууман дуу...

**Атыыр айдааннаах
Навальнай**

Күн бүгүн, сүрүнүн Америка уонна Европа Союһун сударыстыбалара Арасыйа аан дойдуга аппараттаатыттан, модун күүһүтүн сүүскэ бэрдээһинэр сүрэхтэрэ-тилэхтэригэр түһөн утуйар уулара алдыаммыта, аһыыр ас-тара сымсаабыта. Бүтүн аан дойдуга аңардастыгы мин эрэ айбардыахтаахпын дири икки "старик-разбойник" президиенэрдээх Америка биһиги дойдубутун хайдах тобуктатар туһунан толкуйдаан сүпсүлгэнтэ сылдыар, санк-



цияларынан өтүү хатар. Биһиги онно кыһаллан бэрт, кинитэ да суох баччаанга дьэри олорон истэхпит. Кутуруксут судаарыстыбалар Сэм дьээдэстэн хаалбат инниттэн биһиги уопастыбабытыгар харанга хоско хара куосканы көрдөөннөр харахтара сыппаабыта быданнаабыта. Тугу да булбакка букуһаа сылдыаннар Навальнай диэн оппозиция политиытын эмэгэт оңорторо, Арасыйаба нуруот өрө турууун эн иилээ-сабалаа диэн мэлиипэлэбиттэрэ. Политик уу иһэр холоудьаһыгар хайдах силлэбэйт, угут дьыл ардаһыны суккуллар арбаангы үп-харчы аптаах буоллаба. Сонуну тарьатар ситимнэртэн билэбит - Навальнай Путин былааһын утарар көңүллэммэтэх миитинигэр (пандемиянан сибээстэн) Арасыйа улахан куораттарыгар балай да элбэх киһи тахсыбытын. Ол гынан баран манна бири өйдүүххэ наада: бу миитинэргэ оппозиция сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолору, устудьуоннары уонна ыччаттары ыныртыан кытыннарбытын. Бэл диэтэр, суоһаһы сур сонобоско тэнниир арбаангы сорох дойдудар 10-15 саастаах оскуола үөрэнээчилэрэ миитингэ кэлбитэригэрэн өмүрэн ылтара. Уоннаах бэдиктэр "тусовка" дииллэрэ чуолкай, ону арбаангылар бэл оҕолор Кремль политикатын сөбүлэбэттэр диэн ибээн таһаартара. Бурыйдаахтар эпиптиинэни сүкпүттэрэ, Навальнай ырыата ылланан бүппүтэ, киниэхэ холоубунай дьыала тэриллибитэ, сууттаммыта сэрри бэтрээһин үөхпүтүн иһин.

Миитин бири чопчулаабыта. Тугу диэ? Ханнык баһарар бириэмэбэ ыччат өйүн-санаатын бэрт түргэник уларыгыаха сөп. Ол кинилэр олоххо уопуттара суоһуттан, реактивнай толкуйдаахтарьтан, мобильнайдарьтан уонна саастарын уратыларынан сонунтан сонунга наадыыларыларьтан. Навальнай эргимтэтэ маһы туһаммыта.

Сэбизскэй идеологияба төһүүххэ диэбэппин да буоллар ыччаты иити кэнники кэмгэ молтоһон ылара элбээтэ, көдүөнэлэр сибээстэригэр болдөмто ууруута кыччаата. Ыччат бүгүнгү күрэхтэһиилэх олоххо булгуччу "успешнай" буолуохтаах диэн өйдөбүл олус уһугулаата. Оттон ыччат эр барыта хайдах да "социальной лифтеринэн" хатааһылыр кыаба суоһа өйдөнөр, бары сулууспаалаах, салайар чиновник буоллахтарына атыттары ким аһатар-тангынарар. Туомтуу тардан эттэххэ, ыччаттыын үлэ лаппа күүһүрүөхтээх, Навальнай курдуктар күүрэйэн таһса туруохтарын сөп.

Кырдыабастан - алгыһын

Таркаайы социальной ситимигэр тыыл бэтэрээнэ, ытыктанар кырдыаба Мария Никитична Наумова "Сарданга" түөлбө (сал. О.М. Андреева) эдэр ыччаттары көрүүх бэтэрээннэгэр саһаан бөбөнү хайыппыттарыгар, көһөнө муһуу аһалыттарыгар маһтамытын аһаат олохтоох ыччат түмсүүтүн лиидэрэ Д.В. Николаевалыын көрүстүм. Ылбаһай тыллаах-өстөөх, түргэн-тарһан туттунуулаах Дора Виссарионовна иккис сылын үлэлиир, былырыын пандемиянан сибээстэн "как белки в колесе" сылдыбытыртыттан сэрэгэһинни сабалаата. Аһыах волонтердар үлэлиир нуормабыт аһара улахан диэн тыл аңарын да быктарбатахтар, бары наадыылары ситэрэн-хоторон маһтал үөһүгэр сылдыбытыттар. Дьингэр, араас тэрэһиннэр былааннамыттарары барьыттан мэхэйдээн үгүстэрэ туолбатахтар, бу сылга олору оңоруохтаахтар эбит.

- Доруобуя сыла -

Архитектордар үлэлээн бардылар

архитектора Ирина Алексеева. Экпедиция кыттылаахтара сүүрбэттэн таһса киһи араас улус муниципальнай тэриллиилэрин баһылыктара, солбуйааччыллара, архитектордара буолан, тэрэһин олус кэрэхсэбиллээбэ бэлиэтэнэр. Хаһыс да сылын Ньурба куорат дьаһалтата бырайыак тэрэһиччилэрин кытары ыкса үлэлэһэр, Арасыйа куонкурсугар бэлэмнэнэн кинилэри кытта тэнгэ элбэх үлэни ыһпыгыта уонна кыайан паарканы оңорбута.

Бу сырыыга Ньурба воркшоп ытарга маастар-кылаас көрдөрдө. Манна даһатан эттэххэ, бу хаһысха куонкурстарыгар олохтоохтор, дьон-сэргэ кыттытыын улаханга уураллар. Ол да иһин олохтоох дьаһалта өрүү кэпсэтии-

гэ, ырытыгыта, воркшоптарга, куоластааһынга көхтөөхтүк кыттын диэн ыһгырар.

Ол курдук, кулун тутар 6 күнүн киһэттигэр делегация Бүлүүттэн кэлэн уотунан сандаарыт паарканы көрдө. Сарсынгны күн сарсыардаттан архитектордар куорат өрүс үрдүн үөрэттилэр. Бастакы оскуолаттан тыйаатырга тийэн көрдүлэр-иһиттилэр. Дьаһалта хаһаандата бу Арасыйатаағы куонкурса өссө төгүл кыттаары сылдырар буолан, маастар-кылааска бу объекгы бырайыактааһын талылыбыта. Салгыы пааркаба тийэн сииһили көрүү-исти буолла. Компетентнай дьон буолалларын быһытынан ыалдьыттар матырыяал хаачыстыбатыттан сабалаан



Каролина Васильева, Инга Яковлева, Май Лазарев, Павел Григорьев. Кинилэр кырдыаба саһаамакка көмө оңоророг бэйэлэрин кыһалчаларын, бириэмэлэрин умнан туран тийэллэр эбит. Оттон субуотунньуктар, кэнсиэртэр, куонкурустар кинилэрэ суох барбаттарын кэрэитэ.

Мин киниттэн ыччаттар предпринимательствоба, социальной хантыраакка кириилэрин токкоолостум - бири ИП баар, хантыраакка суохтар. Вахтаба сылдыааччылар эмиэ ааттамматтар. Дора Виссарионовна этэринэн бу туһаайыларга кэккэ торумнар онһулуубуттар, хааччактааһын эрэсимэ сымнаһас, билигин сирэй көрсөн кэпсэтиилэр сабаламьттар. Онон урбааны өйүүр наһырайыакка сыһаа хамсааһын таһсар инни.

Салайааччы былырыын сиппэтэх "Албан аат скверин" "Жилье и городская среда" диэн наһырайыак нигитер киллэрэн бийылгыттан түһүлгэни ыччат көрүүгүгэр-истиитигэр биэрэр санаалааһын сэнгээрдим. Оттон экологияба чэрчитинэн саас-сайын Эбэ таһын чэбдигирдиигэ-ыраастааһынга былаан баарын иһитинэрбитэ санаабын сайа оҕуста.

Бу кэмнэргэ "Демография" наһырайыагынан эдэр дьэ кэргэттэрдийн көрсүһүү, сыннылаһы атаарыы, чөл олоһу тутуһуу туһунан тэрэһиннэр торумнамыттар. Өрөспүүбүлүкүбэ биллэриллибит "Доруобуя сыла" да тумнууга хаалбатаба үөртэ.

Дора Васильева этэр:

- Былырыын аңардастыгы волонтерскай үлэбэ охтубуттук, билигин балаһыанһа уларытан эрэр, онон олохтоох дьаһалтамын биригэ ыччаттардыын үлэбит көрүнгэрин элбэтиэхпит. Дьингэр, биһиги эдэрдэрит саһан тэрэйдэххэ сүрдээх көхтөөхтөр, этиилэрэ да сонуннар, онон санаабытын эрэ ууруохпутун наада. Мантан саас ыччат түмсүүтэ күүстээх нэһилиэктеригэр - Акаһаба, Хорулаба, Маарга барар са-

наалаахпыт, уопут мунһуна. Билигин саһа түмсэн-хайаан эрэбит, хайаан да хамсааһыны таһаарыахпыт.

**Тэрлтэ
салайааччыллара - көмөбө**

Нэһилиэк баһылыга командировака сылдыарынан кини солбуйааччыта И.А. Моргусовтан ыһыттыларга хоруйдуурга көрдөстүм.

- Иван Афанасьевич, бу күннэргэ олохтоох тэрлтэ салайааччыларын кытта ыччаттыын үлэни күүһүрдүүгэ дьаһалта кэпсэтииһытытын истибитим, ис хоһоону тугүй?

- "Ыччат - инники кэскилибит" диэни билэбит, ол гынан баран ол кэскили түстүүргэ сыал-сорук туруохтаах. Биһиэхэ үгүс тэрлтэ-лэрбит салайааччыллара эдэр саастаахтар, үлэ кэлэктиибэ да оннук, онон кинилэринэн сүрүннээн үлэ ытыгыаха дэстибит. Холобуур, оҕо уһууаанын сэбидиессейэ М.А. Федоров, МЧС филиалын начальнига Н.А. Ефремов, баһыһа быраһа В.А. Николаев, "Талба" нурут айымнытын дьэтин дирэктэрэ В.С. Петрова, Киирэп кулуба В.С.Петрова, "Арыылаах" ХЭТ филиалын салайааччыта А.Г. Аммосов, библиэтикэ Р.М. Иванов бары сөбүлэстилэр, сонун көрүүлэри уонна этиилэри киллэрдилэр. Олору өссө төгүл ырытан-дүүллэһэн баран Концепция онгосторго быһаарыппыт. Маһы олус уһаппакка оройуоннаағы Аһалар күрэхтэрин кэнниттэн оңоророг торумнаатыбыт. Бу күннэргэ ол тэрэһингэ кыттарга бэлэмнэнэбит, даһатан эттэххэ аһаларыт актыыбынаһтара күһнэтэ улаатар.

...Истэргэ чахчы үчүгү сонун буолла уонна бу сабалаһынан силис анһан Таркаайы эдэр ыччатын түмсүүтэ уостан түспэтэ буоллар диэн сырдык санаа уаһын бытабыт.

Афанасий ИВАНОВ.

Саха өрөспүүбүлүкэтигэр 2021 снл Доруобуя сыла. Куорат эйгэтэ киһи чөл уонна көхтөөх олоһор сабидыала баар буолуохтаах диэн туран, өрөспүүбүлүкэ архитектура уонна градостроительнай политика салалтата дьаһайар, "Центр компетенций по вопросам городской среды РС (Я) "ЛЕТО" диэн тэрлтэ тэрйэр "GO в парк!" бырайыак үлэлээтэ. Бу бырайыак Urban (куорат) Health (доруобуя) диэн саһа сүүрэни өрө тутар.

Уопастыбаннай сирдэри үөрэтэр экспедиция "Формирование комфортной городской среды" федеральнай бырагыраама уонна "Лучшие проекты создания комфортной городской среды в малых городах и исторических поселениях" куонкурус чэрчитинэн онһулуубут Покровскай, Бэрдьыгэстээх, Бүлүү уонна Ньурба объектары көрдө. Бу экспедицияны салайан сырытта Саха сирин кылаабынай

Балдыттар түөрт хаһаандаба араһсан үлэлээн, Ньурба куорат өрүс үрдүнээби сирин-уотун хайдах тупсарыаха сөбүн идеяларын куорат баһылыгар Александр Ивановка кэпсээтилэр, профессиональнай харахтарынан көрүт набережной үчүгүһүн, куһаһын (плюсы, минусы) ырыттылар.

Ити курдук Доруобуя сылын чэрчитинэн "GO в парк!" диэн образовательнай экспедиция кэлбит да дьонго, Ньурба да куоратыгар улахан суолталаах, туһалаах буолла. Паарка бырайыагы куонкурус үрдүн тупсарар, оңорор саһа хардылар эмиэ ситинилээх буоларын баһаарыаһын.

Паарка кэнниттэн "Семь километров" диэн уопсай улахан бырайыакка бу набережной аныгыс хардыта буолар.

Ньурба куорат дьаһалтатын пресс-сулууспата.

- Үөрэбирии сыла -

Орто дойдуну киэргэтэ...

Ньурба уйгулаах туюнота таллааннаах кэрэ Далбар Хотуннарын олус баай. Кинилэр бэйэлэрин үлэбэ-хамнаска, дьонго-сэргэбэ, олоххо-дьаһахха сыһыаннарын ханна да олохсуйдуннар бу орто дойдуну киэргэтэ, туссара сылдыллар киһини үөрдэр.

Мин бүгүн кэпсэһиппин бабарар Далбар Хотунум Ньурбаттан төрүттээх ыраах урук хоту Абый улууһугар олоһор Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэбириитин туйгуна, Российской Федерация уопсай үөрэбириитин Бочуоттаах үлэһитэ, XIII учууталлар сийиэстэрин делегата, "Учитель ученических признаний-2011 г.", "2019 - Бастык кылаас салайааччыта" Гран-при, "1989 - Идэ бастына" ааттаах, В.Н. Духунаев аатынан Мугурдаах орто оскуолатын алын кылаастарын учуутала Реброва (Никифорова) Маргарита Васильевна.



ры араас идэлээхтэр, дьизэ-уот тэринэн, бары ситиһиилээхтик үлэли-хамсыы сылдыллар, туох да үлэттэн толлон турбакка ылсыбыт дьыалаларын түгэбэр тириэрдэр бары олус үтүө үлэһит дьон.

Маргаританы Сыбааннааха кэлбит сылыгар, биир идэлээбэр, омук тылын учууталыгар Севостьянова Зоя Николаевна дьизэ кэргэнигэр дыкаах олордубуттара. Оччолорго туспа дьизэ көрдүүр диэн өйдөбүл суох этэ, оһон биир сылга кинилэргэ оҕо курдук бэлэм аска-үөлгэ олоһорбута истин өйдөбүл буола сылдылар. Оһтон 4 квартиралаах уопсайга көһөрбүттэрэ.

Барытын буолуохтаабын курдук чэпчэкилик ылынар, улахан-нык тугу да уустугурдубат дойду сириттэн кэлбит кыыс урук хоту дойдуга олоһон бастакы хардыыларын онорон барбыта. Хоту дойдуну урут кинигэттэн, дьон кэпсээнигэр билэр эдэр кыыс маннай Абыйга кэлэн, маҕаһынарга табаар эгэлгэтэ дэлэгэйин сөхпүтэ. Ньурбаба, Бүлүүгэ холооттоххо хоту табаарынан хааччыыы эчи дэлэйин, харах халтарыйар аһа-танаһа. Оскуоланы, олоһор дьизэлэрин сылын ахсын, оннооһор сылга иккитэ муосталарын кырааскалыыларын көрөн, билэн соһуйбута. Биһиги дойдуга оччолорго оннук көстүү суоҕа. Өссө биир сөбүүтэ - Сыбааннаах бөһүөлөгэ олоһ ырааһын, бэйэ бэйэтигэр майгынаһар маҕ-манган сыбахтаах дьизэлэрдээбин, олбуор көбөрлүү маһынан толорутун, сүһүлэрин хотонноро дьизэттэн тэйис туспа кэчигирэһэн туралларын.

Маргарита Васильевна быһыл 39-с сылын Мунгурдаах орто оскуолатын аанын арыйар. Талан ылбыт идэтин, оҕолору олус сөбүлүүр. Бу 39 сылтан 32 сыл устата кылаас салайааччытынан, 7 сыл оскуола завуһунан үлэлээн кэллэ. Барыта 8 толору кылааһы үөрэтэн орто сүһүөххэ таһаарда. Үөрэһнээчилэрэ бары туйгундук, үчүгэйк үөрэнэллэрэ, оскуола, нэһилиэк, улуус, өрөспүүбүлүкэ, Арасыйыа иһинэн, нурууттар ардыларынаабы күрэхтэргэ ситиһиилээхтик кытталлара - кини үрдүк үөрүүтэ, балысхан өрөгөйө.

Бириэмэ түргэнник биллибэккэ аһар, оҕолор уларыйаллар, төрөппүттэр уларыйаллар, дойду уларыйар, уопастыба уларыайар... Ол эрэри, хайа да кэмгэ, бириэмэбэ Учуутал иитэр-үөрэтэр оруола уларыйбат. Хас биридии киһи аныгы оскуола хайдах буолуохтаабын, үлэлиэхтээбин, хайдах ыччаты иитэн таһаарыахтаабын бэйэтин көрүүтүнэн-истиитинэн сыаналыыр. Маргарита Васильевна көрүүтүгэр, аныгы оскуола диэн - ситимнээх хаачыстыбалаах үөрэби биэри уонна төрөппүккэ үс сүүн иитэр үөрүүбэ инэриигэ көмөлөһүүтэ булар: оҕо личность быһыытынан сайдытыгар, төрөбүт дойдутун ытыктааһыныгар, элбэх сатабыллаах, ситиһиилээх киһи буоларга дуулуһуугар.

Аныгы үйэ учуутала буоларын



быһытынан, бэйэте методическай, профессиональной кэрдистэрин сайыннарарга, олоһу кытта тэһнэ хардыылыырга дуулуһар. 1-4 кылаастарга анаан оҕо кэлэктибин сайыннарарга аналлаах "От творческой личности к творческому коллективу" диэн адаптированной авторскай бырагыраамалаах. Бу бырагырааманан оскуолатын начальнай кылаастарын учууталлара биир санаанан үлэли-хамсыы сылдыллар. Ону таһынан араас формалаах кылаас таһынан дьарыктары, кылаас чаастарын, бырааһынныктары хаачыстыбалаахтык, туһалаахтык ыытарга өрүү дьаныһар. Мунуһуллубут үлэтин уопутун бэрээдэктээн, тиһэбэр тиэрдэн иһэрин сөбүлүүр. Бүтүн Арасыйыатаабы "Инфоуроок", республиканскай "Пора роста" педагогическай сыйтарга 20-тэн таһа авторскай үлэлэрин ыытан, биир идэлээхтэрин кытта уопут атастаһар. Төрөппүттэрин кытта биир санаанан бииргэ үлэлээн оҕо үлэбэ-үөрэххэ дуулуһуудаах, киһи быһыытынан үтүө хаачыстыбалаардаах, олоххо актыыбынай позициялаах буола улаатарыгар бары күүһүн-уоһун ууар.

Үлэтин бастакы хардыыларыгар араас, көһүпүтэч өттүттэн, түгэн элбэбэ. Үлэлээбитин иккис сылыгар, 1983 сыллааха эксперимент быһыытынан бэлэмнэни кылааһа аһыллыбыта, эргэ оскуолаба, оҕолор олоһор интернаттарыгар, салбааһын дьизэбэ үлэлэпиттэрэ. Кинини бу кылааска учууталынан анаабыттарга, 16 кырачаан оҕолордоно түспүтэ. Олор быһыстарыгар түөрт-бис оҕо бис аһаар саастаах этилэр. Кылаас иһэ батареянан сылытыллара, оттон көрдүдөр тимир оһобуһунан ититилэр этэ. Ол дьизэ салбааһыныгар интернакка үлэлиир саастаах Маарыйа диэн эмээхсин инбэлиит сиэнэ кыыстыын олоһобуттара. Сарсыарда оскуолаба кириэр ааннара тонгон, чэһирэн хам сыстан хаалар этэ. Оҕолоро кэллэригэр Маргарита Васильевна аан аттыгар туран иһиттэн тэбэн арыан биэрэрэ. Онно биридэ ааны арыяаары, ааны күүскэ тэбэн кэлбит оҕотун эһэн кэбиспит түгэннээбэ. Оччолорго кыпкыракий оҕолор бэйэлэрэ кэллэр этэ, хойутаатахтарына "дыкаахтара" Маарыйалаах арыян киллэрэллэрэ.

Маргарита Васильевна хоту Абыйга үлэттэн дьоллоһуу сэрэ кэргэн, ийэ, эбээ буолуу дьолун булбута. Ребровтар, Ефимовтар халын аймааха 1989 сыллааха кийиит буолан кирибитэ. Кэргэнэ, Валерий Васильевич Ребров

Өлүөхүмэтэбэ тыа хаһаайыстыбатын техникумун бүтэрибиттэн төрөбүт дойдугу Мугурдаахтаабы ГҮП ЖКХ филиалыгар бастаан сантехнигынан, онтон маастарынан таһаарылаахтык үлэли сылдыар. Бөһүөлөк 100 % итиити систиэмэтигэр холбоһон, дьизэлэр сылаастарынан, котельнай ырааһынан дьон-сэргэ махтаһын ылар. Тапталаах кэргэнэ Валерий туруу үлэһит, байанайдаах булчут. Дьизэ кэргэн дьыннээх аҕа баһылыга.

Икки кыыс оҕо тапталаах ийэтэ. Улахан кыыс Диана В.Н. Духунаев аатынан Мугурдаах орто оскуолатын үрүн көмүс мээлэһинэн, онтон Дьокуускайдаабы дизайн уонна технология колледжын рекламнай дизайн отделениетын кыһыл дипломуна бүтэрибитэ, кыра кыыс Валерия М.К. Аммосов аатынан Хотугулуу-Илинги федеральнай университет биолого-географическай факультетын бүтэрэн, географ идэтин ылбыта. Кыргыттар Дьокуускай куоракка олоһоллор, аныгы үйэ сайдытынан тус бэйэ дьыалатынан, дьобус биисинэһинэн дьарыктаналлар. Кыра кыыс Валерия кэргэннээх, уол оҕолоох. "Мин дьизэ кэргэним - дьолум уйата" диэн ийэ, эбэ быһыытынан астынан, долгуһун туран этэр хоту дойду кийиитэ, биир дойдулаахпыт Маргарита Реброва.

"Кэргэним ийэтэ, убаастыыр, сүгүрүйэр киһим Евдокия Николаевна Ефимова михээ дьолбор түйэспит хотун Ийэм этэ. Хоту дойдуну иккис дойду онгостубут буоллаһына, хотуммун Евдокия Николаевнаны иккис ийэ онгостон олоһобутум. Хайа бабарар халын аймааха бас-көс туттар киһилээх, барыларыгар ураты чугастык сыһыаннаһар, мэлдьи харыстыыр, кимиэхэ бабарар өйбүл буолар үтүө дьонноох. Биһиги халын аймаах Ытык киһитэ - ийэбит, эбээбит Евдокия Николаевна 10 оҕо күбэй Ийэтэ, 14 сиэн, 12 хос сиэн тапталаах эбээлэрэ этэ.

Өр кэмгэ нэһилиэк дьаһылаһаадыгар поварынан үлэлээбитэ. Уос номоһор кирибит олус миннигэс, ураты амтаннаах астааба, остуола мэлдьи толору астаах буолара, дьизитин иһэ ырааһа, бэрээдэктээбэ. Олус ыраас туттуулаба, көмүс тарбахтаах иистэннэн бэрдэ. Сайын ахсын эбээбит дьизэтэ оҕо сагытынан, үөрүүтүнэн туолара. Сиэннэр өрөспүүбүлүкэ араас оройуоннарыттан эбээлэригэр анаан-минээн, кини дьизитин холумтанын сылаас сыһыаныгар бигэнээри кэллэрэ, онон Эбээлэрин оскуолатынан

сиэннэр өйөһөн, бэйэ бэйэлэрин кытта тэһнэ улааттылар. Билигин эбээлэрин, Евдокия Николаевнаны олус күндүтүк, истинник саныыллар, кини таптальгар, сылаас сыһыаныгар мунура суох маханаллар. Билигин санаатаһына, эбээбит арыый хойутаан төрөбүтэ, үөрэммитэ буоллар сатабыллаах салайааччы буолуо эбитэ хааллаба. Эбээбит баар буолан халын аймахтаахпыт, бэйэ-бэйэбитигэр үтүө сыһыаннаахпыт, кыраттан толлубат, ыраахаттары тэһнэ туоруур кыахтаахпыт" диэн мэлдьи истинник аһтар. "Дьахтар дьоло - дьизэ кэргэнигэр, оҕолоругар. Кэргэним, кыргыттарым, сиэним этэһнэ сылдылларыттан, чэһигэн доруобуйалаах буолалларыттан, олоххо бэйэлэрин суолларын булалларыттан ордук дьолго дураһыйбаппын" диэн эбэн этэр.

Маргарита Васильевна иллэн-сийдэр эрэ иистэнэн, байан барар. Уопсайынан дьизэбэ-уокка, дьизэ кэргэнин тангар таһастарын бэргэһиттэн унтууугар тиийэ бэйэтэ тигэр, байар. Ону таһынан оһуруонан, сылы кутуругунтан, сиэлиттэн онгоһуктары оноруунан олуһун умсугуһан дьарыктанар. Хас биридии хаһаайка курдук, дьизитин-уотун киэргэтин сөбүлүүр, сайын оһуруокка түбүгүрэн, олбуорун сибэкки арааһынан симириин туохтааһар да ордорор.

Уу сахалыы эйгэбэ төрөбүт, үөскээбит Маргарита Васильевна саха итэбэлэ сайдар кэскилэ хас биридии саха киһиттэн тутулуқтаах, саха итэбэлэ сүрүннээн Айыы итэбэлэ буолар, диэн өйдөбүлүн, Итэбэл дьизэ кэргэнтэн иитиллэн таһыахтаах, диэн санаатын Айыы киһитэ ай-туйт, сиэрдээх буол диэн үөрэбин нэһилиэгэр киэһник тарбаттар. Оскуолатыгар "Сахалыы остуол оонньуулары", "Өбүгэ үгэһэ" диэн ытар куруһуоктарыгар оҕолор олус сөбүлээн сылдыллар.

Саха дьонно ытыктыыр, ылынар дьонун "сир түһүктэрэ" диэн ааттыыллар. Маргарита Васильевна бу кэскэбэ киллэрэр дьонно: бастакы дириэктэрэ Слепцов Михаил Михайлович, ийэ хотунун Ефимова Евдокия Николаевна кэллээбэтэ, истинник саныыр дьүөгэтэ Духунаева Агафья Алексеевна. Биригэ үлэлээбит дьонуттан ытыктыыр, сүгүрүйэр киһитэ - өр сылларга Мугурдаах орто оскуолатыгар математика учууталынан үлэлээбит РФ үөрэбириитин туйгуна, бэтэрээн учуутал Духунаева Мария Алексеевна.

Дойду ахтылбаһа хайа бабар киһиэхэ баар буолара саарбаҕа суох, ордук сааһырдаххына күүһүрэр. Билигин сайдылаах кэм кэлэн, интернет күүскэ сайдан Маргарита Васильевна дойдутун дьонунууну куруук сибээстэһэ олоһор. Дойдунун, дьонун ситиһиилэригэр олус үөрэр, астынар. Абыын сиригэр сайын сагаланытын үрүн түүннэрин олус сөбүлүүр. Үөрэх дьыла бүтэн, үлэ үмүрүлүбүтүн кэһнэ аргыый аҕай ханна да ыксаабакка олбуорун иһигэр оһуруот аһын, сибэккилэри олоһдорун, түптэтин сытын туохха да атастаспат.

Хоту дойду булдуһ-алдын, тытыллыбатах кэрэ сирдэрин, ыалдытымсах дьонун-сэргэтин кэрэхсээн, талбыт идэтигэр олоһун устата бэриниилээхтик үлэлээбит үтүө киһи, үтүө учуутал, биир идэлээхтэригэр үтүө сүбэһит, ийэ, эбэ, истин дьүөгэ Маргарита Васильевна айылбаһа анаабыт маанылаах олоһор оҕолорун, сиэннэрин, дьонун-сэргэтин кытта эрэллээхтик, иккис дойду онгостубут Абый сиригэр-уотугар дьоллоохтук олоһор биир дойдулаахпыттар, күндү Маргарита Васильевнаба, эһиги Алаһа дьизэбитигэр күн чабылыччы тыктын, холумтангыт салгыы сыдыаһа, уйгулаах олоһ салбаһа, дьол, таптала аргыстаһа, удьуоргут, утумгут салбаһа турдун, дьон баһа санаабыт бастыһын аныбыт.

Маргарита НОЕВА,
Ньурбатаабы кини
библиэттикэ кыраыйы үөрэтэр
салаатын библиэттикэрэ.

- Социальной эйгэ -

Реабилитационнай киин ситиһиилээх үлэтэ, сага сабахтара

Ааспыт снлга, пандемия кэмигэр ГБУ Ньурбатаабы инбэлиит, доруобуйаларынан хаччахтарах ололору реабилитациялыыр киин хайдах үлэлээн кэлбитин туһунан салайааччы Самангади Базарсадаевна Дондоковаттан туоһуластылар:

- Төһө да пандемия турдар, Киин таһымын түһэрбэккэ үлэлээн кэлбитэ. Биһиги сирэй (очно) ололору реабилитациялааһынга бастакы эрэ кыбаартал үлэлээбиппит. Исписэлиистэрбит анаардас дьарыктарынан уонна процедураларынан эрэ мунурдаматтар. Ол курдук 2020 снл сагатыгар ололор "Таланты Земли Олонхо" диэн өрөспүүбүлүкэтээҕи күрэххэ тыһаатыр уонна муода көрүүтүгэр I-кы уонна II-с истиэпэннээх лауреат аатын ылбыттара.

Ааспыт снлга 16 түһүмэл буолбуттан, 12-тэ ыраактан салайан үлэлээбиппит. Снл угата 669 оло өрөспүүбүлүкэ араас мунуктарыттан дьарыктаннылар. Ордук, төрөппүттэр ололорун сагатын сайыннараары биһиэхэ кэллэр. Уустук кэмгэ Киин исписэлиистэрэ бары үлэлэрин технологиятын уларытан, интернет ситимин нөһүө сатабыллаахтык дьарыктаннылар. Үгүс төрөппүт маньык дьарык туһатын өйдөөтүлэр, ололорун хайдах сайыннараарга элбэби билбиттерин, матырыйаалы туһаммыттарын туһунан кэспиилэр.

Оройуонга хамсык ыарыы сытырхайбыт кэмигэр СӨ Бырабытталыстыбатын быһаарытынан, утуйар куорпуска ковиднай отделение аһылла снлдыбыта, Ньурбатаабы улустар икки ардыларынаабы Кырдыбаастар уонна инбэлииттэр интэрнээт-дьиэлэрттэн атам саастаах дьонго анаан изолятор буолан, биһиги тэрилтэ ыарыыны кытта охсуһарга кылааппытын киллэрдибит. Медиктербит быраас Ефремова Валентина Николаевна, физиотерапевт бырааһа Павлов Ян Вячеславович, ыст. медсиестэрэ Струкина Надежда Николаевна, медсиестэрэлэр Романова Эльвира Евгеньевна, Иннокентьева Варвара Гаврильевна, Иванова Ирина Николаевна, медбрат Тимофеев Дмитрий Семёнович, санитарка Иванова Мария Николаевна, повар Дария Иванова ковид ыарыытын утары охсуууга Ньурба, Дьоксуускай, Мииринэй кырдыбаастар дьиэлэригэр үлэлээтилэр. Федеральной бүддьүттөн сиризистибэ көрүллэн, исписэлиистэрбит квалификацияларын үрдэттиммиттэрэ. Эбии тэриллэри ыларга үп көрүлүбүтэ.

Пандемия биллэн турар, олохпутугар улахан охсууну адалбыта. Ону чэпчэтэргэ төрөппүттэргэ, ололорго моральной, психологической көмөнү онордубут. Онлайн ситим нөһүө "Особенности комплексной реабилитации и абилитации для детей-инвалидов и детей с ограниченными возможностями в Вилуйской группе районов" диэн ахсынны ыйга 90-тан таха кытааччылаах онлайн-конференция ыыппытыт, - диэн Самангади Базарсадаевна билиһиннэрдэ.

Соторутаабыта СӨ үлэҕэ уонна социальной сайдыыга министриэ Елена Волкова Ньурбаҕа кэлэ сылдан, Ньурбатаабы доруобуйаларынан хааччахтарах ололору реабилитациялыыр киин пандемия кэмигэр кыһаллан үлэлээбитин туһунан бэлиэтээн аһарбыта. Киин медикосиальной отделение сэбиэдиссэийгэр Валентина Николаевна Ефремоваҕа СӨ Бырабытталыстыбатын Бэрэссэдэитэлэ А.В.Тарасенко Грамотатын үөрүүлэх быһыыгамайгыта туттарбыта.

- Самангади Базарсадаевна, бы-

ылгы үлэ былаанын билиһиннэрин эрэ.

- 2021 снлга доруобуйаларынан хаччахтарах ололору реабилитациялыыр киин 25 снлын кинигэ таһаарга былаанныбыт.

- **Номнуо 25 снл буола охсубут эбит. Киин үлэлээн кэлбит устуоруйатын аабааччыларга билиһиннэриэххит дуо?**

- Устуоруйа кэрэһитинэн, 1996 снллааха Ньурбаҕа киин үлэтин сағалаабыта. Бу снл Нерюнгригаабы "СУВАГ" өрөспүүбүлүкэтээҕи киин мөлтөхтүк истэр уонна сангарбат ололору бэрэбиэркэлээн, оройуонга кулаахтарынан кыайан истибэт, сангарбат ололор элбэхтэринэн, очотообу улус баһылыга В.А.Петрова дьаһалынан, Ньурба бөһүөлгэр "Кыталык" оло саадын базатыгар филиал аһыллыбыта.

1998 с. сэтинньи 11 күнүгэр СӨ Бырабытталыстыбатын 1309 №-дээх, 1999 с. кулун тутар 11 күнүгэр Ньурба улунун баһылырын дьаһалларыгар ололорун, "Ньурбатаабы мөлтөхтүк истэр уонна сангарбат ололору реабилитациялыыр киин" статуһа уларыйбыта. 2003 с. бэс ыйыгар "Ньурба оройуона" МО баһылыга В.А.Петрова дьаһалынан ГУСО "Нюрбинский реабилитационный центр слуха и речи" диэн ааттаммыта. 2009 снллааха Бүлүү бөлөх улустарыгар соботох, мэдиссииниксэй уонна реабилитациялыыр тэриллэринэн хааччыллыбыт, аныгы ирдэбилгэ эппиэтиир, тупсабай оһонуулаах икки этээстээх таас дьиэ тутуллан үлэҕэ кирибитэ. 2011 с. Киин статуһа уларыйан, өрөспүүбүлүкэтээҕи тэрилтэ буолбута. 2012 снллааха тэрилтэ СӨ Сахаарыстыбаннай бүддьүөт тэрилтэтэ (ГБУ) "Нюрбинский республиканский реабилитационный центр для детей-инвалидов и детей с ограниченными возможностями" диэн аата уларыйбыта.

Ити бириэмэлэргэ Антоновкатаабы учаастактаабы балыһа бырааһа Октябрина Прокопьевна Кузьмина, 2006 с. уопуттаах педагог Аксинья Егоровна Степанова, 2007 с. Ирина Афанасьевна Находкина, 2008 с. Розалия Михайловна Тихонова, Римма Ивановна Сидорова дириэктэринэн ананан үлэлээн ааспыттара.

2018 снллааха 40 куйка-миэстэлээх спальной куорпус эбийиэгэ аһыллыбыта. Ол снл киин дириэктэринэн ананан үлэбин сағалаабытым. Манҕай үлэлиирбэр киин материалнай-техническэй базата бөбөгүүрүгэр, финансовой-хаһаайыстыбаннай чаһа бэрээдэктэнэригэр үлэ ытыллыбыта. Үтүө дьыала хамсааһыннынан балабан тутуллубута, куукуна, библиотерапия хосторо өрөмүөннэммиттэрэ.

- **Тэрилтэ ханнык хайысхаларынан уонна онөлүүрүн үлэлээн кэллэ?**

- Медико-социальной, психолого-педагогической уонна социальной хайысхаларынан үлэлиир. Социальной босхо өһө көрүг-



нэрэ: социальной-психологической реабилитация, абилитация, социальной олоххо адаптацияны ааһыы, социальной эйгэҕэ өһөнү оноруу, физиотерапия, доруобуйаларын туругун бөбөгүтүө.

- **Киингэ хас үлэһит баарый?**

- 35 киһи үлэлиир. Үрдүк үөрэхтээҕэ - 21, орто анал үөрэхтээҕэ - 11, орто идэтибит үөрэхтээҕэ - 2, 1 киһи алын идэтибит үөрэхтээх. СӨ социальной сулуспа туйгуна - 1, СӨ үөрэҕиритин туйгуна - 2, муниципальной сулуспа туйгуна - 1.

14 үлэһиттээх медико-социальной реабилитация отделениетыгар сэбиэдиссэй, врач-педиатр, врач-невролог, врач-физиотерапевт, ыстаарсай медсиестэрэ, ЛФК инструктора, массажист, физиотерапия, палата медсиестэрэлэрэ кириэлэр.

Тус бырагырааманан уйулбауэрэтии ньыматынан көмө отделение инбэлиит уонна доруобуйаларынан хааччахтарах ололору кытары тэрэһиннэр ытыллылар. Маны таһынан психолого-педагогической көмө отделениетын сэбиэдиссэйэ, психолог, сурдопедагог, логопед, дефектолог, социальной педагог, педагог-тэрйиэччи, музыкальной тэрйиэччи, иитээччилэр үлэлиилэр.

- **Сүүрбэттэн таха снл тухары тэрилтэ тухох ситиһиилээрдээҕий?**

- Киин 2009 снллааха "Социально-психологический аспект здоровья у молодых инвалидов" бырайыагынан СӨ спорт уонна ыччат бэлиитикэтин министриэтибэтин Граны ылбыта. 2011 с. СӨ спорт уонна ыччат бэлиитикэтин министриэтибэтин Граныгар "Социально-педагогическая поддержка инвалидов, как условие самореализации и саморазвития молодых инвалидов" бырайыагынан "Поддержка инвалидов" номинациянан бэлиэтэнэн харчынан бириэмийэлэммитэ.

Маны сэргэ, өрөспүүбүлүкэтээ-

би куонкурустарга номинацияларынан бэлиэтэммитэ. Ол курдук 2010 снллааха СӨ Үлэ уонна социальной сайдыы министриэтибэтин тэрйиитинэн "Лучший педагог (психолог) системы социальной защиты населения РС(Я)" куонкуруска дефектолог идэлээх, үрдүк категориялаах педагог Зинаида Николаевна Иванова "Бастын педагог" номинациянан, 2012 снллааха "Лучший работник учреждения социального обслуживания РС(Я)", "Лучший специалист по реабилитации инвалидов учреждения социального обслуживания" номинация хаһааына буолбута.

- **Ололорго ханнык ньымалары туттан үлэлииттэрий?**

- 1999 снлтан 22-с снлын үлэлиир, СӨ социальной сулуспа туйгуна, сурдопедагог Раиса Егоровна Васильева эппиэтиир. - Мин верботональной ньыманан (Хорватия) мөлтөхтүк истэр уонна дьүлэй ололору "Верботон" аппаратаһын үөрэтэбин. Кэнники кэмгэ кохлеарнай инпланнаах ололор элбээтилэр, ололу эмиэ дьарыктыбын. Үөрэтэр ололорбут интеграцияны, социализацияны аһалларыгар улахан болгомтону уран салгыы олохторун булан идэ ылалларыгар бу ньыма олус туһалырын дакаастаан олоххо көрдөрдө.

Араас кэмнэргэ реабилитацияны ааспыттартан Терешкин Сеня повар идэтин ылан, ресторанта үлэлээн снлдыбыта. Билигин элбэх ололоох ийэ Степанова Сардаана истэннэнэн идэтин ылбыта,

Николаев Толя худуоһунньук-киэргэтэччи, Васильева Сааскылана медсиестэрэ, Алексеев Ньургун, Потапов Виталий биэкэр идэлэрин ылбыттара.

Киин социальной-тэрйиэччи педагога Валентина Давыдовна Фёдорова төрөппүттэргэ уонна ололорго анаан "Доруобуйа уонна үөрүү" оскуолатын өр кэмгэ ситиһиилээхтик салайан үлэлээн кэлбитэ. Төрөппүттэргэ анаан "Ийэ тыл", "Уолаттар ыһахтара", "Биһик ырыата" (оһону ийэ үгүтүнэн аһатыы), "Дьиэ кэргэн уйулбата" уо.д.а. сэргэх тэрэһиннэри тэрйиэн ыларга. Киин үлэтин сүүрүн соруунан төрөппүт санаатын көһүл этинэригэр, истибитин-билбитин ыарыһах олотун көрүүтүгэр сөптөхтүк туттарыгар, оһону киһи быһыытын интигиэ, тапталга угуйтаран истинг снһыаны үөскэтин буолара.

Дефектолог Анастасия Семёнова Семёнова мөлтөхтүк сангарар, сангарар уорганнара кэһилибит, аутизмнаах ололору АВА терапиянан, "телесной терапиянан" үлэлиир, кэлбэйдиир ололору БОС аппаратаһын сөпкө тыһнарга, сангарарга үөрэтэр. Логопед Наталья Алексеевна Васильева кыайан сангарбат, сангарар уорганнара кэһилиилээх ололору кытта дьарыктанар, интерактивнай, логопедическэй "Тигра" диэн остуолу үлэтигэр көмө ғынар.

Психолог Тимофеева Саргылана Юрьевна нейрпсихологической ньымалары туттан ололору дьарыктыыр.

Психолого-медико-социальной сулуспа киинин үлэһиттэрэ, оройуон библиотэикэтин исписэлиистэрэ, Ньурба куорат баһаарынай чаһын сулуспа уонна биридиэлээн дьоннор ололорго уонна төрөппүттэргэ снһыаннаан араас тизмэлэринэн тэрэһиннэри тэрйиэн ытыллар. Инбэлиит уонна доруобуйаларынан хааччахтарах ололорго Ньурба оройуонун үлэ кэлэтииттэрэ, тэрилтэлэрэ "Ситим" социальной бырайыагы олоххо киллэрэргэ кизник тарбатарга үлэ барар. Өрөспүүбүлүкэ, оройуон, үөрэҕирии, культуура, социальной тэрилтэлэрин кытары бииргэ үлэлэргэ дуобагар түһэрсэн үлэлиилэр, - диэн Раиса Егоровна кэспээтэ.

Сотору кэмнэн, муус устар ыйтан сокуоннай саастарын туола илч ололору реабилитациялыыр "Арчы" киини Ньурбатаабы доруобуйаларынан хааччахтарах ололору реабилитациялыыр киини кытта холбоон, СӨ ГБУ "Ньурбатаабы улустар икки ардыларынаабы дьиэ кэргэнтгэ уонна оһоо көмөнү онорууга комплекснай киин" диэн ааттанан үлэтин сағалаа.

Инникитин үлэ хайысхата кэһиир, сага былааннар ылылланнар үлэ салғанан барыа.

Антонина СЕМЁНОВА.

- Үөрэҕирии сыла -

"Сыл бастыгнара" быһаарылынылар

Дьэ уонна бииртэн биир лауреаттар, дипломаннар ааттара ааттанан истэ. Ол курдук, 1. "Ученик года" номинация лауреата - Даяна Жиркова, 11 кыл.; дипломаннар: Виолетта Корнилова, 11 кыл., Хардарысова Айгуна, 10 кылаас. 2. "Первый успех" номинация лауреата - Егоров Степан, 4 кыл.; дипломаннар: Айкар Ананьев, 4 кыл.; Самир Герасимов, 4 кылаас. 3. "Шаг в науку" номинация лауреата - Айтилина Никифорова, 7 кыл.; дипломаннар: Каролина Кондратьева, 10 кыл., Динара Сысоева, 7 кылаас. 4. "Военно-патриотическое воспитание" номинация лауреата - Саша Дмитриев, 11 кыл.; дипло-

маннар: Айтал Ананьев, 11 кыл., Юлиана Ананьева, 10 кылаас. 5. "Золотое перо" номинация лауреата - Виолетта Корнилова, 11 кыл.; дипломаннар: Роза Дмитриева, 11 кыл., Аманда Абрамова, 11 кылаас. 6. "Хореография" номинация лауреата - Аял Степанов, 11 кыл.; дипломаннар: Настя Варламова, 10 кыл., Алина Иппатьева, 10 кылаас. 7. "Фольклор" номинация лауреата - Виолетта Корнилова, 11 кыл.; дипломаннар: Игорь Николаев, 1 кыл.; Юлия Николаева, 3 кылаас, Арангастаах начальнай оскуолат. 8. "Спортсмен года" номинация лауреата - Радомир Захаров, 7 кыл.;

дипломаннар: Меркурий Яковлев, 7 кыл.; Вадим Варламов, 5 кылаас. 9. "Вокал" номинация лауреата - Амир Сысоев, 5 кыл.; дипломаннар: Динара Сысоева, 7 кыл., Алина Герасимова, 5 кылаас. 10. "Лидер" номинация лауреата - Настя Варламова, 10 кыл., дипломаннар: Аял Степанов, 11 кыл., Куприян Матвеев, 9 кылаас. 11. "Инструментальный жанр" номинация лауреата - Арсен Савинов, 8 кыл.; дипломаннар: Анита Варламова, 8 кыл., Эмилия Соколова, 8 кылаас. 12. "Волонтер года" номинация лауреата - Толя Иппатьев, 9 кыл., дипломант Вася Федоров, 9 кылаас.

13. "Класс года" номинация кыайылаахтара - 11 кылаас, (сал. Дмитриев Нь.А.); дипломаннар: 5 кылаас (сал. Аммосова Т.В.), 6 кылаас (сал. Кононов Дж.Ю), 10 кылаас (сал. Максимова Х.А.).

Быйгы үөрэх дьылыгар сага номинациялар эбилиһинилэр. Бырааһынныгы түмүктүүр үөрүүлэх түгэни дириэктэри иитэр үлэҕэ солбуйааччы Гульнара Васильевна Иванова: "Оло ситиһиитэ - учуутал ситиһиитэ буолар. Ололор ону өйдөхтээххит, эһигини сырдыкка, кэрэҕэ, үтүөҕэ уһууааччы учуутал. Маньык улахан тэрэһини сөбүлээтим. Туох баар көмөлөспүт эдэр учууталларга, спонсордарга администрация аатыттан улахан махталытын тиэрдэбит, - диэтэ.

"Көтүү" оло түмсүүтүн сал. Олга САВВИНОВА уонна Таисия ИВАНОВА.

Олунньу 26 күнүгэр күүтүүлэх "Сыл бастыгнара" бырааһыннык үөрүүлэх быһыыга-майгыга буолан ааста. Киэргэтиллибит саалаҕа снл бастыгнара, дипломаннара, учууталлар үөрэ-көтө муһунулар. Оскуолабыт эдэр учууталлара Аграфена Сергеевна, Дьулустан Юлистанович сахалыы-нууччалыы дорбонноох сагаларынан аһыллына. Кирири тылы оскуола дириэктэрэ Татьяна Семеновна Васильева улаханнык долгуйан, үөрэн туран: "Үрдүк ситиһиилээх ололору, төрөппүттэри, учууталлары эбэрээлибин. 21 снл анараа өттүгэр бу "Сыл бастыгнара" сағаламмыт эбит. Биһиги оскуолатын бүтэрбиппит ыраатта, ол эрэри бу тэрэһин снл аайы ытытыла турарыттан мин астынным. Күндү үөрэнээччилэр, маньык барытыгар ситиһиилээх буоларгытыгар бағарабын".

— Петрова В.А. төрөөбүтэ 85 сылыгар —

Эрчимнээх эдэр саас күргүөмнээх үлэтэ

*Алай уоттаах сулуһум
Айар тутар суолдуктум
Эн комсомол - мин дьолум!*

Варвара Петрованы оскуолаба үөрэнэр кэмигэр, 15 сааһыгар Хангалас оскуолатыгар санга тэриллит комсомольскай тэрилтэ сэкиритээринэн талбыттара. Оскуола оҕолоро нэһилиэк ыччатын кытта тэнгэ "Карл Маркс" холкуоска саас ходоһаны ыраастааһынна, сайын от үлэтигэр, күһүн бурдук хомууругар, сотору-сотору ытытыллар субуотунньуктарга көхтөөхтүк кытталлара.

Хомсомуол лидера барытыгар инники күөнгэ сылдыра, оҕолор кини тылыттан тахсыбат этилэр. Комсомолка Балбаара көбүлээһининэн элбэх оҕолоох хамаанда өрт уотун утары, кураанга бүрүүкээбит аһыканы түһэргэ ханааба хаһытыгар элбэхтик үлэлиллэрэ.

Варвара Петрова 1953 с. Хангалас 7 кылаастаах оскуолатын бүтэрээт, Бүлүү педучилищетыгар үөрэнэ киирбитэ. Үөрэххэ тардыһылаах, көхтөөх кыыс сотору курсугар сэкиритээринэн, онтон 2-с кууруска училище 400 устудьунун түмэр комсомольскай тэрилтэ сэкиритээринэн талыллыбыта.

Дуоспуруннаах, лоп-бааччы тыллаах кыыстан устудьун оҕолор торулаллара, тылын истэллэрэ. Ол кэмнээҕи ыччаттар олус көхтөөх, түмсүүлээх этилэр. Эдэр саас эрчимэ, күргүөмнээх үөрэхүлэ тэтимэ барыларын үрдүккэ кынаттыра. Итини таба көрөн иилээн-саҕалаан тэрийэн сөптөөх хайысхага киллэриэххэ эрэ наада этэ. Оннук киһинэн комсомольскай тэрилтэ сэкиритээрэ этэ. Варвара Петрова барыларыгар үөрэбинэн да, бэрээдэгинэн да холобур буолара.

Устудьуннар элбэхтик спордуна дьарыктаналлара, ордук халлаан сылыйда да бары хайыһар үрдүгэр түһэллэрэ. Олус элбэх буолан хайыһардаан дьону көбүтэллэрэ, элбэх күрэхтэһиилэри тэрийэллэрэ.

Бииргэ үөрэммит дьүөгэлэрэ маннык ахталлар.

Мачахова-Новгородова Мария Федоровна: "1953 с. Бөтүрүөп куйаһын саҕана Үөһэ Бүлүүттэн сатыы баран Бүлүү педучилищетыгар туттарсан үөрэххэ киирбитим.

Онно аан бастаан кытаанах баҕайытк көрбүт, бэйэтигэр сөп этээх-сииннээх, түргэн түргэнник сангарар кыһы салла көрбүтүм. Онтон үөрэх саҕаламмытыгар биер паартаҕа олон үөрэмиппит, олус табаарыстаспыпыт.

Варя 11-с курстан училище комсомольскай тэрилтэтин сэкиритээринэн олох эрдэттэн үлэлээн кэлбит үлэтин курдук үлэлээн барбыта. Комсомолецтар үтүмүн үгүс тэрээһиннэри ыыталлара: спортивнай, агитационнай, учебнай. Үлэ күөстүү оргуйара. Варя олус энергичнай, боччумнаах, тимир-тамыр курдук сангалаах буолааччы. Ол да буоллар устудьуннарга улахан аптарытыаттааҕа, уопсай тылы түргэнник булара, эрэннэрбитин булгуччу толорорго, албыны-көлдүңү отой сөбүлээбэтэ".

Михайлова Мария Никифоровна: "Бүлүү училищетыгар үөрэнэр кэммитигэр комсомольскай тэрилтэ олус улахан оруоллааҕа. Училище иһинэн сүрүн үлэни комсомолецтар иилээн-саҕалаан тэрийэллэрэ. Бары олус иллээх-эйлээх этибит. Куоталаһы арааһа буолара, ким да туора турбат этэ. Комсомольскай лидер Варвара Петрова куруутун инники кэккэбэ сылдыра.

Биирдэ куурсунан бары куорат музейын көрө барбыпыт. Би-



Бүлүү педучилищетыгар дьүөгэтинэн Варвара Гаврильеванын



Хагалас активнай комсомолкалара Варвара Петрова, Вера Валь



"Карл Маркс" холкуос комсомольскай тэрилтэтин сэкиритээрэ. 1958 сэл

игини манган баттахтаах, сэгийэтигэр манган бытыктаах кырдыаас киһи көрүбүтэ. Ол Социалистическай Үлэ Геройа Петр Хрисанфович Староватов этэ. Хантан сылдыарбытын ыйыталаһан баран "Оҕолоор, эдэр дьон эһигиттэн олус үөрдүм, долгуйдум, бары Бүлүү эбэбит ыччаттара эбикит, кытаатан үөрэниң. Эһиги билигин билбэккит - бу Бүлүү Эбэбит баайын-дуолун" - дииэн баран хостору биер-биер көрдөрөн, бүтэһигэр хатыылаах турар хоһу аһан көрдөрбүтэ. Онно араас элбэх таас баар этэ. Ону барытын сурулла сылдыарын көрдөрөн, сыа-сым курдук тутан, наҕыллык туохха туһалаах таас буоларын кэпсээбитэ. Онно бары сөхпүпүт - Бүлүү өрүспүт хайдах курдук элбэх баайдааһын, хайдах курдук инникитигэр кизгэ арыыйылар күүтэллэрин оччотообуга ким билиэй".

Варвара Андреевна Ньурба сиригэр алмаас кестөн, промышленнай хостооһун саҕаламмытыгар ахсаабат кыһамнытыннан, мындыр өйүнэн, толкуйунан, халбаһаабат санаатынан ити баайтан дойдутугар туһаны аҕалыахтааҕа баҕар бастакы кыыма итинэ сабыллыбыта буолуо.

1957 с. үөрэбин бүтэрэн баран Хангалас оскуолатыгар начаалынай кылаас учууталынан ананан үлэлээбитэ. Ол гынан баран үөрэх дьыла бүтэ илигинэ, оройуон комсомольскай тэрилтэтин инст-

рукторынан анаабыттара. 1958 с. "Карл Маркс" холкуос босхоломмут комсомольскай тэрилтэтин сэкиритээринэн олохтоох ыччаттар быбардаан талбыттара. Производствога сыстан үлэлээһинин бастакы хардыылары саҕаламмыттара.

Ыччаттары, бастатан туран комсомолецтары пизрэмэ үлэтигэр сыһыарыы, санга ньымалары олоххо киллэри. Пиэрмэлэр, ыанньыксыттар икки ардыларыгар куоталаһылары тэрийии, эһии аһылыгы бэлэмнээһин, күөх үүнээһини олондон (тылыннар) атыыр оҕустары эһии аһатыы.

Хаппыыстаа, оҕурууга хара буортан уонна туйтан кып-кыра көһүйлэри оноруу. Ыалларынан сылдьан ырааһырдар, чэбдигирдэр үлэ араһын ыгыты; оскуолаба үөрэнэр оҕо уроук ааҕар анал миэстэлээх, кинигэтин, тэтэрэтин ууар долбуурдаах буоларын, дьыэ-кэргэн тус-туһунан сотордоох буоларын ирдээһин. Үгүс улахан тутуулар - кулууп, гараж, хотон, сайылык дьыэлэрэ субуотунньугунан тутулуубуттара. Бу манна нэһилиэк бары ыччаттара, тэрилтэбэ үлэлиир эдэр дьон көхтөөхтүк кытталлара. Итини кытта сэргэ художественнай самодеятельность күүскэ сайдыбыта. Ыарахан үлэ кэнниттэн санга кулуупка мустан пьесалары, драмалары, олонхолору туруораллара, санга ырыалары үөрэтэн ыллыыл-



Новосибирскайдаағы үрдүкү партийнай оскуола студенттара. 1960 сэл



Комсомол уобаластаағы комитетын үлэһиттэрэ. 1963 сэл

лара. Варвара Петрова ыччаты түмэр, сөптөөхтүк салайар дьобура уонна производствога сыстыыта бу мантан саҕаламмыта. Бастакы үлэбэ-хамнаса буһуу-хатыы оскуолатын ааспыта. Итинник үлэ үөһүгэр сылдьан 1959 с. үрдүк үөрэххэ киирээри бэлэмнэнэр этэ. Бэйэтин баҕатынан юрист идэтин баһылыыр былааннаах Свердловскайдаағы юридическай институтка дөкүмөннэрин бэлэмнээн бараары сырыттаһына, партия райкома Красноярскай куоракка 4 сыллаах үрдүкү партийнай оскуолаба ыппыта. Арҕаа Сибиирдээҕи улахан үөрэх кыһатыгар Саха сириттэн сылын аайы 25 эдэр киһини салалтаҕа бэлэмнээн үөрэттэрэр этилэр. Биер сэл үөрэммиттэрин кэннэ салгыы Новосибирскай куоракка көһөрөн үөрөспүттэрэ. Варвара 4 сэл үөрэнэрин устата биердэ да сайын дойдутугар кэлбэтэбэ. Ол оннугар хаалбыт оҕолор профсоюз көмөгүнөн сынньанар дьыбэ сыталлара уонна чугастаағы куораттарга туристыыллара.

Партийнай оскуолаба олус ирдэбиллээхтик, толору кыаһынан үөрөспүттэрэ. Ордубут бириэмэлэрин бибилитикээлэргэ атаараллара, марксизм-ленинизм, научнай коммунизм, Аан дойду коммунистическай уонна оробочай хамсааһыннарын, кинилэр салайааччыларын үлэлэрин уопутун ырыталлара. К. Маркс, Ф. Энгельс, В.И. Ленин, И.Ф. Сталин үлэлэрин ымпыктаан-чымпыктаан үөрэтэллэрэ, суруналлара. К. Маркс "Капиталын" уонна экономика боппуруостарын сиһилии өйдөрүгэр-санааларыгар тийээр гына илдьиритэн биэрэллэрэ. Истэччилэргэ ааттаах-суоллаах учуонайдар, биллэр көстөр салайааччылар уонна бэйэлэрин идэлэрин чаччы баһылаабыт практической уопуттаах преподавателлар үөрэтэллэрэ. Производственной практикаларын улахан промышленнай субуоттарга, тэрилтэлэргэ, элбэх ситиһиллээх сопхуостарга бараллара.

Үөрэнэр уонна олонор сирдэригэр элбэх араас омок бэрэстэ-биитэллэрэ бииргэ үөрэнэллэрэ,

онон кинилэр тылларын, абыычайдарын, олохторун-дьаһахтарын ыкса билсэллэрэ, доҕордоһоллоро.

Ол курдук, 1963 с. Үрдүкү партийнай оскуоланы 27 сааһыгар кизгэ билиилээх, практической уопуттаах, салайар үлэбэ бэлэмнээх буолан чочулан тахсыбыта. Үөрэммит үөрэбин кыһатын партийнай, советскай, хаһаайыстыбаннай салайааччылары бэлэмнээһингэ уһулгучу улахан оруолаах диин ааҕара. Үөрэбин бүтэрэн кэлээт, хомсомуол обкуомугар тыа сирин оройуоннарын комсомольскай уорганнын үлэлэрин салайар сүрүннүүр отдел сэбиэдиссэйин солбуйааччытынан саҕалаабыта. Хомсомуол бэйэтин кэмигэр өрөспүүбүлүккэ партийнай, советскай уонна хаһаайыстыбаннай каадырдары бэлэмнээһингэ, үөрэтигэ-иитигэ тугунан да солбуллубат улахан үтүөлээх этэ. Обкумуол үлэһиттэрэ оройуоннарын сылдьан комсомолецтары, ыччаттары кытта быһаччы үлэлиллэрэ.

Варвара Андреевна улахан салайааччы, политической деятель буола үүнэн тахсытыгар хомсомуол иитэн таһаарыт үтүөтө-өнгө тугунан да кэмнэмэт. 18 сааһыгар коммунистическай партия чилиэнинэн ылыллыбыта. Уонна бэйэтэ этэринэн киһи-хара, үлэһит буоларыгар, үрдүк үөрэххэ салгыы үөрэнэн уонна 40-тан таһа сүл салайар үлэбэ үлэлииригэр Бүлүүтээҕи педагогическай училище уонна улуу Коммунистическай партия буолар дииэн. Айылбаттан бэриллит салайар талаанын, муударай толкуйун оччотообу партия райкомун салайар дьоннор сөптөөхтүк быһааран, үөрэххэ ытан кизгэ билини ылан өссө ханаппыта. Тэрийэр-дьаһайар дьобурун көрдөрөн, салайар үлэбэ энкилэ суох олобун устата үрдүк ситиһиллээхтик үлэлээбитэ.

АНИСИМОВА З.В.,
Ньурбатаағы К.Д. Уткин аатынан
Норуоттар добордоһууларын
түмэлин филиала,
Петрова В.А. аатынан
кыраайы үөрэтэр түмэл
сэбиэдиссэйэ.

Биниги түбө биир чабылхай киһитэ, комсомолец, ревкомовец Кирилл Григорьевич Ефимов-Бучукаар (сурукка кирибитинэн Еремис уола Кирилла Григорьев, 1892-22.05. (10.06.) 1922 с.) төһө эмэ быһыанар кыахтаах эрээри, састахпына дуу, куоттахпына дуу, мин ону бар дьоммун-сэргэбин сиэхтэрэ дьон санаанан салайтаран өлбүт эбит. Буолбут түбэлтэни саас-сааһынан ырытан көрүүххэ.

Сурукка кирибитинэн көрдөхө, I Хангалас нэһилиэгэр "Саһыл уйалаах" дьон сиргэ олоорор Ефимов Григорий ус уол, биир кыыс олононор (Герасим, Кирила, Василий, Ирина) син дьон тэнэ курдук сананан, нбир-бааччы ыал буолан олоруттар. (НА ф.343, оп2, д1. Хангалас нэһилиэгин перепиша, 5.6.1895 с.). Оҕолоруттан барыларын сатыгытынан-хотуутунан, өйүнэн-санаатынан ордуктара буолан, Кириланы Ньурбаҕа 4 кылаастах начаалынай оскуолаҕа үөрэттэрэ ыһыпыттар. Кирила үөрээри ситиһилээхтик үөрэммит. Сатаан ааҕар буолаат араас кинигэлэри умсугуйан туран ааҕар буолбут. Тугу билбитин-көрбүтүн бииргэ үөрэнэр табаарыстарыгар кэспиир идлээх эбит. Оскуолаҕа үөрэнэр сылларыгар ыччат ортоугар лидер буолар талаана аһыллыбыт.

Үөрэххэ тардыһылаабын иһин дьоннор уолларын Кириланы Бүлүүгэ начаалынай училищеге салгы үөрэттэрэ ыһыпыттар. Бүлүү куоракка тийэн, Кирила өйө-санаата өссө аһыллан, дьону-сэргэни кытта билсэн, араас куруһуоктарга сылдан, революционнай үлэтэ саҕаланар. Арасыйыаҕа дьадаҕы дьон олоһун тупсарарга аһаҕастык Сэбиэт быһааһа олохтонор. Бүлүүгэ эмий революционнай кэмистиэт тэриллэр.

Эдэр ыччат биир лидера Кирила Бүлүү уһыгар 1917 сыллаахха революционнай кэмистиэт чилиэн буолар. Хомсомуол тэриллбитигэр комсомолец аатын сүгэр. Училищеге 2 эрэ сыл үөрэнэр. Сибииргэ Колчак быһааһа бүрүккэбит кэмизгэр 1920 сыла дьылы Сунтаарга ревком чилиэнэ буолар. Онтон дойдугар I Хангаласка кэлэн Василий Борисовка суруксуттуур. Ол сылдан Егор Борисов кыһын Ефросинияны көргөн ылар.

Сэбиэскэй былаас иккинин эргиллэн кэлбитигэр I Хангалас олохтоохторо 1921 сыллаахха олунньу ый 21 күнүттэн Бучукаары Марха улууһугар ревком чилиэнинэн талаллар. (НА ф81, оп2, д5. Марха улууһун ревкомугар анааһын). Сири түгэти саҕаланар. Бучукаар сир үчүгэин баай-дартан быһыанан ылан дьадаҕыларга түгэтиилэр.

Кыратык Барыһаптар тустарынан ахтан ааһымын. Былаас уларыйан иннинэ I Хангаласка Борисов Егор Семенович (Күөрөккин) дьон 1809 сыллаахха төрөөбүт киһи оҕолорунан, сизинэринэн төрүт-уус аймахты дьон буолан нэһилиэк салалтатын, сири үтүөтүн үксүн баһылаан олоруттар. 1921 сыллаахха этинньи ый 21 күнүгэр нэһилиэк депутаттарын талар быбарын испиһиһин көрдөхө, Василий, Владимир, Николай, Михаил, Павел, Федот дьон дьоннор куоластара быһыллыбыт, сирдэрэ-уоттара былдыаммыт дьоннор баалара ыйыллар. Кинилэри таһынан куоластара быһыллыбатах, ол аата баай аатырбатах, син биир нэһилиэк сиригэр олохсуйан олоор Николай II, Иосиф, Митрофан, Анна, Егор, Тит, Григорий Борисовтар сурулла сылдьаллар.

Уолаттарын атынан-эргинэн Кутуйах Хараха олорут Байбал дьарыгырбыт. Байбал сирэ-уота иннэ Хоруда Сататыгар тийэ, Сахсанан Буккунанан Кутуйах хараһынан тайаан сыгар эбит. Нэһилиэк сайдарыгар бэрт элбэх үтүөлээх киһинэн дойдугар сыаналанар эбит. Кини туттарбыт тутуула, өрүскэ Кириэстээх аартыгар кириэр суола би-

лингэ дьэри туһалыбыллар. Атын бырааттар сылгынан-сүөһүнэн дьарыгырбыттар. Егор уонна Федот Борисовтар Уһунча тулатынаабы алаастары сир гынан олоруттар. Мас арыыга олохсуйбут Мэхээлэ уонна Егор дьадаҕылар дьон аатырбыттар. Борисов Егор Егорович оҕолоро: Константин, Ефросиния, Василий, Дария, Егор (булкуйбат кыһалҕатыттан кыра Егор дьэххэ), Марфа, Ефим. Кыра Егор нэһилиэккэ суруксутунан үлэлээбит. Нэһилиэк туһунан (билигин да көстө илик) бэрт элбэх суруллубут матырыйааллардаах буолуохтаах дьон нэһилиэк дьон сабабалыбыллар. Кыра уол Ефим Хатыынан, Куочайынан, Чаппанданан, Ньурбанан үлэлээн сылдьыбыт, аатырбыт учуутал. Марфа I Хангаласка биер эмиэ аатырбыт үлэһит, мэтээллээх ыанныксыт. Үөһэ ахтыллыбытын курдук, Ефросиния - Бучукаар кэргэнэ.

Бучукаар дьаһайытынан бииниги сирбитин былдыаатылар дьон ходоҕойдору кыпчыттараннар күтүөттэригэр кырылыһаллар. Ордук Василий, Федот Бучукаары утары туруналлар. Бастаан утаа, төһө да былаас уларытытын иһин, нэһилиэккэ уруккуттан дьаһайан олорут дьоннор тыллара ыйааһыннаах эбит. Дьону өрө туруораннар, албас буланнар, 1921 сыл от ыйын 27 күнүттэн Бучукаары II Хангалас уонна Таркаайы нэһилиэктэрин аатыттан ревком чилиэнэ онотторолор. Ревкомна I Хангалас аатыттан чилиэнинэн Борисов Василийы туруораллар. (НА ф81, оп2, д5. Марха улууһун ревкомун састаабыгар уларытылар).

Бучукаар II Хангаластан талыллан баран Марха улууһун ревкомун сэкиритээрэ буолар. Өһүрбүт ходоҕойдоруттан тэйээри, дьонун таһыгар, Элэһин дьон сиргэ олохсуйар (Элэһин дьон Аканаттан Чкаловка баран истэххэ Куртах дьон "Марха" сопхуос сайылык ферматын таһа. Суоппардар суол оннолуон иннинэ былык буордаах Элэһингэ бэрт элбэхтик эрийдэммит сирдэрэ). Үлэтигэр 3,5 көстөх сиргэ кэлэ-бара сылдьар. Сөччө ыарык онго-тубат буолан оччо тэйиччи сиртэн үлэтигэр кэллэбэ-бардаҕа.

Кириланы кыанар-хотунар киһи этэ дьон кэспииллэр. Ыһахтарга тустан киһиттэн охтубатаҕа, атах оннолуотугар иннигэр киһини түһэрбэтэ дьэллэр. Тас көстүүтүн орто унуохтаах, сөбүгэр эттээх-сииннээх, сырдык манган ыраас сэбэрээлээх, төгүрүк сирэйдээх киһи эбитэ үһү. Билигин Аканаҕа олоор Павлов Лаврентий кэспииринэн, биер Дьаархан олохтооҕо эмээхин Бучукаар аатын истэтэ Бучукаар туһунан кэспииригэр сирэйдиин-харахтын сырдаан кэлбит. Тарбах үрдүгэр сэттэтэ эргийэр киһи этэ, Ньурбаҕа кэлэрин-барарын көрөр эһим. Киһи киэнэ килбизиннээбин бандьыттар сизен тураллар. Чугас эргиннээби кыргыттар, дыхталлар бары нохтоолорун туттарбыт аҕай киһилэрэ этэ дьэбит. Бучукаартан биер уол, биер кыыс оҕо хааланнар утум быстыбатаһын истэн ол эмээхсин улаханлык үөрбүт.

Саха сиригэр былаас былдыһыта саҕаланар. Ньурба, кыһыл былааһын күүрөччи тутан, чугас эргин соҕотуон хаалар. Былаас былдыһытыгар Саха сирэ бүтүннү атыяхтанар. Арай Марха улууһа эрэ кыттыспака хаалар. Бу түгэни улуска үлэлиир ревком уонна улус сайдытыгар биер тутуу киһитинэн буолбут Степан Алексеев-Боһуут, кини уолаттара, тыллара-өстөрө норуокка ытыгыланарынан быһаарыахтаах.

Боһуут уонна кини уолаттара Михаил, Николай бу Арасыйыаҕа кыһыл былааһа букатыннаахтык кэлбитин бигэтик өйдөөнөр, ону утарылаһан туһа суоһун, үрүнгэр син биер хоттороохтаахтарын быһаарытара уонна ревкомовецтар үлэлэрэ олохтоох дьонго өйдөрүгэр-санааларыгар тийбитэ буолар. Иккис өртүнэн, бу түбэ сирэ-уота кырыымчык

Өйүн-санаатын дьон туһугар анаабыта

буолан, олохтоох дьон өйүн-санаатын долгутар курдук элбэх баай киһи үөскээбэтэ буолар.

Үрүнгэр Сунтаартан, Үөһэ Бүлүүттэн Ньурбаҕа икки өртүгэ ааннаан кирирэллэр. Үөһэ Бүлүүттэн Конон Никифоров этэрээтэ Ньурбаҕа айанныыр. Аара кэлэн иһэннэр Онхойго, Үөдэйгэ, Хангаласка дьону өлөр-төөбүт сурахтара иһиллэр. Бучукаарга табаарыстара, атын да дьоннор анаан-минээн тийэн кэлэннэр: "Син биер сүгүнүөхтэрэ суоҕа, сас эбэтэр куот", - дьон этэ сатаабыттар.

Василий Николаевич Николаев "Акана нэһилиэгэ" кинигэтигэр Бучукаар туһунан суруйан хаалларбыт. Ол онно кэспээнэринэн, Григорьев (Николаев) Куонаан, быһспай кинээс, кытта Бучукаарга илдьит ыһыпыт эбит. Куонаан урут кинээстии сылдан сир былдыһытыгар Хангалас баайдарын Борисовтары кытта элбэхтик хабырысыбыт, кинилэргэ өстүйбүт киһи эбит. Бука ол иһин Бучукаарга куот дьон илдьит ыһыттаҕа.

Бучукаар илдьит дьон кэллэ-бинэ хоруйа биер үһү: "Мин санаан дуу, куотан дуу хааллаһына дьоммун-сэргэбин түүрдийдэхтэрэ, чүүччэйиэхтэрэ, ол кэриэтин мин бэйэм аһаҕастык утары аахсыталаан көрүөм. Кинилэр да сууттаах-сокуоннаах дьон инилэр, былаас былдыһа сылдьар дьоннор син ону-маны ыйданнар-даллар ини, өйдүөхтэрэ, быһаар-сыаһым", - диер үһү.

Киниэхэ тоҕо итинник өй-санаа кирибитин бу курдук быһаарыахта сөбө буолуо. Бучукаар Бүлүүгэ үөрэнэ сылдан биер Павлов дьон Үөһэ Бүлүү Мэйигиттэн сылдьар табаарыстаах эбитэ үһү. Бу табаарыһа урут эмиэ биер биллэр-көстөр комсомолец эбит. Ол гынан баран бу киһи тоҕо эрэ үрүнгүргэ холбоспунт. Бучукаар ол Павлов курдук дьоннор үрүнгүргэ холбоспунт буоллахтарына, бу ылбычча мэнээк дьон буолбатахтар эбит дии санаабыта чуолкай. Бу дьоннор көннөрү быстах толкуйга кириэн дуу, сыһа-халты быһыыланан дуу үрүнгүргэ холбостохторо. Онон үрүнгэр да, үчүгэйдик быһаарыстааха, сөптөөх быһаарыныны ылар кыахтаах дьоннордоохтор эбит дии санаабыт буолуохтаах. Кэргэнин Ефросинияны оҕотун кытта, көмүскэллээх буолуохтара дии санаан, дьонноругар I Хангаласка, күүлэйдэтэ дьон ааттан, ыһыпыт. Дьэтигэр соҕотуон эрэ хаалбыт.

Ходоҕойдору Борисовтар ускайдаһынан бандьыттар Бучукаары туттара саалаах дьоннору ыһыпыттар. Сорох кэспээнинэн 2 киһини, сорох кэспээнинэн 3 киһини. Бучукаар ханна олоорун Мөрөйө Кирилэ этэн биэрбит дьон В.Н. Николаев кинигэтигэр суруйбут. Туту тийэн кэлбиттэригэр Бучукаар утарыласпатах. Бандьыттар киһилэрин кэлэргэ кэлгэһин баран илдьэ барбыттар. Ол күн куйаас күн үһү. Сорох кэспээнгэ ыам ыйын 22 күнэ, сорох кэспээнгэ бэс ыйын 10 күнэ этэ дииллэр.

Көстөн ордук сири айаннаан (билигин Акана дэриэбинэтин кылабыһатын таһыгар баар) Томторго дьаам дьэтигэр кэлбиттэр. Дьаамна Васильев Наум (Майаһа Наума) дьон киһи үлэлиир эбит. Бучукаар быраата Василий (Ньамайы) бандьыттар Бучукаары туттуттарыгар Наумуун Бучукаары хайдах быһаан ылары былааннаабыттар. Наум алтан олгуйга саламаат буһарбыт, салабаарга уу оргуппугар. Таһырыа ынгырыдаах ат бэлэмнээн быатын далга күрүө тоһоботугар иилэ бырапыттар.



Бандьыттар аһы олодохторуна Бучукаарга ньэлэгэр мискэбэ итии ууну биэрэхпит, Бучукаар уу испитэ буола олонор итии уунан дуу, саламааттаах олгуйу дуу бандьыттары сирэйдэригэр саба ыһан баран куотуохтаах. Наум онуоха Бучукаар куотта дьон сырсыбыта буолан аан таһыгар тийэн охтоохтаах, ааны бүлүүхтээх. Наум улахан үскэл киһи эбитэ үһү. Онон кини ааны бүлүү түстэбинэ бандьыттар дэбитис кыайан тахсыбакка булу-махтанар кэмнэригэр Бучукаар ынгырыдаах бэлэмнэммит атынан куотуохтааҕа үһү. Ону Бучукаар олох куотар санаата суох этэ, бука, өлөр быата таттаҕа буолуо дьон кэлин Ньамайы дьонго ити курдук кэспээбит.

Куйааһа бэрт буолан, бандьыттар аттарын сөрүүкэтэри сыбыдахтаабыттар, баайыттар. Бэйэлэрэ дьыбэ киирэннэр сааларын аан таһыгар өйөннөрбүтэр, остуол улааа олонор аһан барбыттар. Саламааттаах олгуй остуол төбөтүгэр турбут. Наум Бучукаары остуолга ынгырыт, саатар эн кэлэн ууга ис дьэбит. Биер бандьыт Бучукаар илиитин кэлгэһин сүөрбүт. Бучукаар остуол төбөтүгэр олонор уутун иһэ олорут.

Киксидиттэрин курдук, баҕар куоттаһына көмө-имэ буолуом дьон Ньамайы аан таһыгар кэлин саалары бүлүү турбут. Наум уутун иһэ олорут Бучукаарга: "Бээрэ, эн бэйэн да куттангын саламаатта сиз эрэ", - дьэбит, уонна остуол аннынан атаһынан Бучукаар атаһын үктүөлээбит, хараһынан имнээн олгуйдаах саламааты бандьыттарга саба ыс дьэбит. Бучукаар ону өйдөөбүт. "Суох" дьон баһын быһа илгиститбит, уонна быраатын Ньамайыны: "Ити тоҕо саа таһыгар тураһын, атын сиргэ баран тур", - дьэбит. "Дьингэн, Бучукаар, сөбүлэспитэ буоллар, таах куотар көбүлэспитэ этэ. Тутуһу да буолбута буоллар, бандьыттар кыра хатын-гыр дьон этилэр", - дьон Наум кэлин дьонго кэспиирэ үһү.

Аһан бүтэн, киһилэрин илиитин кэлгэһин баран, бандьыттар Эбэ кытыгынан киирэн бара турбуттар. Хонуктарыгар II Хангаласка "Липпэ" дьон сайылыгар олоор Иванов Софрон баайга тохтообуттар. Софрон баайга Хангаластан Борисовтаран илдьит тийэн кэлбит. "Бырааттарынан" Бучукаары туттардыбыт, киһэ эйиэхэ хоно тийиэхтэрэ. Бучукаары хаайаары ампааргын дуу, онгучахын дуу ыйгытахтаа, ону эн сөбүлэһимэ, очотугар ханна да гынар сирдэрэ суох буоллаһына Бучукаары бэйэлэрэ дьаһайахтаа, дьон буолбут.

Софрон баай бандьыттарга ас маанытын тардыбыт, арыгылааһын буолбут. Софрон хамначытара Хатын Сыһыга Боһуут

уолаттарыгар бандьыттар Липпэ Бучукаары тутан аҕалыттары быйыһаттары тыллата киһи ыһыпыттар. Дьон кэспииринэн, Бучукаар уонна Боһуут уолаттара эдэр эрдэхтигэрэн ыкса табаарыстылар эбитэ үһү. Бандьыттар аһан бүтэн баран киһэ утууарылар Бучукаары хаайаары Софронан ампаарын ыйыһыттар. Софрон сөбүлэспэтэ: "Баайым-дуолум барыта ампаарбар баар, онтубун ыстарыам дуу", - дьэбит. Онуоха онгучаһын ыйыһыттар. Софрон эмиэ буолуомматах: "Онгучаһар тум-аһым баар, ону уоран иһэн кэбиһиэбэ. Таһааран ытан кэбиһин ээ", - дьон дьаһайы буолбут.

Ииттибит дуу-истибиттибит дуу дьэбитти Бучукаары бандьыттар икки буолан саа луоһунан быһыта сынһаннар таһырыда таһаарыттар. Ойуур саҕатыгар илдьэн ыһыттар. Биридэрэ сүрэххэ, иккисээрэ искэ таппыттар. Бучукаар турбалаан баран охтон түспүт. Бандьыттар өлөрдүбүт дии санаан дьыбэ киирэн утууан хаалбыттар. Сарсыарда күн тахсыта тураннар тахсан көрбүтэрэ, били өлбүт дьэбит киһилэрэ тобуктан олонор үһү. Соһуйан-өмүрэн тийэн истибиттэрэ киһилэрэ: "Бу дьоннор миигин билбэттэригэр-көрбөттөрүгэр тэптэрэн өлөрдүлэр. Албас быһыыламыттар, онон эн Тойон Таһара бу дьону баалаама, кинилэр буруйа суохтар, бырастыгы гынаттаа", - дии олорут үһү.

Өлөрөгө санаммыт дьоннор кини саҕатыгар кыһаллыбатахтар, күрүө тоһоботунан буулдыа таппыт сиригэр искэ анныбыттар. Бучукаар син биер өлбөтө. Бандьыттар кулуһун оттон умайа турар уокка быраһыттар. Көрдөхтөрүнэ, киһилэрэ түөрт атах буолан кулуһун ортоугар турар үһү. Онуоха, салгы охтороору, илиитин-атаһын ингиридэрин бысталаабыттар. Ол да үрдүнэн киһилэрэ мөхсө сыппыт. Онтон төбөтүн быһа охсон дьэ өлөрбүтэр. "Бучукаар, уна өртүгэр сүрэхтээх буолан, ылбычча өлбөтө-бө буолуо", - дьон дьоннор быһаараллар эбит.

Илдьити истэн Боһуут уола Николай, Бучукаары быһаан ылаары, түүннэри атынан айаннаабыт. Аһаас ат түбэспит. Айаннаан иһэн, киһитин үлгү быраһан баран ат куотан хаалбыт. Боһуут уола доргууан сыппалаабыт, онтон халлаан сырдааһын кэннэ атын аты буллаттаран дьэ айаннаабыт. Липпэбэ тийэн кэлбит. Бандьыттар Бучукаары өлөрөн бараннар баран хаалбыттар. Николай кэннилэрттэн экирилбит.

Бандьыттар Чаппандаҕа тийэннэр эмэ биер комсомолец уолу тутаннар, дьлби кырбаан баран өлөрөөрү сырыттаһарына тийбит. Бандьыттар Боһуут уолун тыһын быһа гымматахтар,

Чапанда комсомолец улун бос-холообуттар. Онон Николай Липпэбэ эрдэ кэлбитэ буоллар, Бучукаары быһаан ылыа эбитэ буолуо диэн сэрэйиэххэ эрэ сөп.

Ити курдук кыһылыйыт бандыыттар ревкомовец, комсомолец Ефимов Кирилла Григорьевичи сэймэктээн өлөрбүттэрин 1979 сыллаахха Маар оскуолатыгар тэриллит Бучукаар аатынан пионерскай этэрээт оҕолоругар Васильев Иван (Токко) оҕонньор кэпсээбит. Токко оҕонньор ахтыгыта, оҕолор ахтыылары музейга бэриллибиттэрэ диэн оччотообуга пионер баһаатайынан үлэлээбит Иванова (Гаврильева) Валентина Дмитриевна кэпсир. Токко оҕонньор Бучукаары өлөрбүттэрин оҕо сылдьан көрбүт үһү. Кэпсээни истэн баран, Маар оскуолатын 10-с кылааһын комсомолецтара ойууртан мас кэрдэн, оскуола таһыгар 4 кырыылаах баһана гына суораннар, Липпэбэ сүгэн илдэннэр Бучукаары өлөрбүт сирдэригэр туруорбуттар.

Баһана туруоралларын саһана көрдөхтөрүнэ, ол сиргэ урут эрдэ туруоруллубут баһана эмэбирэн суулла сатарын көрбүттэр. Үөһө ахан аһарыт Лаврентий Григорьевич Павловпыт Аканаба оскуола үөрэнэ сылдьан 1964-67 сылларга "Кыһыл суолдуйтар" куруһуоктарыгар сылдьан Бучукаар туһунан дьарыгыра сылдыбыт үһү. Ол сылдьан Бучукаар өлбүт сиригэр бэлиэ туруорбуттар диэн истэр эбит. Кэлин 70-с сыллар утаатыгар хаһыа да буоланнар ол бэлиэни көрдүү сатаабыттар. Онон 1973 сыллаахха суоппардыгы сылдьан баһананы көрдөөн син булбут үһү. 4 кырыылаах синньигэс 1,5 м. үрдүктээх кыракий баһана этэ диэн кэпсир.

1985-86 сыллардаахха учуутал Васильева Василиса Ивановна салалтатынан Маар оскуолатын оҕолоро Сүлэбэ оҕолор биир кырдыбаа кийиэхэ бара сылдыбыттара. Ол киһи Бучукаары хайдах өлөрбүттэрин эмиэ кэпсээбит.

1987 сыллаахха Октябрь революциятын 60 сылыгар анааннар Маар оскуолатын 9-10 кылаас оҕолоро, комсомолецтар, үлэ уруогун учуутала Винокуров Егор Николаевич көмөтүнэн Бучукаарга анаан оскуола таһыгар обелиск оҥорбуттара. Хомойоһу иһин, ол обелиск билигин суох. Начальнай оскуола тутатбыт диэнэр обелисканы көтүрэн кэбиспиттэрэ. 90-с сыллар кэннилэриттэн Арасыйыаба былаас уларыһан, оскуолаба пионерскай этэрээт суох буолбута, комсомол тэрилтэтэ да тохтообута. Онон обелисканы ирдэһэргэ, сөргүтэргэ ким да билингэ диэри санаата тохтообот.

1979 сыллаахха оскуола оҕолоро туруорбут баһаналара эмэбирэн сууллубуттар, баһана турбут миэстэтигэр арыый халды собуос, баһала да эмиэ үрдүк, кириэс-баһана баар буолбута. Кириэс-баһана Бучукаарга анал суруктаах этэ. Бу кириэс-баһаны оскуола дириэктэрэ Александра Ивановна Никифорова 90-с сылларга дыһаһыгынан бырааттара Иван уонна Александр туруорбуттара диэн оскуола завуһунан үлэлээн сылдыбыт Агафья Васильевна Никифорова кэпсээбит. Иван ол саһана оскуолаба үлэлиир этэ. Кириэс-баһана туһунан ону-маны кэпсээтэ сылдьан Иван бэйэтэ ахан аһарыттарын мин эмиэ истибитим. Баһана турбутун утаатыгар ыһаахтыр сиргэ, заправка барарга анаан суол оҥоруллубута. Суол оҥорулларын саһана: "Бучукаар кэриэһигэр турар бэлиэни сэрэнээрин, туман аһар курдук маһын солоорун", - диэн "Марха" сопхуос дирекциятыгар кэпсээни баарын чуолкай өйдүүбүн.

2015 сыллаахха кириэс-баһана сууллубуттар нэһилиэк администрациятыгар оройун култуура саһаатыгын дыһаһыбыттар. Бучукаарга анаан турбут кириэс-баһана сууллубут, ону сөргүтэргэ туох эрэ дыһаһала ылын диэбиттэр. Дыһаһал сүннүнэн нэһилиэк администрациятыгар де-

путаттары уонна нэһилиэк актыбын түмэн кэпсээни буолбута. Мин эмиэ онно баарым. Кэпсээни түмүгүнэн Маардаабы ОДБКХ филиалын үлэһиттэрэ маастардара Гавришев Мир Иванович салалтатынан улахан күрбэ тааһы "Беларусь" тыраахтырынан Марха өрүс кытыгыттан тизийэн аҕалыттар, күрүөлээбиттэрэ. Бучукаарга аһаһыт тааска суругу нэһилиэк баһылыга Саморцев Иннокентий Прокопьевич Дьокуускайга оҥотторбута.

Бучукаары чиэстээн Липпэбэ баар таастан ураты, Акана нэһилиэгин олохтооҕо этэ диэннэр, Аканаба оскуола таһыгар лиһинэн оҥоруллубут обелиск туруорбуттара. Обелиск билигин да турар.

Бучукаары бүтэһик оҕолоро сылдыбыт түбэтигэр Элэһингэ "Бэс ары" диэн сиргэ ойуур саһагыгар илдэн көмпүттэр. Билигин аһан иһэр киһи Бучукаар көмүллүбүт сирин, пааматынныгы кыһайан көрбөт курдук мас саһа үүммүт. Инньэ гынан көмүллүбүт сирэ ойуур иһигэр турар.

Бучукаары өлөрбүт дьоннор Саха сирин собуруу өртүгэр (билингитэ Чита уобалаһыгар) куотан тийбиттэрин тутаттаабыттар. Ол дьоннор ытыллыбыттар.

Бучукаар кэргэнэ Ефросинья оҕдообо хаалбыта, Элэһин түбэтигэр оҕолорбута. Бучукаартан суос соһотох кыһынын, Марияны, улаатыннарбыта. Бу Марияттан комсомолец, ревкомовец Бучукаар утума үйэлэргэ быстыбакка салданар. Күн бүгүн Бучукаары суолуур хос сиэн оҕолор Акананан, Өктөмүнэн, Дьокуускайынан бытарыһаллар.

PS: 1. Бу кэпсээнэр кэм саһана Васильев Кирил Семенович (Мөрөйө Кирилэтэ) сиэн II Хангалас киһитэ баар эбит. Бу киһи ханна эрэ тайбаа тэлэһийэн сылдьан баран кырдыарыгар дойдугутар кэлбит. Уу-хаар собуос тыллаах-өстөөх Мөрөйө Кирилэтинэн, Соппуруон баай Бучукаар аатын ситэрэ алдытаары, бу "кэридэх" киһиэхэ Бучукаар кэргэнин Ефросиньяны сыбааттаабыт. Мөрөйө Ефросинияттан бастаан тизийэн ыйытан көрбүтүн, 30-чалаах эдэр кыраһабаай дыһагар кырдыа барбыт Мөрөйөнү сирбит, акаастаабыт. Онуоха Соппуруон кигээһининэн Ефросиньяны Маһаас диэн ойуун киһинэн баайтарбыттар. Маһаас ол баайтарыгар Мөрөйөнү бу баайтарыгынан өһүлэрбэтэххинэ эрдэ өлүбүгүн диэн сэрэппит. Мөрөйө Ефросиньяны Маһааска баайтаран дьэ кэргэн ылбыт.

Дойдугутар II Хангаласка Мөрөйө тардыһара туга да суох буолан, Аканаба Ефросиньяга көспүт. Ол гынан баран, тоҕо эбитэ буолла, баайтарыгынан өһүлэрбэккэ сылдыбыт. Маһаас ойуун өлөн хаалбыт. Маһаас өлөөтүн кытта, Мөрөйө чэгиэн сылдьан "чэ, мин эмиэ субу өлөбүн" диэбит. Дьоннор Мөрөйө өлөбүн диэбитин, туту-тугу дойдугутара буолла диэннэр, улаханга уурба-тахтар. Киһилэрэ, кырдык, уһаа-батах, өлбүт. Ефросиния Мөрөйөттөн оҕоломмото. Бучукаартан кыһыгар Марияба иитийэх аһатын Мөрөйө фамилиятын бэрдэбит. Онон Васильева Мария буолбута.

2. Бучукаар кыһа Мария улаатан баран Седалишев диэн Үөһэ Бүлүү киһитигэр кэргэн тахсыбыт. Седалишевтан биир уол оҕоломмот. Седалишевтары бырыһах буолан уһаабатах. Өлөрүгэр оҕобун мин ааппынан ааттайабын, биһиги, Седалишевтар, аймахтаан туран кылгас үйэлээх дьоммут диэбит. Ол иһин Мария уолугар иитийэх аһатын аатын, араспаанньатын бэрдэбит. Онон уола Васильев Владимир Кириллович (Туллаха Болуодьа) диэн ааттаммыт. Владимир хара бараан, сулбутур собуос сирэйдээх, куудараабай баттахтаах, хатын-ырдьыны, орто унуохтаах, саһаарыт-ингэрбит, күлбүт-салбыт, турбут-олорбут киһи этэ. Сүрэхтарыһах да буоллар, Седалишев-

тары уһаабатаба, син 70-ча саһаарыгар тийбитэ. Владимир Акананан, Маарынан сылдьан ол-бу кыра үлэлэргэ үлэлээбитэ, Киномеханиктыр, суоппардыр этэ да, биир да үлэбэ түптээн уһундук үлэлээбэтэ. 1986 сыллаахха Дьокуускайга көспүтэ, ыарыһах буолан үлэлиир-үлэлээбэт суоппардаабыта. биэс-хас оҕолоох буолуохтаах.

Седалишев өлбүтүн кэннэ Бучукаар кыһа Мария Аканаба көһөн кэлэр. Гаврил Григорьев (Харчылаах) диэн киһиэхэ кэргэн таһан, 1942 сыллаахха кыыс оҕолонор. Кыһын Мария диэн аатырар. Ииппит эһэтин араспаанньатын ылынан Васильева Мария Гаврильевна 7 кылааһы Аканаба үөрэнэн бүтэрибитэ. Онтон Хатын Сыйыһа орто оскуолаба миигиттэн биир кылаас инники үөрэммитэ. Унуоһунан кып-кыра, ол эрэн эһэтин Бучукаары батан оскуолаба атах оонньуутар үчүгэй этэ. 10-ка үөрэнэ сылдьан, оскуола чиһин көмүскээн, оройуон спортивнай олимпиадатыгар уһуну ыстаныһа кыттыбыта. Верхотурова диэн биир нуучча кыһыгар эрэ куоттарбыта, иккис буолбута. Машаны күрэхтэһиигэ иккис буолбуттан бэрт улаханлык хомойбутун өйдүүбүн.

Оскуоланы бүтэрэн, ветеринар идэтин баһылаан, "Марха" сопхуоска дойдугутар Аканаба үлэлээбитэ. Павлов Лаврентийга кэргэн таһан, 3 кыыс, 1 уол оҕоломмота. Мария Гаврильевна, кыра унуохтаах буолан, оскуолаба үөрэнэ сылдьан аата Аканаба - "Эрбэнчэ", Мархаба - "Кыра Маша" диэн этэ, быстах ыарыһыттан олохтон туораабыта сылан орто.

3. Бучукаар аһата Григорий 1897 сыллаах биэрэпис саһана Туойдаах илин баһыгар "Саһыл уйалаах" диэн ааттаах сиргэ оҕолорбут, өтөбө онно баар эбит.

Саһыл уйалаабы хангаластар билигин "Саһыл" диэн ааттыһаллар. Марха улууһа ыһылларыгар Үөдэй нэһилиэгин сорох сирэ, билигин "Оңхой нэһилиэгэ" дэнэр, Үөһэ Бүлүү оройуонугар бэриллибитэ, сороҕо, билигин "Үөдэй нэһилиэгэ" дэнэр сирдэр, кэлин I Хангаласка холбооммота. Үөдэйгэ эмиэ "Саһыл уйалаах" диэн ааттаах сир баар (ол сирин кытта булкуйумаары I Хангаластар Туойдаах таһынаабы сири аатын кылгаппыттар), онно Еремис уола Ефимов Григорий диэн киһи оҕолорбут. Бу Григорий сэннэ киһи эбит. Элэһингэ, Ибээккэ эмиэ сирдээх эбит. Ити саһанаабы кэмнэ Саһа түбэтэ, Хачык түбэтэ, Буккуна ингин I Хангалас сирдэрэ эбит. Григорий Ибээк түбэтигэр "Тараха арылааба" диэн сиргэ өтөбө баар диэн билигин Акана олохтоохторо кэпсээлэр.

Аканаба Куонаан диэн киһи 1894-1912 сылларга кинээстээн оҕолорон үнсөн-хайаан, онтон кэлин Марха улууһа ыһыллыгыгар, онно эбии холкустар тэриллэн саамыланьылары, бөдөһү-үлүүлэрин-холбоһуларын түмүгэр ити үөһэ ахтыбыт түбэлэригэр Акана нэһилиэгэр бэриллибиттэрэ. Онон билингэ Акана олохтоохторо ити түбэлэри биһиги сирбит, ити сирдэргэ оҕоло сылдыбыт дьоннору Акана нэһилиэгин дьонноро дэһэллэр.

Дьингинэн, Бучукаар төрөөбүт, улааппыт сирэ I Хангалас нэһилиэгэ. Бүтэһик үлэлээбит сиринэн, өлөрүлүбүт сиринэн II Хангалас нэһилиэгэ буолар. Ол гынан баран Бучукаар көмүллэ сытар сирэ билигин Акана нэһилиэгин сиринэн аатырар. Бучукаар кэргэнэ Ефросиния төһө да иккин кэргэннэммитин иһин, Бучукаары үрүгүнэр тутан барбыт сирдэригэр, Элэһингэ, олохсуйбут. Онон дьон бары Бучукаары Акана киһитэ дэһэллэр.

Бучукаар туһунан суруйарбар көмөлөспүт Акана олохтоохторо Лаврентий Павловка, Анна Соркомоваба, Маар оскуолатын учууталларыгар, пионер баһаатайдарыгар, Хангалас Валентина Николаеваба, Үөдэй Мария Николаеваба маһталбын биллэрэбин.

К.В. ВАСИЛЬЕВ.

- Дьахтар күнүгэр -

Сонун бырайыак



"Преображение" бырайыак күөх экран биир сүрүн ханаалыгар ыттыллары, үгүс дьон сэнээрэ көрөрүн бары билэбит. Онтон бэйэбит сахабыт кыргыттары маньык туспаларга көрүүххэ өссө кэрэ. Ньурба сааскы маньык бырайыагы көрсө "Преображение" бырайыак кыайылаабын чиэстэһин буолла.

Бырайыагы "Студия 107" кэрэ сэбэрэ салонун кыргыттары олунньу ыйга тэрийбиттэрэ. Бырайыак анаан-минээн элбэх оҕолоох ийэлэргэ көмө, бэлэх буолар сыллаах төрүттэммитэ. Студия кыламан үүнэриитигэр маастара, бырайыак төрүттээччилэриттэн биридэстэрэ Саргылана Седалишева маньык этэр: - Биһиги үгүспүт элбэх оҕолоох ийэ буоларбыт быһыытынан, бэйэбит курдук ыал ийэлэригэр бэлэх оҕоруохха диэн этииттэн саһалабыппыт. Студиябыт маастара Розалия Лукачевская этибин өйөөн, салгыны кыргыттар бары бэйэлэрин этиилэрин киллэрэн, бу бырайыак төрөөн тахсыбыта. Инстаграм сирэйигэр бырайыак баһыаньатын ыһыппыт кэннэ биир-биир сайаапка кириэн барбыта. Ол курдук 23 ийэ олохторун уонна, сүрүнэ, тоҕо чопчу киһи кыайылаах буолуохтаабын туһунан иһирэх суруктарын туһуппуг. Олоргон хаартыскаларын көрбөккө эрэ сурук ис хоһоонугар олоһуран биир ийэни талбыппыт.

Ити курдук кыргыттар героиняларын талан, биир ый устата араас хабааннаах социальнай хайысхалаах үлэ ыттыллыбыт. Ол иһигэр баһы анаалыһа, аэробика, психолог, парикмахер, визажист сүбэлэрэ, араас маастар кылаастар буоллулар. Үй устата 23 кыыс мустан дьүөгэлэһэн, ба-

ры тэнгэ үөрэннилэр, саһаны-сонуну арыдылар.

Бырайыак кыайылааба биэс оҕо күн күбэй ийэтэ Сардаана Федотова Октябрьскай нэһилиэккэ оҕолор, суоппар идэлээх. Кинини кытта араас хайысхалаах үлэ, дьарык, психологическай тренинг, фитнес инструктор практической сүбэтэ уо.д.а. тэрилиннилэр. Студия ону тэнгэ партнердары, спонсордары булан, элбэх сыралаах үлэни аһардаһа героиняба эрэ буолбакка, сайаапка биэрбит ийэлэргэ барыларыгар тэрийдилэр.

Тэрээһин ыалдыгыта, улуус баһылыгынан социальнай боппуоростарга солбуйааччы Анна Уларова улуус баһылыгынан Алексей Иннокентьев аатыттан саһа сонун бырайыак тэрийээччилэригэр Маһтал суругу, бырайыак кыайылаабар өйдөбүннүк бэлэх туттарда, инникитин да итинник хабааннаах, социальнай хайысхалаах сэргэх бырайыактары олоххо киллэриэхтэрэ диэн эрэлин биллэрдэ.

Ньурба куоратын баһылыга Александр Иванов мустубут кэрэ аһаардары эбэрдэлээн туран баһылабай ырыатын бэлэх уунна.

Дьоро күн Кэрэ Куота Сардаана ыттыс таһынан доһуһуолугар аалай ылыгынан нарыннык дугунан көрөөччүлэргэ уһуһааччытын Михаил Семеновы кытта нарын үнүкүүтүн бэлэхтээтэ. Тупсубут сэбэрэтин сиркилэбэ көрүнэр долгуулаах түгэнигэр дьүөгэлэрэ, мустубут ыалдыттар үөрүүтүн үлэһиннилэр.

Тэрээһини ылбабай ырыа, тыыннаах муусука кизгэрттэ, хаһаайкалар тэрийбит астаах сандалылары, хас биридди кэрэ аһаарга бэлэх уунулубут сибэкки дьөрбөтө өссө туспардылар.

Александра ВАРЛАМОВА.



— Сахалар — дойду оборонатыгар —

Өркөн өйүнэн дойдуну көмүскэспитэ

"Ааныска уола университетка кирибит үһү. Буолаары буолан Москуба. Ааныска үөрүүтэ сүрдээх", - диэн кэпсээн оччотооҕу Ньурбаны, аҕыйах да кэм буоллар, "аймаан" турар.

Ааныска диэн оройуонга киэнник биллэр, дыахтар аймах инники кэккэтигэр сылдыбыт Анна Максимовна Винокурованы этэллэр. Эдэригэр Сэбиэт бэрэссэдээтэлинэн үлэлээбитэ, атын да дуоһунастарга анаммыта. Ол гынан баран, кэнники тоҕо эрэ ити үлэттэн тэйбитэ, ол онугар чаһыны өрөмүөннүүр мастер идэтин баһылаабыта.

Билигин кэлэн санаатахха, Анна Максимовна итинник быһаарыммыта собуосоҕо оҕотун Валерийи көрөр-истэр, атабар туруорар, дьонтон итэҕэһэ суох киһини иитэн таһаарар сыалтан ылыммыт буолуохтаах. Аҕалара Афанасий Алексеевич Винокуров эмиз дыккити киһи этэ. Санаан көрүң, 30-с сылларга, техника сана сайдан эрдэбинэ, оччотооҕу Ньурба оройуонугар бастагы тракторы үлэлэспитэ, "Фордзон" диэн Америка тракторун. Кэлин санга тэриллибит Ньурбатааҕы МТС-ка бастаан ыстаарсай, кэлин кылаабынай механигынан үлэлээбитэ. Бэртээхэй диэн мас ууһа этэ.

Валерий Винокуров 1947 сыллаахха Москубатааҕы государственнай университет физическэй факультетын устудьуона буолбута. Дипломнай практикатын радиоламповай заводка барбыта. Ити практика кини кэнники үлэтигэр-хамнаһыгар улахан оруолу оонньообута. 1951 сыллаахха ахсынны 31 күнүгэр Валерий МГУ физфагын бүтэрбитин туһунан диплом үөрүүлээх быһыыга-майгыга туппуга.

Аҕыйах оҕону оччотооҕу Москва кытытыгар баар Сокол диэн микрооройуонна баар тэрилтэбэ тиэйэн илдьибиттэрэ. Кадр отделыгар үлэлэрин-хамнастарын туһунан кэпсэтэллэригэр байыаннай, государственнай кистэлэнгэри хайдах харыстыыр туһунан быһааран биэрбиттэрэ. Ханна үлэлиллэрин, тугунан дьарыктаналларын кэпсэ суохтаахтара. Ити туһунан тустаах докумуонна иһин баттаппытара. Омуктары кытта билсэллэрэ, алтыһаллара эмиз кытаанахтык бобуллубута.

КГБ дьонноро мэлдьи кэтииллэрэ. Бастагы кэргэнин кытта бастаан көрсөр кэмнэригэр туох эрэ дьон, тэйиччи собуос да буоллар, батыһа сылдыбалларын эдэр дьон бэлиэти көрөллөрө. 1953 сыл сайыныгар мин дьонум Москуба, Винокуровтарга ыалдытты тиийбиттэр. Сотору собуос буолаат, хараҥа көстүүмнээх, хаалтыстаах-тойдоох дьон кэлбиттэр. Хантан, тоҕо кэлбиттэрин ыйыталаспыттар, домоуправление үлэтигэрбит диэбиттэр. Барбыттары кэннэ Анна Максимовна күлэ-күлэ "Домоуправление үлэтигэрин үчүгэйдик билэбин. Итинник дьону көрбөтөбүм. Таһаастара да атын, маанылара бэрт", - диэбит.

Үлэлиир сирдэрэ "Предприятие п/я 1323" диэн ааттанар этэ. Оборона боппуостарыгар бу тэрилтэ сүдү оруолаабын кини кылаабынай конструкторынан Л.П. Берия уола Сергей Берия үлэлээбитэ да туһунан. Эдэр үлэниги үлэтигэр улахан кыһаҥаабытара. Ол туһунан киниэхэ үрдүк хамнаһы анаабытара буолар. Эдэр специалистар баһыйар үгүс өттүлэрин хамнастара 7 мөһөктөн саҕаланара, онтон Валерий ыйдаабы хамнаһа 1400 солкуобай буолбута. ССРС-ка "кынаттаах" (крылатые) ракеталар тустарынан 70-с сылларга сана сэрини сэбин курдук суруйар буолбуттара.

Мин архыппар Валерий Афанасьевичка сыһыаннаах, уруккута чып кистэлэн докумуон баар. Ол "Открытое акционерное общество Центральное конструкторское бюро "Алмаз" диэн тэрилтэ салайааччылары Москуба биер префектуратыгар ыппыт суруктара. Сурук сыала-сорууга - Валерий Афанасьевич олоһор усулуобуйатын тупсарыта.

Суруктан манньк быһа тардылары аҕалабын: "Благодаря одному из изобретений Винокурова В.А. в 1950-х - 1960-х годах зенитные ракетные системы, обороняющие Москву, были существенно усовершенствованы, что позволило более надежно защитить столицу от возможной в то время угрозы воздушного нападения". Санаан көрүң, дойду тэбэр сүрүбүн биһиги биер дойдулаахпыт сыты өйүнэн, билигинэн-көрүүтүнэн көмүскэспитэ.



Валерий Афанасьевич аҕатын эдьийэ Анна Алексеевнанын. 1967 с.



Ийэтэ Анна Максимовна, аҕата Афанасий Алексеевич Винокуровтар.



Аймахтара Федоровтары кытта Ньурба Дьарханыгар 1983 с. кэлэ сылдьан.

Ити туһунан кини бэйэтэ манньк ахтар: "Мы производили теоретические расчеты системы защиты радиолокационной станции (РЛС) от воздействия на нее пассивных помех, так называемой селекции движущихся целей. В ходе движущихся целью было обнаружено, что защитить РЛС от воздействия пассивных помех можно, но если самолеты будут лететь с определенной скоростью, то они становятся невидимыми для локаторов, даже оборудованных системой СДЦ. Эти скорости мы назвали "слепыми" скоростями. Эта проблема долго не решалась".

Кэмниэ кэнэбэс бу кыһалаттан Валерий Афанасьевич көмөтүнэн босхоломмуттар. Биллэн турар, дойду оборонатыгар кини үтүөтэ-өнгөтө бу эрэ буолбатах, 45 сыл устатыгар биһиги биер дойдулаахпыт байыаннай наука уонна техника эйгэтигэр сөбүмэр, ССРС-ка эрэ буолбакка, аан дойду таһымыгар, аан дойду бастың ситиһиллэригэр кириэр прибордары, механизмнары айары ситиспитэ.

1960-с сылларга В.А. Винокуров лабораториятыгар кэлин "Ангара" диэн ааттамыт ыраах сыалы (байыаннай самолеттар, хараабыллар о.д.а.) "булһаһар" радиолокатор системата кини быһаччы салалтатынан бырайыактамыта уонна производствоҕа ытыгылыбыта. 1970 сыллаахха В.А. Винокуровы НИИДАР диэн эмиз чып-кистэлэн тэрилтэбэ ыңгырыттарта. Валерий Афанасьевич бу сырыыга "бэйэтин" радиолокационной станциятын бырайыагын оноруохтаах этэ. Бу туох бырайыак этэй? Ити кэмнэ НИИДАР-га АХШ территориятыттан ССРС диэки туһаайылыбыт ракеталар көтөлөрүн эрдэттэн биллэрэр системаны онорор үлэ күөстүү оргуйара. Ол сүрүн станцияҕа көмө станция наада буолбута. Дьэ, итинник станцияны В.А. Винокуров

салайааччылаах лаборатория үлэһиттэрэ айыахтаахтара.

Валерий Афанасьевич санга үлэтигэр улахан ыраахаттары көрсүбүтэ. Биригэнэн, онорулуохтаах үлэ болдьоо олус ыгым этэ. Иккиһинэн, станция сүрүн станциятааҕар орду уустуктардаах этэ, олору түргэнник быһаардаахха туруоруллубут сорок олоххо кириэр кыахтааҕа. Аймахтыгэр предприятелар, институт атын лабораториялара станцияны айыыга биллэр кылааты киллэрбиттэрэ. Сорок туолбута. Сөптөөх сиргэ ситиһиллээхтик көмүскэммитэ, билигин кумаабыга "уруһуйдаммыты" уустук оноруулаах, аналаах сыалын-соругун толорор тэрилтэ кубулутоохха наада этэ.

Онон В.А. Винокуров сотору-сотору Ленинградтыгэр буолбута. Маны таһынан станция сорох механазмнара Украинаҕа, Николаев куоракка оноруллар буолан, Валерий Афанасьевич эмиз элбэхтик төттөрүтаары сылдыбыта. Кэмниэ-кэнэбэс сүдү улахан, уустук оноруулаах станция үлэбэ кириэр кыахтамыта, мантан ыла Америкаттан биһиги диэки көтүөхтээх ракеталар хонтуруолланар буолбуттара, сэбилэниилээх күүстэрбит сөптөөх харда мизэрэлэри ылар кыахтамытара.

В.А. Винокуровы аны "Луч" диэн лазернай сэрини сэбин айытынан дьарыктанар аан дойдуга суон сурабырбыт предприятетэ үлэбэ ыңгырыттарта. Манна директорунан Дмитрий Федорович Устинов уола Николай Устинов үлэлээбитэ да элбэби этэр. Бу тэрилтэбэ ыңгырыты быһыытынан буолуохтааҕар, хайдах эмэ үлэбэ кирибит дьон чиэстэммит-бочуоттаммыт курдук саналлара. Оттон директор тус бэйэтинэн ыңгырбыт дьон тарбаха баттаналлара.

Валерий Афанасьевичка эмиз бочумнаах сорогу туруорбуттара. Ол эрэри ити сорогу толорор кыалыбатаҕа. Валерий

Афанасьевич ону манньк быһаарар: "Эта лазерная система, совмещенная с радиолокатором наведения, должна была быть размещена на платформе танка. Но в ходе разработки выяснилось, что поразить лазерным лучом технику противника нельзя. Дело в том, что сверхмощный лазерный луч раскаляет воздух и образуется очень яркий плазменный "шнур" раскаленных газов, который подобно линзе, рассеивает лазерный луч и прожигает технику противника узкого луча не получается. Поэтому до сих пор ни в одной армии мира нет подобного лазерного оружия".

Конструктор этэринэн, манньк сэрини сэбинэн арай космоска эрэ утарылаһааччы государство объектарын кумалыахха сөп.

В.А. Винокуров НИИДАР-га төннүбүтэ. Кинитэ суох биер да радиолокационной тэрил үлэлиир кыаҕа суоҕа, сана көрүңэ эмиз онорулла илигэ.

В.А. Винокуров туох учуонай степеннээҕи диэн ыйыгыахтарын сөп. Итинник степеннь киниэхэ суох. Бэйэтэ быһаарарынан, сорох улахан начальниктар кинини сөбүлээбэт эбиттэр. Бэйэтин идеяларын, санаатын булгуруппатын иһин. Тойоттор кини үлэлэрин туһана сатаабыттарын сөбүлээбэтэх, бас бэриммэтэх буолуохтаах. Лидия Александровна, Валерий Афанасьевич бастагы кэргэнэ, итинник санаалаах. Кини этэринэн, кэргэнин идеяларын, үлэлэрин туһунан диссертацияларын көмүскэббит, эбэтэр суон сурабырбыт дьон аҕыйаҕа суохтар.

Валерий Афанасьевич 3 оҕолоох. Кыһа Светлана Россия Суруйааччыларын союһун чилиэнэ, хараҕа суохтарга аналаах сурунаал редакторун солбуйааччы. Үрдүк үөрэхтээх худуоһунньук. Уола Володя автомобиль-инженер. Билигин АХШ-ка олоһор. Володялаах Светлана бастагы кэргэнттэн оҕолоро. Билигин кэргэнэ Татьяна Ивановна - бухгалтер, эмиз НИИДАР-га үлэлиир. Уоллара Роман Москубатааҕы авиационнай институт (МАИ) студена, компьютернай программалары оноруунан дьарыктанар.

Быйыл Валерий Афанасьевич 2 хостоох квартираны ылла. Босхо. Оттон Москува олоһор дьэ сыанатын бэркэ билэбит. Бу эмиз элбэби этэр буолбаат? Төһө да саас баттаатар, Валерий Афанасьевич сорох-сорох эдэрдэри куоһарыан сөп. Ити биер холобурунан обороннай комплекса үлэли сылдыбыт биер идэлээхтэрин кытта төбөлөрүн холбоон массыаналар тулалыыр эйгэни буортулуур гаһы (СО) таһааралларын хас да төгүл аччатар прибору онорон, онтулара НАМИ-га (автомобиль мотордарын айар сүрүн институт), Москуватааҕы автомобильнай-дорожжай институтка тургутан көрүүнү ааһан, билигин Москува мэриятын тулалыыр эйгэни харыстыыр Департаментыгар үөрэтиигэ сылдьар. Хамсыах курдук.

Николай АЛЕКСЕЕВ.
("Саха сирэ" хаһыат, 21.02.2009 с.)

Редакциятан: Тарбахха баттанар сэдэх идэлээх биһиги биер дойдулаахпыт туһунан бу матырыйаалы кизэ эйгэбэ биллэрэр сыалаах хаһыакка анаан аймаҕа Раиса Иннокентьевна Поскачина ытта.

Аҕам эппит тыллара
Айаным суолун ыйаллар,
Аара тохтоон турбакка
Айанныырбар ыгыраллар.
Иннокентий Ефремов.

– Редакция почтата –

"Аҕам тэлбит ылыгынан..." КИНИГЭНИ ААХТЫМ...

Мин илиибэр кинигэ тутан олобун. Сүрдээх бөбө-таҕа көрүнгүөх. Оннук буолуохтаах даҕаны, тобо диэтэххэ кини Аҕаларга анаммыт. Дьонуннаах, ыйааһыннаах, бигэтик тигиллибит, тангыллыбыт. Кинигэ аата - "Аҕам тэлбит ылыгынан...". Кинигэ таһыгар киһи эрэ дууһатын таарыйар, дьоллоох оҕо саас кэмнэрин санатар ылык суол күүрүлэммит тэлгэһэттэн тахсан кэнээн барара ойууламмыт. Айылҕа барахсан мунугтаан чэлгийэн турар кэмэ, сылааһынан илгийэр, ол тынан баран хатын чаран иһэ сөрүүн, төһө бабарар сынныан, киирэн көпсөтөн, сэрэгэһэн аас диір курдук.

Кинигэ хаһаайката Мария Петровна Евсеева-Кириллина урукку комсомольскай лидер, РФ уопсай үөрэхтээһинин бочуоттаах үлэһитэ, "Бастыҥ учуутал" өрөспүүбүлүкэтээҕи күрэх финалиһа, "Көрөөччүлэр биһирэбиллэрэ" номинация кыайыылааҕа, учууталлар IX сийиэстэрин делегата, 2005-2014 сылларга Маалыкай оскуолатын дириэктэрэ, улууска 2011, 2012 сылларга "Бастыҥ салайааччы", Бордон нэһилиэтин Бочуоттаах олохтооҕо, Дьоккуускай куоракка "Бордон сүбэтэ" биір дойдулаахтарын уопастыбаннай түмсүүтүн салайааччыта, профессиональнай таһымын кэрэһэлиир элбэх бэлиэлэр хаһаайыннара.

Биһиги Мария Петровна ийэлэргэ аналаах "Ийэлэрбит барахсаттар" кинигэтин соторутааҕыта тутан ааҕан, сыһыйан көрө-истэ сырыттаһытына бу салгыта тийэн кэллэ. Элбэх киһи санаабыт буолуохтаах, аны аҕаларбыт барахсаттар туһунан кинигэ тахсара буоллар диэн. Дьэ ол баҕа санаабыт туолан олордоҕо.

Кинигэни ааҕан баран манньк санааларбын үлэстииһин баҕардым.

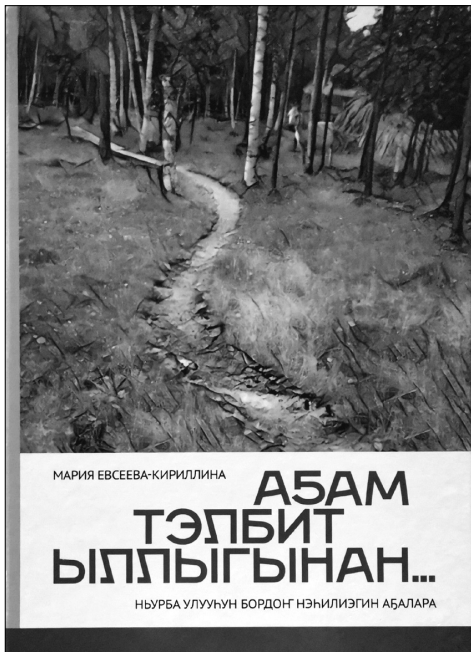
Ахтыһылар хомуллан ийэлэрбит, аҕаларбыт туһунан хомурунньук кинигэ тахсыбыттара хас биірдии ыалга улахан үөрүүнү аҕалыта саарбаҕа суох, биэрбэтэхтэр хомойбут буолуохтаахтар. Ол иһин даҕаны иккис кинигэбэ элбэх киһи ахтыы суруйан биэрдэҕэ.

Ахтыһылары хомуйар, ону танар сүрдээх үлэттэн тахсар, ону мин Мария Петровна



"Сүрэхпэр эн бааргын, тапталаах оскуолам!" кинигэтигэр үлэһит буоламмын үчүгэйдик билэбин. Бу кинигэте 2015 сыллаахха оскуола 130 сыллаах үбүлүөйүн бэлиэтиир күннэригэр араас көлүөнэ выпускниктар ортолоругар сүрэхтэммитэ, сөптөөх үрдүк сыанабылы ылбыта. Оттон быйыл кэргэнни, Саха АССР оскуолаларын үтүөлээх учуутала, РСФСР норуотун үөрэҕириитин туйгуна Петров Николай Михайлович уонна РСФСР норуотун үөрэҕириитин туйгуна, Герой ийэ Иванова Елена Семеновна үбүлүөйдээх саастарыгар анаммыт "Дьонун олоххутугар сүгүрүйэбит" диэн кинигэни кыыстара Григорьева Татьяна Николаевна кытта ааҕааччыларыгар бэлэх ууннулар. Мария Петровнаҕа, кинигэ көмөлөсүтү оҕолоругар, аймахтарыгар баҕа махталбытын этэбит, айымнылаах үлэтигэр ситиһиилэри баҕарабыт.

Кинигэ биір уратыта Мария Петровна бу хомурунньукун Улуу Кыайыы 75 сылыгар анаабыт, онон икки түһүмэх уоттаах сэрйигэ дойдуларын көмүскээбит, үлэ фронугар сылдыбыт, тыылга Кыайыыны уһансыбыт аҕаларбыт барахсаттарга анаммыт. Өссө махталааҕа ханнык эрэ биричиинэнэн ахтыы кэлбэтэх буйуун аҕалар



тустарынан Мария Петровна бэйэтэ суруйбута буолар. Үһүс түһүмэх сэрйи кэмийэр, ол кэннэ күн сириин көрбүт оҕолор аҕалара тэлбит олохторун ылыгыны устун хайдах айаннаан кэлбиттэрин көрдөрөр символическай суолталаах түһүмэх буолар диэн өйдөөтүм. Бу ылык өссө кэнээн кэлэр көлүөнэлэригэр суолтата тугунан да сыаналамат күндү бэлэх буолара саарбаҕа суох.

Мария Петровна бары кинигэлэрин уратыта - ахтыы кэнниттэн "Эбэн эттэххэ..." диэн сыһырылааҕа буолар. Бу - кинигэтин геройдарын туһунан ахтыһылары барытын сүрэйин ортотунан аһарарын туоһута.

Ахтыы биэрээччилэр сырыы айыы суруйар ньымабыт сайдан иһэрэ, толкуйдарбыт сааһыланан иһэллэрэ көстөр эбит дии санаатым, итиннэ эмиэ Мария Петровна хас ахтыы биэрээччигэ ситэрэн, эбэн биэрин диэн сүбэли ололоруттан тахсар.

Ахтыһылары аахтааха хас биірдии ыал харахтар көстөн кэлэр: кини сылаас холумтана, истин сыһыаннара, уратыта. Манна этиллэллэр урут этиллибэтэх махтал тыллар, олоҕу ырытан, сыаналаан көрөөһүн. Манна көрөбүт ийэ, аҕа тулурун, олоххо дуулурун, таптанын, кинилэр итииллэрэ элбэх тыла суох көлүөнэттэн көлүөнэбэ биэрлэн иһэрин. Хас биірдии ыал - бэйэтэ туһунан олоҕу туйуар поэма курдук. Хас биірдиилэригэр туох эрэ Санганы, Дьиктини, Хатыламматы булаҕын.

Бу кинигэлэри аахтааха төрөөбүт дойдубут Маалыкай туһугар киэн туттуу сылаас ийиитэ сүрэххэр үөскүүр, киһи туһугар үлэлээн-хамнаан кэлбит күндү дьоммут сырдкык мессүөннэрэ сырдаан кэлэллэр. Дуоһуйбут курдук көстөллөр оҕолоро, сиэннэрэ этэнгэ сылдыларгыттан, Маалыкайбыт сайдан иһэригэр. Онон кинигэ биір суолтата көлүөнэлэри ситимниир, урукку умнуллаары гыммыт эбээ-эһээ, ийээ-аҕаа үөрэйин күөдүтэн биэрэр аналыгар сытар эбит.

2 томнаах нэһилиэк таһымыгар энциклопедическай суолталаах хомурунньук оҕо итиитигэр сыһыаннаах бары дьонго олус туһалаах буолуо. Дьэ кэргэнгэ төрүччүлэрин үөрэтэллэригэр билбэттэрин билиэхтэрэ, сап саҕаттан саҕалаан салгы чинчийэхтэрэ. Эдэр ийэлэр, аҕалар муһаахсылар кэмнэригэр чуумпук олорон

күндү дьонноруттан "сүбэ" көрдүөхтэрэ. Уруу-аймах түмсүүтүгэр дьонун дьонун ылыктаах тыллара төһүү күүс буолуоҕа, дьэ кэргэн үгэстэрэ сайдан, силигилээн биэриэхтэрэ. Оскуола оҕолоро чинчийэр үлэлэригэр, учууталлар, төрөппүттэр педагогическай ааҕылыларыгар тутталларыгар сыаналаах бэлэм матырыйаал манна сыттаҕа. Өссө да хостуу туруохха сөп элбэх киһи сырдык, нарын ийиһилээх ахтыһылары мунньуллубут хомурунньуктар киһиэхэ үтүө дьайылыларын.

Мария Петровна бэйэтэ этэрини эбэн эттэххэ, бу иннинэ аҕатын Пётр Дмитриевич Кириллин туһунан "Улахан Бүөтүр" диэн кинигэтин таһаарыгар аҕата биіргэ үлэлээбит кэллигэлэрин, үөрэнээччилэрин, үлэһиттэрин ахтыһыларын, урут бэчээккэ сырдаттыла илик үйэлэрин тухары үлэни өрө тутан кэлбит кырдыбаастар тустарынан ахтыы оҕолоруттан ылан киллэрибитэ. Бу эмиэ Мария Петровна нэһилиэк Баһылыгынан өр кэмгэ үлэлээн, нэһилиэтин үлэһит дьонугар болҕомтогун уурарын туоһута, кинилэр ааттара сурукка-бичиккэ тиһиллэн үйэтитиллэн хааларыгар баҕа санаатын иитиэхтээн сылдыбыта олоххо киирэн эрэрин туоһулуур бастакы хардыыта буолбута.

Онтон салгыы дьонун-сэргэтин көрдөһүүтүнэн урут сэрйи саҕана бэркэ сиэр-дээхтик дьаһанан үлэли ололорбут "Улахан Күөл" холкуостан төрүттээх халын аймах туһунан кинигэ итиллэн тахсан сүрэхтэммитэ, сири-туому толорон өбүгэлэр олоҕо сылдыбыт ытык сирдэригэр хаста да түмсэ сылдыбыттара.

Бу хомурунньуктарга Мария Петровна дьон-сэргэ улахан ытыктабылын ылбыт күндү төрөппүттэрин Лилия Лаврентьевна, Пётр Дмитриевич сырдык мессүөннэрин улахан дукубаттан суруллар Эмчит, Учуутал, Салайааччы, Төрөппүт быһыытынан арыйан, кинилэр ааттарын үйэтитэр сүдү өйдөбүннүк онордо, биір дойдулаахтарын олорон ааспыт үгөкөннээх олохторун суолун норуokka билиһиннэрдэ, төрөөбүт дойдуга таптал төрөппүттэригэр саҕалаан нарын чаҕылхайдык көрдөрдө, ыраах Дьоккуускай куоракка да ололдор биір дойдулаахтарын үтүө тылын көмөтүнэн биіргэ түмтэ.

Хомурунньуктарга Мария Петровна айар дьобурдаах биір дойдулаахтарын көбүлээн ахтыһыларга эпиграф быһыытынан кинилэр айымньыларыттан тобоостоох хохуйуулар, дьүһүйүүлэр кирибиттэрэ эмиэ сонундук көстөр, кинигэни истин ийиһилиир, сырдык ахтылганга аҕалар. Мария Петровна кинигэлэрин сэдэх хаартыскаларынан Маргарита Николаева, Карл Нутчин байытан биэрбиттэр. Манна даҕатан эттэххэ, Маргарита Анатольевна хаартыскалары, түһэриилэрин, эргэ хаартыскалары чочуйан, саҕардан биэриилэрин туһамыт киһи олус элбэх. Онон түгэнинэн туһанан кинилэргэ эмиэ барба махталбытын тириэрдэбит.

Ытыктабыллаах Мария Петровна, Маалыкай оскуолатыгар өр сылларга историк учуутал, завуч, дириэктэр быһыытынан айымньылаахтык уонна ситиһиилээхтик үлэлээн кэлбит, киһи сайдарыгар үгүс сырабын биэрбит оскуолан 135 сыллаах үбүлүөйүнэн ис сүрэхтэн эбэрдэлибит, эдэрдии эрчимнээх ытимиҥин ыһыктыбакка айа-тута сырыт, дьонун-сэргэн махталын ыла тур!

Надежда ГРИГОРЬЕВА,
педагогическай үлэ бэтэрээнэ,
Маалыкай.

ООО МКК «ТРИЕНС»

МИКРО ЗАЙМЫ

ПРОЦЕНТНАЯ СТАВКА

от 0% в день

от 2000 до 60000 РУБЛЕЙ

8984 104-98-10

Г.НЮРБА, УЛ. СТЕПАНА ВАСИЛЬЕВА, 67 (ТЦ «СИТИ ЦЕНТР»), КАБ. 6

ООО МКК «ТРИЕНС», 677027, г.Якутск, ул. Ойуунского 3 («Деловой центр»), офис 202, ИНН 1435350309, ОГРН 1201400002099, свидетельство МФО №200429809560, от 20.03.2020, сумма займа от 2000 до 60000 рублей, срок займа до 4 месяцев, займы предоставляются гражданам в возрасте от 23 лет и старше, при предъявлении паспорта, процентная ставка от 1% до 0,25% за каждый день пользования денежными средствами (полная стоимость займа от 91,25% до 365,0% годовых). Подробности по телефону: 89841049810. Адрес: 678450, г.Нюрба, ул. Ст. Васильева, 67, этаж 3, офис 6.

Об эпидемиологической ситуации в Нюрбинском районе по состоянию на 9 марта

За весь период в районе зарегистрировано 1073 подтвержденных случаев новой коронавирусной инфекции, из них взрослых - 943 и детей - 130. Методом ПЦР подтверждено 827 случаев новой коронавирусной инфекции, из них взрослых - 738 и детей - 89, методом ИХА подтверждено 246 случаев новой коронавирусной инфекции, из них взрослых - 205 и детей - 41.

9 марта 2021 года впервые подтвержден случай новой коронавирусной инфекции 1 женщины (г.Нюрба). В настоящее время продолжают лечение (активные) 5 пациентов с НКИ (лабораторно подтвержденных и неподтвержденных): из них на амбулаторном лечении - 2, на стационарном лечении 3 пациента.

Поступило 1185 доз 1-го компонента вакцины против COVID-19: 14 января - 285 доз, 22 января - 400 доз, 17 февраля - 500 доз. Вакцинированы 1-ым компонентом 1185 человек (100%), 2-ым компонентом - 670 человек (56,5%).

Уважаемые жители района, несмотря на уменьшение количества больных коронавирусной инфекцией, риск заразиться все же остается. Мы должны понимать, что соблюдение санитарно-эпидемиологических требований является сейчас одним из самых эффективных способов предотвращения от заболевания коронавирусной инфекцией.

Призываем всех соблюдать меры личной защиты!

Круглосуточная горячая линия Оперативного штаба: **8(41134) 2-25-16.**

Оперативный штаб района.

Олунньу 12 күнүгэр - Төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүгэр анналаах Саха Өрөспүүбүлүкэтин Национальнай бибилэтиэкэтин Оҕо аабытын киинэ үгэскэ кубулуйбут "Таптыр сахам тылынан..." дыктаан суруйуутун аахсыйатын быйыл бэһис төгүлүн тэрийэн ыытта. Ньурба улуунун таһымыгар Оҕо уонна ыччат бибилэтиэкэтэ тэрийээһининэн бу ааксыйа ситиһилээхтик барда.

Улуус үрдүнэн дыктаан суруйуутугар 21 онлайн-площадкага барыта 596 алын уонна орто сүһүөх кылаас үөрэнээччилэрэ куйаар ситимин нөнгүө Google платформанан соруудахтары толорууга күргүөмнээхтик кытыннылар. Манна махтал тылы этиэби

Дыктаан суруйуута ситиһилээхтик ааста

баҕарыллар, нэһилиэк бибилэтиэкэлэрин үлэһиттэригэр - кэллиэгэлэрбитигэр, аахсыйаны көхтөөхтүк өйөөбүт оскуола учууталларыгар, элбэх оҕону дыктаан суруйуутугар кытыннарыыга хас биридиэлэрин күстээх үлэлэрин түмүгэ көстөр.

Саха тылын уонна литературатын билиигэ 9 тиэс нөнгүө тургутууну ааһан, 10-с соруудахха "Үөрэбэ суох киһи хараба суох кэриэтэ", "Кинигэ киһи доҕоро", "Төрөөбүт төрүт тылынан киэн туттабын" - тиэмэлэргэ өйтөн су-

руйууга Ньурба таһымыгар ытыллыбыт дыктаан суруйуутун аахсыйатыгар элбэх баалы ылан кыйаылыабынан буолулар:

Манҕайгы сүһүөххэ (3-4 кыл.) - Петрова Алина, 3 №-дээх оскуола 3 кылааһын үөрэнээччигэ; иккис сүһүөххэ (5-6 кыл.) - Семёнов Дьулуустаан Ньурба улуунун "Н.Н. Чусовской" аатынан Антоновка орто оскуолаты, 6 "А" кылаас; үһүс сүһүөххэ (7-8 кыл.) - Иванов Александр, Ньурба улуунун Ньурба куорат "М.С.

Егоров" аатынан 2 №-дээх орто оскуолаты, 8 "б" кылаас.

Бу оҕолор үлэлэрэ өрөспүүбүлкэ таһымнаах "Таптыр сахам тылынан..." дыктаан суруйуутун аахсыйатыгар кыттан, кыйаылыаах аатын ылар чыэскэ тигистилэр: иккис сүһүөххэ (5-6 кыл.) - Семёнов Дьулуустаан, "Н.Н. Чусовской" аатынан Антоновка орто оскуолаты, 6 "а" кылаас; үһүс сүһүөххэ (7-8 кыл.) - Иванов Александр, Ньурба куорат М.С. Егоров аатынан 2 №-дээх орто оскуолаты, 8 "б" кылаас. Кыйаы-

лаахтары эбэрдэлиибит!

Төрөөбүт тыл уонна сурук-бичик күнүгэр ытыллар үгэскэ кубулуйбут дыктаан суруйуутун аахсыйата эдэр ыччаты саха тылын үөрэтиигэ, ис кукка инэриинигэ угулар сыаллаах-соруктаах ытыллар. Саха тылбытын ытыктыахха, сарсыарда айы саймаарыччы сахалы саҕарарга дьулуһоохха!

СЕМЕНОВА Л.П.,
Оҕо уонна Ыччат
библэтиэкэтин үлэһитэ.

Понедельник 15.03.2021

06:00 - Новый день 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Новый день 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Бай 12+ 12:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 12:15 - Хранители времени 12+ 12:45 - Бастың клип 12+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 14:00 - "Тэтим" радио 12+ 15:00 - Интеллектуальная игра 12+ 16:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 16:15 - Интеллектуальная игра 12+ 16:30 - Чөл буолуох! 12+ 17:30 - Геван 12+ 18:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 18:15 - Сүлүүһүннээх таптал 12+ 19:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 21:00 - "Саха" НКХ Кубога 12+ 22:00 - Сээн сирэ 12+ 22:45 - Бастың клип 12+ 23:00 - Бу Дьокуускай 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Талбан 12+ 01:15 - Якутск сегодня 12+ 02:00 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 02:30 - Сээн сирэ 12+ 03:15 - Саха сатаабата суох 6+ 03:45 - Бу Дьокуускай 6+ 04:15 - Якутск сегодня 12+ 05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+ 05:45 - Бастың клип 12+

Вторник 16.03.2021

06:00 - Новый день 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Новый день 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Сээн сирэ 12+ 12:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 12:15 - Асчыттар 6+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 14:00 - "Тэтим" радио 12+ 15:00 - Үнүүлээ 12+ 16:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 16:15 - Үнүүлээ 12+ 17:15 - Поет Арктика 12+ 17:30 - Геван 12+ 18:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 18:15 - Сүлүүһүннээх таптал 12+ 19:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 21:00 - "Саха" НКХ Кубога 12+ 22:00 - Аал-луук

Программа НВК Саха

мас 12+ 22:45 - Бастың клип 12+ 23:00 - Бу Дьокуускай 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Талбан 12+ 01:15 - Якутск сегодня 12+ 02:00 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 02:30 - Аал-луук мас 12+ 03:15 - Саха сатаабата суох 6+ 03:45 - Бу Дьокуускай 6+ 04:15 - Якутск сегодня 12+ 05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+ 05:45 - Бастың клип 12+

Среда 17.03.2021

06:00 - Новый день 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Новый день 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Аал-луук мас 12+ 12:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 12:15 - Саха итэбэлэ 12+ 12:45 - Бастың клип 12+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 14:00 - "Тэтим" радио 12+ 15:00 - Горожане 12+ 16:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 16:15 - Күөрчэх-шоу 12+ 17:00 - Репортаж 12+ 17:15 - Поет Арктика 12+ 17:30 - Геван 12+ 18:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 18:15 - Сулуһуннээх таптал 12+ 19:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 21:00 - "Саха" НКХ Кубога 12+ 22:00 - Күн Дьөһөгөй 12+ 22:45 - Бастың клип 12+ 23:00 - Бу Дьокуускай 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Талбан 12+ 01:15 - Якутск сегодня 12+ 02:00 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 02:30 - Күн Дьөһөгөй 12+ 03:15 - Саха сатаабата суох 6+ 03:45 - Бу Дьокуускай 6+ 04:15 - Якутск сегодня 12+ 05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+ 05:45 - Бастың клип 12+

Четверг 18.03.2021

06:00 - Новый день 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Новый день 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Полярная звезда 6+ 12:00 - "Якутия" информационная

программа 12+ 12:15 - Асчыттар 6+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 14:00 - "Тэтим" радио 12+ 15:00 - Золотой фонд 12+ 16:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 16:15 - Үтүөн кэпсээнэ 12+ 16:45 - Клевая рыбака 12+ 17:15 - Поет Арктика 12+ 17:30 - Геван 12+ 18:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 18:15 - Сүлүүһүннээх таптал 12+ 19:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 21:00 - "Саха" НКХ Кубога 12+ 22:00 - Сээн сирэ 12+ 22:45 - Бастың клип 12+ 23:00 - Бу Дьокуускай 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Талбан 12+ 01:15 - Якутск сегодня 12+ 02:00 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 02:30 - Сээн сирэ 12+ 03:15 - Саха сатаабата суох 6+ 03:45 - Бу Дьокуускай 6+ 04:15 - Якутск сегодня 12+ 05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+ 05:45 - Бастың клип 12+

Пятница 19.03.2021

06:00 - Новый день 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Новый день 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Сээн сирэ 12+ 12:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 12:15 - Тымныны кыйбыттар 12+ 12:45 - Бастың клип 12+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 14:00 - "Тэтим" радио 12+ 15:00 - Кэрэ кэпсээнэ 12+ 16:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 16:15 - Кэрэ кэпсээнэ 12+ 16:30 - Геван 12+ 17:00 - Дойдум дьоно 12+ 17:15 - Поет Арктика 12+ 17:30 - Геван 12+ 18:00 - "Саха сирэ" информационнай биэри 12+ 18:15 - Айуу-чэ! 12+ 19:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 19:15 - Интеллектуальная игра 12+ 20:30 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 21:00 - Күөрчэх-шоу 12+ 21:45 - Бай 12+ 22:30 - Кэнсиэр 12+ 23:00 - Бу Дьокуускай 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Интеллектуальная игра 12+ 01:15 -

Якутск сегодня 12+ 02:00 - "Саха Сирэ-Якутия" информационная программа 12+ 02:30 - Бай 12+ 03:15 - Саха сатаабата суох 6+ 03:45 - Бу Дьокуускай 6+ 04:15 - Якутск сегодня 12+ 05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+ 05:45 - Бастың клип 12+

Суббота 20.03.2021

06:00 - Бу Дьокуускай 6+ 07:00 - Новый день 12+ 09:00 - Истин илдьит 6+ 09:45 - Кэрэ кэпсээнэ 12+ 11:00 - Чол буолуох! 12+ 12:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 12:15 - Эр Бэрдэ 12+ 12:45 - Асчыттар 6+ 13:30 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+ 14:30 - "Саха" НКХ Кубога 12+ 17:30 - Көмүс түгэн 12+ 18:15 - Истин илдьит 6+ 19:00 - Үнүүлээ! 12+ 21:00 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+ 22:00 - Кэнсиэр 12+ 00:05 - Кэрэ кэпсээнэ 12+ 01:15 - Көмүс түгэн 12+ 02:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 02:15 - Эр Бэрдэ 12+ 03:15 - Бастың клип 12+ 03:30 - Саха сатаабата суох 6+ 04:30 - Геван 12+ 05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+ 05:45 - Бастың клип 12+

Воскресенье 21.03.2021

06:00 - Бу Дьокуускай 6+ 07:30 - Асчыттар 6+ 08:15 - Парламентский вестник 12+ 08:30 - Саха итэбэлэ 12+ 09:00 - Истин илдьит 6+ 09:45 - Будем вместе 12+ 10:00 - Полярная звезда 6+ 10:45 - Детское время 6+ 11:00 - Саха сатаабата суох 6+ 12:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 12:15 - Тымныны кыйбыттар 12+ 12:45 - Асчыттар 6+ 13:30 - Якутия. День за днем 12+ 14:30 - Геван 12+ 15:15 - Горожане 12+ 16:15 - "Саха" НКХ Кубога 12+ 17:30 - Моя Якутия 12+ 18:00 - "Якутия" информационнай биэри 12+ 18:15 - Истин илдьит 6+ 19:00 - Дьобун саабыгар дьэри дьон туьугар... 6+ 20:00 - Үтүөн кэпсээнэ 12+ 20:30 - Фонд будущих поколений 12+ 21:00 - Якутия. День за днем 12+ 22:00 - Клевая рыбака 12+ 22:30 - Кэнсиэр 12+ 00:00 - Горожане 12+ 01:00 - Тымныны кыйбыттар 12+ 01:30 - Эр Бэрдэ 12+ 02:00 - "Якутия" информационная программа 12+ 02:15 - Интеллектуальная игра 12+ 03:30 - Саха сатаабата суох 6+ 04:30 - Геван 12+ 05:00 - Документальные фильмы с субтитрами 12+ 05:45 - Бастың клип 12+

Атылыбын
Энергетик кварталга 2 хостоох б/у квартира атылланар эбэтэр куортамна бэриллэр. **Конт. тел: 8-914-268-62-64, 8-914-279-71-47.**
Энергетик кварталга 2. Хостоох б/у квартира атылланар эбэтэр куортамна бэриллэр. **8-914-268-62-64.**
Ньурба, Антоновка икки ардыгар 4 квартиралаах дьыбэ, Донского, 14, кв. 2. 32 кв.м. иэһнээх Б/У квартира атылланар. Ситэ тутулла илик гаражтаах, 8 суотайдаах уһаайбалаах. Электроотопление. **К/т 8-924-599-17-42**

3 хостоох толору хааччыллылаах 2 уровняах кыбартира атылланар. Гаражтаах, баанньыктаах, террасаа, толору миэбэллээх, хочуонкалаах, хортуска, обуруот аһа үүннэрэр учаастактаах, мооньобон уктаах, тизэргэнээх. Соседтар чуумпулар. Сыаната 1,5 мөлүйөн солкуобай. Докумуона атыга бэлэм. Рассрочка уонна ипотека керүүлэр. Ньурба к., Ленин уулусса 54, 4 квартира. **8-914-104-08-95, ватсап 8-924-168-38-16.**
21 суотайдаах учаастак атылланар. 3х4 лафеттан тутуулаах сайынны дьыбэлээх.

Улахан буолалаах. Кураанах, үрдүк сир. Докумуона атыга бэлэм. Рассрочка керүүлэр. Сыаната 250 тыһ. солк. **Аадырыһа: Сүлэ сэл., Новый уулусса 12. 8-914-104-08-95, ватсап 8-924-168-38-16.**
Антоновка, Крахмальной уулуссаба, 15 суотайдаах, соробо эргитиллибит, буор кутуллубут, кэнэтиллэр кыахтаах Булуу эбэ үрдүгэр, кыраһыабай миэстэбэ учаастак атылланар. Быйыл бастакы ыал кыстыыр. Электрической уота суол нөнгүө турар остуолбаттан ылыллар. **8-914-289-35-65.**

Советской уул. 8 №-дээх сана буруус чааһынай дьыэ атылланар. 2016 с. тутуллубут, 6х7 иэһнээх, 10 суотай уһаайбалаах, тутуулардаах, ким да прописка суох, дөкүмөннэрэ барыта бэлэм. **8-914-222-89-95 (ватсап суох).**
4 квартиралаах арболитовой дьыбэ 3 хостоох квартираны. Туспа киэрэр ааннаах, иккис этээс, парниктаах, уһаайбалаах, гараж туттарга миэстэлээх. Детсадтар, 2 школа чугастар. Балкона өстүүкүлээх, дьыэ сылаас. Ипотеканан, мат. капиталынан атылалыахха сеп. Сыаната кэпсэтинэн. **Тел. 8-914-290-94-23.**

Считать недействительным
Военный билет АХ №0293732, выданный 21.11.2001 с. Нюрбинским УВК РС(Я) на имя **ИВАНОВА Сергея Сергеевича.**
Утерянное удостоверение на право управления маломерным судном серии АА №095388 от 20.06.1990 г. на имя **ГОДОРОВА Александра Владимировича.**

Тапталлаах ийэбит, эбэбит, хос эбэбит, Хорулаттан төрүттээх Ньурба олохтооҕо
КИРИЛЛИНА Лидия Семеновна ыарахан ыарыттан күн сириттэн барбытын туһунан диригиник курутуян туран үөлээннээхтэригэр, дьүгөлэригэр, аймах-билэ дьонугар биллэрэбит.
Оҕоло.

Убаастабыллаах эбэбит
КИРИЛЛИНА Лидия Семеновна ыарахан ыарыттан күн сириттэн туораабытынан оҕолоругар, сиэннэригэр кутурбаммытын холбуубут.
Кыргыттар.

Ытыктыр саҕаспыт, Хорула нэһилиэгиттэн төрүттээх
КИРИЛЛИНА Лидия Семеновна уһун ыарахан ыарыттан күн сириттэн күрэммитинэн балтыгар Вера Васильевнага, оҕолоругар Андрианна, Альбинага, Саргылаанага, Альбертка, сиэннэригэр диригин кутурбаммытын биллэрэбит.
Дойдугун буора сылаас суорбан буоллун. Быдан дьылларга быраһай.
Ньурбаттан, Дьокуускайтан Евдокия, Вера, Татьяна, Екатерина, Мария Семеновналар дьыэ кэргэттэрэ.

Ытыктыр эдьийибит, Хорула нэһилиэгиттэн төрүттээх
КИРИЛЛИНА Лидия Семеновна бу дьыл кулун тутар 3 күнүгэр ыарахан ыарыттан орто дойду олобуттан барбытынан балтыгар Вера Васильевна уонна оҕолоругар, сиэннэригэр диригин кутурбаммытын биллэрэбит.
Дойдугун буора сылаас, сымнаҕас буоллун. Быдан дьылларга быраһай.
Аймахтара Дьокуускайтан Иванов Ю.Н., Ньурбаттан Федорова А.Г., Трофимова Н.Ф., Маартан Иннокентьева П.Ф. дьыэ кэргэттэрэ.

Биригэ үөрэммит доҕорбут Николаев Альберт Алексеевичка, кэргэнигэр, оҕолоругар, сиэннэригэр, биригэ төрөөбүттэригэр, чугас аймахтарыгар ийэлэрэ, эбэлэрэ, эдьийдэрэ
КИРИЛЛИНА Лидия Семеновна уһун ыарахан ыарыттан орто дойдуган күрэммитинэн диригин кутурбаммытын тизрэрэбит.
Хорула оскуолатын 85 с. ыһуһа.

Биниги аймах бары олус таптыр, ытыктыр эдьийибит, эбэбит, үлэ бэтэрээнэ
КИРИЛЛИНА Лидия Семеновна ыарахан ыарыттан орто дойдуган барбытынан оҕолоругар, сиэннэригэр, хос сиэннэригэр диригин кутурбаммытын биллэрэбит.
Быдан дьылларга быраһай.
Балта Вера, Саввиновтар.

Генеральной директор
Стручкова Н.М.
Кылаабынай редактор
Дорофеева Л.К.

Хаһыат Саха сиригэр сибээс, информационнай технологиялар уонна маассабай коммуникациялар эйгэлэрин кэтээн көрүү Федеральной сулууспатын Управлениетыгар (Роскомнадзор) 03.06.2020 с. регистрацияланна.
ПИ № ТУ 14-00551

Тэрийээччилэр:
Саха Республикатын Правительствота, Саха Республикатын "Сахабэчээт" Государственной автономной тэрилтэтэ.
Таһаарааччы: СР "Сахабэчээт" ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа:
677000 Дьокуускай к. Орджоникидзе уул. 31.
Редакция аадырыһа:
678450 Ньурба к. Ленин уул., 37.

Телефоннара:
Редактор-директор - 2-33-32.
Компьютернай отдела - 2-33-32.
e-mail: redakcia06@mail.ru
Хаһыат чэпиэргэ тахсар.

Индекс: ПИ 988
Тираж 769.
Объем 3 п.л.
Сыаната - 30 солк.
10.03.2021 с.

